

**ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
HUMANITARINIS FAKULTETAS
ISTORIJOS KATEDRA**

LINA URBUTYTĖ
Istorijos specialybės
IV kurso studentė

**CIVILINĖS METRIKACIJOS PROBLEMA PIRMOJOJE
LIETUVOS RESPUBLIKOJE**

Bakalauro darbas

Mokslinis vadovas – lekt. dr. Simonas Strelcovas

Darbas originalus – Lina Urbutytė
(_____)

2013,
Šiauliai

IVADAS

Temos aptarimas. Jau nuo seno žmonės siekė savitarpio santykių įteisinimo. Tai jiems buvo svarbu, t. y. galimybė įteisinti savo santykius. Žinoma, tam tikslui įgyvendinti buvo reikalinga santuoka. Tačiau ilgą laikotarpį susituokti buvo galima tik Bažnyčioje. Ilgainiui ši situacija pradėjo kelti nemalonią situaciją, nes atsirado tokių žmonių, kurie nepripažino Bažnyčios. Neatsitiktinai žmonės pradėjo kovoti dėl civilinės metrikacijos įvedimo Pirmosios Respublikos laikotarpiu, naudojosi kitų valstybių praktika.

Pirmojoje Lietuvos Respublikoje gyvenantys laisvamaniai siekė sau palengvinti gyvenimą ir stengėsi paspartinti civilinės metrikacijos įstatymo įvedimą. Kita vertus, reikia pasakyti, jog tai jie darė remdamiesi užsienio valstybių pavyzdžiu. Žinoma, norint pasiekti kokių nors rezultatų reikėjo patirties, kurios jauna Lietuvos valstybė neturėjo.

Noras įteisinti civilinę metrikaciją skatino laisvamančius veikti, nes be šio įstatymo buvo pažeidinėjamos laisvamančių pilietinės teisės. Jie, neturėdami dokumentų, negalėjo būti pilnateisiais valstybės piliečiais, pavyzdžiui, neturintys metrikų laisvamaniai negalėjo tarnauti kariuomenėje. Tai tik vienas nepatogumas iš daugelio, kurie varžė laisvamančius. Dar blogiau buvo taip vadinamiems „panelių vaikams“ – jie iš vis neturėjo jokių teisių. Be to, į laisvamančius buvo žiūrima kreivokai, jie buvo nuolat užgauliojami.

Dar viena sritis, kurioje laisvamaniai jautiesi nepavydėtinais buvo švietimas. Tuo metu Bažnyčia, per katalikus mokytojus, darė švietimui didelę įtaką. Laisvamančių vaikai buvo užgauliojami, iš jų buvo tyčiojamas. Žinoma, tai piktino jų tėvus, kurie nelabai kuo pagelbėti galėjo, nes laisvamaniškų mokyklų nebuvo.

Tačiau laisvamaniams tikra atgaiva buvo dr. J. Šliūpo asmenybė. Jis, kaip gerai Lietuvoje žinomas asmuo, laisvamanis, siekė įvairiausiais būdais civilinės metrikacijos įvedimo.

Istoriografija ir šaltiniai. Rašant šį darbą naudotasi pirminiais šaltiniais, t.y. dr. Jono Šliūpo dar niekur nepublikuotais laiškais, esančiais Šiaulių universiteto bibliotekoje, dr. J. Šliūpo archyve. Aušrininko dr. Jono Šliūpo archyvą sudaro J. Šliūpo parašytos, redaguotos, verstos knygos, straipsnių kopijų, nuotraukų, dokumentų bei laiškų rinkiniai, jo šeimos narių dokumentų ir laiškų rinkiniai, knygos iš asmeninės dr. J. Šliūpo bibliotekos, knygų ir straipsnių apie dr. J. Šliupą

originalai ir kopijos.¹ Pasinaudota ir literatūra, kurioje atsispindi vienokių ar kitokių autorių pozicijas. Pirmiausia šiame darbe bus apžvelgti nepublikuoti šaltiniai.

Darbe naudotasi dr. J. Šliūpo korespondencija. Dr. J. Šliūpas politinių instrukcijų išvalgose apie civilinę metrikaciją rašė: A. Smetonai², St. Šilingui³. Tai buvo patys svarbiausi valdžios vyrai 4-ame dešimtmetyje, vienas iš jų prezidentas, kitas Valstybės Tarybos pirmininkas. Šitie laiškai man padėjo suvokti ir išsiaiškinti kokios politinės priemonės, nurodytos dr. J. Šliūpo laiškuose, lėmė civilinės metrikacijos įvedimo klausimo svarstymą. Rašant apie pačio dr. J. Šliūpo veiklą dėl civilinės metrikacijos buvo remtasi: 1935 m. rašytu laišku nežinomam adresatui⁴, J. Barkauskui⁵, dr. A. Petrauskui⁶, Laisvamųjų Etninės Kultūros draugijai⁷, V. K. Račkauskui⁸, V. Vaitiekūnui⁹, dr. A. Petrikai¹⁰. Apie metrikacijos temą dr. J. Šliūpo laiškuose teko spręsti iš laiškų siųstų: dr. A. Petrauskui¹¹, dr. A. Petrikai¹², „Vienybės“ redakcijai¹³, M. Šalčiui¹⁴, Raudoniui¹⁵ ir nežinomam adresatui¹⁶.

Publikuotų šaltinių bazę sudaro Pirmosios Respublikos laikotarpiuėjusi periodika bei Pirmosios Respublikos nuolatinės konstitucijos. Pirmiausia bus apžvelgta periodika. Darbe bus naudojamosi Pirmojoje Respublikoje spausdintais laikraščiais bei žurnalais, kuriose buvo rasta mano nagrinėjamai temai aktuali informacija. Leidiniai, kuriuose rasta aktualios informacijos: „Laisvoji mintis“, „Darbininkas“, „Dienos naujienos“, „Lietuvos aidas“, „Lietuvos žinios“, „Aidas“, „Moteris“, „Policija“, „Šaltinis“, „Trimitas“, „Vienybė“, „Žemaičių balsas“, „Žemaičių prietelius“. Toliau reiktų minėtus leidinius bandyti sugrupuoti, t. y. nusakyti jų priklausomybę

¹ Dr. Jono Šliūpo archyvas, <http://biblioteka.su.lt/index.php?m=54>, [prieigą per internetą, žiūrėta 2012 06 06].

² 1936 03 16 laiškas Jo Excellencijai Respublikos prezidentui, ŠUB aušrininko dr. J. Šliūpo archyvas, F 1-1-2.

³ 1932 01 11 laiškas St. Šilingui. Šiaulių universiteto bibliotekos (ŠUB) aušrininko dr. Jono Šliūpo archyvas. F 1-1-2.

⁴ 1935 laiškas nežinomam adresatui, ŠUB aušrininko dr. Jono Šliūpo archyvas. F 1-1-3.

⁵ 1936 04 02 laiškas J. Barkauskui, Šiaulių universiteto bibliotekos (ŠUB) aušrininko dr. Jono Šliūpo archyvas. F 1-1-1.

⁶ 1937 02 13 laiškas dr. A. Petrauskui, ŠUB aušrininko dr. J. Šliūpo archyvas, F 1-1-1

⁷ Laiškas Laisvamųjų Etninės Kultūros draugijai, ŠUB aušrininko dr. J. Šliūpo archyvas, F 1-1-4.

⁸ 1935 05 18 laiškas V. K. Račkauskui, ŠUB aušrininko dr. J. Šliūpo archyvas, F 1-1-1.

⁹ 1938 12 01 laiškas V. Vaitiekūnui, ŠUB aušrininko dr. J. Šliūpo archyvas, F 1-1-2.

¹⁰ 1937 01 06 laiškas dr. A. Petrikai, ŠUB aušrininko dr. J. Šliūpo archyvas. F 1-1-1.

¹¹ 1937 02 13 laiškas dr. A. Petrauskui, ŠUB aušrininko dr. J. Šliūpo archyvas, F 1-1-1.

¹² 1937 06 15 laiškas dr. A. Petrikai, ŠUB aušrininko dr. J. Šliūpo archyvas, F 1-1-1.

¹³ 1936 01 14 laiškas „Vienybės“ Redakcijai ir bendradarbiams 50-metims jubiliejaus, ŠUB aušrininko dr. J. Šliūpo archyvas, F 1-1-4.

¹⁴ 1930 08 06 laiškas Matui Šalčiui Tolimuose Rytuose, ŠUB aušrininko dr. J. Šliūpo archyvas, F 1-1-2.

¹⁵ Laiškas J. Raudoniui, ŠUB aušrininko dr. J. Šliūpo archyvas, F 1-1-1.

¹⁶ 1935 m. laiškas neaiškiam adresatui, ŠUB aušrininko dr. J. Šliūpo archyvas, F 1-1-3.

vienai ar kitai politinei srovei ar tam tikrai organizacijai. Tam tikslui bus pasinaudota V. Urbono knygos „Lietuvos žurnalistikos istorija“¹⁷ antrąją dalimi bei *Žurnalistikos enciklopedija*¹⁸.

„Lietuvos aidas“ buvo Lietuvių tautininkų sąjungos ir Lietuvos vyriausybės oficiozas, kuris buvo pradėtas leisti nuo 1928 m. vasario 1 d. vietoj tautininkų dienraščio „Lietuvis“.¹⁹ „Lietuvos aidas“ vienintelis tautininkų laikraštis, kuriame pavyko rasti civilinę metrikaciją liečiančių straipsnių.

Žurnalas „Vienybė“ atstovavo krikščionis demokratams. „Vienybė“ buvo nuo 1929 m. Lietuvos katalikų sąjungos leidžiamas žurnalas skirtas kaimo žmonėms, ūkininkams. Žurnale buvo propaguojamas katalikų tikėjimas, buvo siekiama atspindėti bažnytinę veiklą, kunigų darbus, spausdintos visuomeninės tematikos publikacijos, informacinės žinutės ir kt.²⁰

Dienraštis „Lietuvos žinios“ ir žurnalas „Trimitas“ atstovavo valstiečius liaudininkus. 1922 m. vasario 16 d. Kaune pasirodė Lietuvos valstiečių liaudininkų sąjungos leidinys – dienraštis „Lietuvos žinios“. Dienraštyje atsispindėjo visos Lietuvos politinis, visuomeninis, ekonominis, kultūrinis gyvenimas, operatyviai buvo nušviečiami visi svarbiausi šalies ir užsienio įvykiai.²¹

„Dienos naujienos“ ir „Laisvoji mintis“ bei priklausė visuomeninių politinių leidinių kategorijai.

1931 m. balandžio mėnesį J. Paleckis Kaune įsteigė ir ėmė leisti iliustruotą dienraštį „Dienos naujienos“. Dienraštyje buvo rašoma apie Lietuvos ir užsienio įvykius, nagrinėjo ekonomikos, kultūros, literatūros, meno klausimus ir kt.²²

1933 m. lapkričio mėnesį vietoj „Laisvamaniš“ pradėjo eiti „Laisvoji mintis“, nuo 1934 m. tapęs mėnesiniu laikraščiu. „Laisvoji mintis“ rašė apie laisvamanių draugijų veiklą, nagrinėjo laisvamanybės ir valstybės santykius, laisvamanių lygiateisiškumo problemas, svarstė sąžinės laisvės, dorovės bei tikybės klausimus.²³

Pirmojoje Lietuvos Respublikoje buvo leisti periodiniai leidiniai skirti atskiroms skaitytojų grupėms. Prie tokios periodikos priskiriami savaitraščiai „Darbininkas“ ir „Šaltinis“, žurnalas „Moteris“.

¹⁷ V. Urbonas, *Lietuvos žurnalistikos istorija*, II dalis, Klaipėda, 2004.

¹⁸ *Žurnalistikos enciklopedija*, Vilnius: Pradai, 1997.

¹⁹ V. Urbonas, *Lietuvos žurnalistikos istorija*, II dalis, Klaipėda, 2004, p. 33.

²⁰ Ten pat, p. 41.

²¹ Ten pat, p. 46.

²² Ten pat, p. 63.

²³ Ten pat, p. 64.

1919 m. balandžio mėnesį Lietuvos darbo federacija Kaune pradėjo leisti katalikišką savaitraštį „Lietuvos darbininkas“ nuo tų pačių metų lapkričio pabaigos jis ėmė vadintis „Darbininkas“. „Darbininkas“ rašė apie Lietuvos bei kitų šalių darbininkų gyvenimą, Darbo federacijos veiklą, socialinę paramą miesto žmonėms, nagrinėjo aktualius Lietuvos politikos ir kt. įvykius, propagavo katalikybės ir tautiškumo idėjas.²⁴

Nuo 1920 m. spalio mėnesio žurnalą „Moteris“ leido Lietuvių moterų katalikių draugija. Greta religinės tematikos rašinių, didaktinio pobūdžio straipsnių moterų socialinės padėties, moralės, švietimo klausimais žurnale „Moteris“ buvo spausdinama ir grožinė kūryba.²⁵

Savaitraštis „Šaltinis“ katalikiškos krypties savaitraštis, leistas nuo 1926 m. kovo 14 d. iki 1940 m. birželio 22 d. Marijampolėje. „Šaltinį“ leido Marijonų kongregacija²⁶

Lietuvos vidaus reikalų ministerija nuo 1929 m. pradėjo leisti dvisavaitinį žurnalą „Policija“²⁷.

Regioninei spaudai priklausė savaitraščiai „Žemaičių prietelius“, „Žemaičių balsas“.

Savąjį laikraštį žemaičiams buvo įsteigę krikščionys demokratai. 1925 m. kovo mėnesį pirmasis savaitraščio „Žemaičių prietelius“ numeris. Savaitraštis informavo ne tik apie Telšių vyskupijos ir katalikiškų organizacijų veiklą, bet ir spausdino ir politines, ūkines žinias, korespondencijas iš įvairių krašto vietovių, grožinės literatūros kūrinius²⁸.

1931 – 1932 m. Telšiuose trumpai ėjo tautinės krypties savaitraštis „Žemaičių balsas“.²⁹

Šiuose leidiniuose rasta informacija gana plataus spektro, tad bus siekiama sugrupuoti turimą informaciją kategorijomis. Tokiomis kaip, užsienio atvejais, konkretūs pavyzdžiai ir kt. Paminėti konkretūs pavyzdžiai, susiję su švietimu bus lyginami su situacija JAV. Šiam tikslui bus panaudota Susan Jacoby „*Freethinkers. A history of American secullarism*“³⁰.

Kaip aukščiau buvo minėta, publikuotų šaltinių bazę sudaro ir nuolatinės Pirmosios Respublikos konstitucijos bei 1919 m. laikinoji konstitucija. Šiame bakalauro darbe remtasi 1922, 1928 ir 1938 metų konstitucijomis³¹ bei įvairiais įstatymais. Konstitucijos panaudotos, kaip priemonę pateikti bendrą teisinę bazę Pirmosios Respublikos laikotarpiu. Žinoma, dėmesys buvo

²⁴ V. Urbonas, *Lietuvos žurnalistikos istorija*, II dalis, Klaipėda, 2004, p. 75.

²⁵ Ten pat, p. 86.

²⁶ Žurnalistikos enciklopedija, Vilnius: Pradai, 1997, p. 484.

²⁷ V. Urbonas, *Lietuvos žurnalistikos istorija*, II dalis, Klaipėda, 2004, p. 126.

²⁸ Ten pat, p. 142.

²⁹ Ten pat.

³⁰ Susan Jacoby, *Freethinkers. A history of American secullarism*, New York, 2004.

³¹ *Lietuvos valstybės teisės aktai 1918.II.16 – 1940.VI.15*, spaudai parengė Vytautas Andriulis ir kt., Vilnius.

kreipiamas tiems straipsniams, kurie galėjo turėti kokios nors įtakos civilinės metrikacijos įvedimui. Tiesa reikia pasakyti, jog buvo rasta ir daugiau įvairių, kaip antai Laikinasis įstatymas apie Lietuvos pilietybę³², Pilietybės³³, Pavardžių³⁴, Pavardžių keitimo³⁵ įstatymai. Pastarieji padėjo nusakyti netikinčiųjų padėties reglamentavimą.

Rašant apie konstitucijas nebuvo apsieita be Andriulio V., Maksimaičio M. ir kt. *Lietuvos teisės istorija*³⁶. Ši monografija gelbėjo kas kart kai kildavo neaiškumų, ar žinių trūkumas. Juo labiau, kad darbo tyrimui svarbus dėmesys buvo skirtas pagrindiniams valstybės įstatymams – Konstitucijoms.

Neliko nepanaudoti ir nagrinėjamai temai svarbūs Lietuvos ir Šv. Sosto konkordato straipsniai. Jie iliustravo kai kuriuos tekste minimus teiginius. Naudotasi Bačkio A. St. disertacijos *Lietuvos ir Šventojo sosto konkordatas*³⁷.

Rašant darbą apie laisvamanių judėjimą, kurio vienas iš tikslų buvo civilinės metrikacijos įvedimas, negalima nepaminėti ir dr. J. Šliūpo asmenybės. Su dr. J. Šliūpo asmeniu, iš arčiau padėjo susipažinti internetinėje erdvėje esanti informacija. Šiuo atveju mane gelbėjo Lietuvos nacionalinio muziejaus svetainėje esantis straipsnis apie dr. J. Šliūpą *Dr. Jonas Šliūpas (1861–1944)*³⁸.

Jakšto Juozo monografija *Dr. Jonas Šliūpas*³⁹ padėjo trumpai nusakyti laisvamanių tikslus, vienas iš jų buvo civilinės metrikacijos įvedimas Pirmojoje Lietuvos Respublikoje.

Danutės Stakeliūnaitės straipsnis *Laisvamanis ir Laisvoji mintis 1933 – 1936 m.: Bažnyčios vieta ir vaidmuo valstybėje*⁴⁰ padėjo trumpai nusakant netikinčiųjų padėtį Respublikoje.

Pavalkio Viktoro, straipsnis *Lietuvos ir Vatikano diplomatiniai santykiai 1918 – 1940 m.*⁴¹, kuris padėjo konkrečiai parašyti apie bažnyčios padėtį Respublikoje, trumpai aptarti Vatikano ir Lietuvos santykius 1918 – 1940 m. bei iškirti argumentus dėl konkordato reikalingumo.

³² Laikinasis įstatymas apie Lietuvos pilietybę, *Lietuvos valstybės teisės aktai 1918.II.16 – 1940.VI.15*, spaudai parengė Vytautas Andriulis ir kt., Vilnius, 1996, p. 153.

³³ Lietuvos pilietybės įstatymas, *Lietuvos valstybės teisės aktai 1918.II.16 – 1940.VI.15*, spaudai parengė Vytautas Andriulis ir kt., Vilnius, 1996, p. 155.

³⁴ Pavardžių įstatymas, *Lietuvos valstybės teisės aktai 1918.II.16 – 1940.VI.15*, spaudai parengė Vytautas Andriulis ir kt., Vilnius, 1996, p. 161.

³⁵ Pavardžių keitimo įstatymas, *Lietuvos valstybės teisės aktai 1918.II.16 – 1940.VI.15*, spaudai parengė Vytautas Andriulis ir kt., Vilnius, 1996, p. 160.

³⁶ Andriulis, V., Maksimaitis M., et. Al., *Lietuvos teisės istorija*, Vilnius, 2002, p. 400.

³⁷ Bačkis, St. A., *Lietuvos ir Šventojo sosto konkordatas*, Vilnius, 2007.

³⁸ Dr. Jonas Šliūpas (1861–1944), <http://www.lnm.lt/ekspoziciniai-padaliniai/jono-sliupo-memorialine-sodyba/dr-jonas-sliupas.html>, [prieiga per internetą, žiūrėta 2012 03 26].

³⁹ Jakštas J., *Dr. Jonas Šliūpas*, Šiauliai, 1996.

⁴⁰ Stakeliūnaitė, Danutė, *Laisvamanis ir Laisvoji mintis 1933 – 1936 m.: Bažnyčios vieta ir vaidmuo valstybėje*, *Acta humanitarica universitatis Saulensis*. Mokslo darbai, T.12, Šiauliai, 2011.

Gilintis į patį konkordatą padėjo A. Gaigalaitės, J. Skirius, A. Kasparavičiaus, A. Veilentienės, monografija *Lietuvos užsienio reikalų ministrai*⁴². Be abejonės, norint praplėsti žinių ratą apie konkordatą buvo panaudota Adomavičiūtės, I., Daugirdo, D., Stonkaus, St., ir kitų knyga *Tarpukario Lietuva*⁴³.

Rašant apie Bažnyčios padėtį bei konkordatą neužmiršta panaudoti Grickevičiaus A. monografijos *Bažnyčios istorija*⁴⁴.

Kalbant apie katalikų Bažnyčios padėtį Respublikoje buvo remtasi *Krikščionybės istorija. Du tūkstantmečiai krikščionių pastangų paskleisti žemėje Dievo karalystę*⁴⁵. Ši istoriografijos pozicija padėjo nusakyti katalikų bažnyčios padėtį.

Aptariant apie teisinę padėtį Respublikoje buvo naudotasi Žilinsko Gintaro straipsniu *Vietos savivaldybės Pirmojoje Lietuvos Respublikoje: Petro Leono darbai*⁴⁶. Juo, kaip buvo sakyta, remtasi trumpai apsaityti teisinę padėtį, valstybės požiūrį į teisėtumą.

Dar vienas straipsnis gelbėjęs rašant šio darbo skyriuje apie teisinę padėtį Lietuvoje yra Stoliarovo Andriejaus straipsnis *Lietuvos Respublikos specialiosios (karinės) baudžiamosios teisės šaltiniai 1919–1940 metais. 1869 m. Karinių įstatymų sąvadas: recepcija ir novelizacija*⁴⁷.

Nagrinėjant santuokos sudarymo problemą (liečiamas ir paveldėjimo, laisvamanių kapinių klausimai). Rašant apie santuoką neapsieita be Kudavinačiūtės-Michailovienės Ingos straipsnio *Santuokinis amžius – svarbi ir nekintanti santuokos sudarymo sąlyga*⁴⁸, kuris padėjo trumpai nusakyti santuokinį amžių.

⁴¹Pavalskis, Viktoras, *Lietuvos ir Vatikano diplomatiniai santykiai 1918 – 1940*, http://www.aidai.us/index.php?option=com_content&task=view&id=765&Itemid=119, [prieiga per internetą, žiūrėta 2012 02 23].

⁴²Gaigalaitė, A., Skirius, J., Kasparavičius, A., Veilentienė, A., *Lietuvos užsienio reikalų ministrai 1918-1940*, Vilnius, 1999.

⁴³Adomavičiūtė, I., Daugirdas, D., Stonkus, St., et.al, *Tarpukario Lietuva*, Vilnius, 2007.

⁴⁴Grickevičius, A., *Bažnyčios istorija*, Kaunas, 2003.

⁴⁵*Krikščionybės istorija. Du tūkstantmečiai krikščionių pastangų paskleisti žemėje Dievo karalystę*, Vilnius, 2000.

⁴⁶Žilinskas, Gintaras, *Vietos savivaldybės Pirmojoje Lietuvos Respublikoje: Petro Leono darbai*, *Acta Humanitarica universitatis Saulensis*. Mokslo darbai, T.12, Šiauliai, 2011.

⁴⁷Stoliarovas Andriejus, *Lietuvos Respublikos specialiosios (karinės) baudžiamosios teisės šaltiniai 1919–1940 metais. 1869 m. Karinių įstatymų sąvadas: recepcija ir novelizacija*, http://www.istorijoszurnalas.lt/index.php?option=com_content&view=article&id=259&Itemid=66, [prieiga per internetą, žiūrėta 2012 05 20].

⁴⁸Kudinavičiūtė-Michailovienė, Inga, *Santuokinis amžius – svarbi ir nekintanti santuokos sudarymo sąlyga*, *Jurisprudencija, civilinių teisių įgyvendinimo doktrinos ir praktikos klausimai*, <http://www3.mruni.eu/padaliniai/leidyba/jurisprudencija/juris47.pdf>, [prieiga per internetą, žiūrėta 2012 02 21].

Papildant kai kurias spragas apie santuokos įteisinimą bus pasinaudota Irmos Šidiškienės „Internetiniai tekstai kaip vedybų tyrimo šaltinis“⁴⁹ bei Inetos Lipšos straipsniu „Restriction of Freedom of Consciousness in Democracy: Catholic Protests against the Law on Registry of Civil Status in Latvia (1921-1928)“⁵⁰, kuris padės trumpai iliustruoti civilinę metrikaciją Latvijoje.

Žinoma, rašant darbą reikia apžvelgti ir pasirinktos metodologijai skirtas pozicijas. Tam tikslui bus pasitelktos tiek anglų, tiek lietuvių kalbomis publikuoti leidiniai. Pirmiausiai bus remiamasi angliška John W. Creswell knyga „Research Design Qualitative Quantitative and Mixed Methods Approaches“⁵¹. Jos padedama pristatysiu kokybinius tyrimus, kurie atspindės mano darbe. Papildymui bus pasinaudota B. Bitino, L. Rupšienės, V. Žydžiūnaitės „Kokybinių tyrimų metodologija: vadovėlis vadybos ir administravimo studentams“⁵². Pateikiant informaciją apie lyginamąjį metodą bus remiamasi dr. Kristinos Juraitės straipsniu K. Juraitė, „Lyginamieji tyrimo metodai: nuo intensyvaus ir ekstensyvaus prie visapusiško tyrimo“.⁵³ Na, o istorinį metodą padės aprašyti J. Sireikos, B. Salatkienės, G. Globio knyga „Istorijos specialybės studentų rašto darbai: metodinės rekomendacijos“⁵⁴

Tyrimo problemos formulavimas. Tarpusavio santykių įteisinimas visuomet išliko aktualiu. Tokių santykių įteisinimą ir anksčiau atliko Bažnyčia. Modernėjant visuomenei ir išnykus luomų apraiškoms pradėta registruoti tokius santykius. Žinome, kad civilinė metrikacija Pirmojoje Lietuvos Respublikoje, buvo taip ir neižvesta. Tad reikia išsiaiškinti, kas trukdė civilinės metrikacijos įvedimui Lietuvoje. Kita vertus, reikia išsiaiškinti kokių priemonių buvo imtasi, kad civilinė metrikacija būtų įteisinta bei kaip į civilinę metrikaciją buvo žiūrima Pirmojoje Respublikoje.

⁴⁹ Šidiškienė, Irma, Internetiniai tekstai kaip vedybų tyrimo šaltinis, [prieiga per internetą, EBSCO duomenų bazę], <http://web.ebscohost.com/ehost/detail?vid=4&sid=7fe4823c-e46f-4e45-9439-e6f43848bda1%40sessionmgr4&hid=9&bdata=JnNpdGU9ZWWhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d%db=a9h&AN=58599308> žiūrėta, 2013 03 02.

⁵⁰ Lipša Ineta, Restriction of Freedom of Consciousness in Democracy: Catholic Protests against the Law on Registry of Civil Status in Latvia (1921-1928), http://www.istorijoszurnalas.lt/index.php?option=com_content&view=article&id=414:ineta-lipa-restriction-of-freedom-of-consciousness-in-democracy-catholic-protests-against-the-law-on-registry-of-civil-status-in-latvia-19211928&catid=24:istorija-mokslo-darbai-84-tomas&Itemid=410 [prieiga per internetą, žiūrėta 2013 04 08].

⁵¹ John W. Creswell, *Research Design Qualitative Quantitative and Mixed Methods Approaches*, United State.

⁵² B. Bitinas, L. Rupšienė, V. Žydžiūnaitė, *Kokybinių tyrimų metodologija: vadovėlis vadybos ir administravimo studentams*, Klaipėda, 2008.

⁵³ K. Juraitė, Lyginamieji tyrimo metodai: nuo intensyvaus ir ekstensyvaus prie visapusiško tyrimo, http://fcis.vdu.lt/~z.lydeka@adm.vdu.lt/KJuraite_paskaita%20ISM%202.pdf, [prieiga per internetą, žiūrėta 2013 04 26].

⁵⁴ J. Sireika, B. Salatkienė, G. Globys, *Istorijos specialybės studentų rašto darbai: metodinės rekomendacijos*, Šiauliai, 2008.

Temos aktualumas ir naujumas. Civilinės metrikacijos kėlimas aukščiausiu lygmeniu rodo, jog šeima valstybės politikoje buvo svarbi valstybės politikos dalis. Tačiau, šiam klausimui ištirti platesnių tyrimų istoriografijoje neaptikta. Užuominų apie civilinę metrikaciją randama straipsniuose, kuriuose nagrinėjamos konstitucijos. Tai palyginti labai siaura terpė, iš kurios neišeitų susidaryti vaizdo apie civilinę metrikaciją Pirmojoje Respublikoje. Tad lieka šaltiniai – laiškai, laikraščiai, kurių pagalba būtų galima atlikti tyrimus, kaip civilinės metrikacijos klausimas buvo sprendžiamas Pirmojoje Respublikoje. Taip būtų galima išsiaiškinti pačios civilinės metrikacijos svarbą visuomenėje. Tai būtų aktualu, juo labiau, kad ir šiomis dienomis vis dažniau pasigirsta kalbų apie santuoką, jos reikšmę.

Temos chronologinės ribos. Nagrinėjamos temos chronologinės ribos 1918 – 1940 m. Pirmosios Lietuvos Respublikos egzistavimo laikotarpis.

Tyrimo objektas. Šio darbo objektas yra civilinė metrikacija Pirmojoje Lietuvos Respublikoje.

Tikslas ir uždaviniai. Šio darbo tikslas yra išsiaiškinti civilinės metrikacijos problemą Pirmojoje Lietuvos Respublikoje.

Uždaviniai:

- 1) Aptarti 1922, 1928 ir 1938 metų konstitucijose minimus straipsnius dėl šeimos ir socialinės apsaugos politikos.
- 2) Išryškinti tas vietas, kurios turėjo tam tikros įtakos civilinei metrikacijai Pilietybės, Pavardžių, Pavardžių keitimo įstatymuose ir Vidaus Reikalų Ministerijos 1924 m. balandžio mėn. 8 d. aplinkraštyje.
- 3) Išsiaiškinti Katalikų Bažnyčios padėtį Pirmosios Respublikos laikotarpiu bei aprašyti santykius su Šv. Sostu.
- 4) Ištirti Bažnyčios ir civilinės metrikacijos atspindžius dr. J. Šliūpo laiškuose bei nusakyti politines dr. J. Šliūpo instrukcijas ir jo indėlį dėl civilinės metrikacijos legitimizavimo.
- 5) Ištirti civilinės metrikacijos atspindžius Pirmosios Lietuvos Respublikos periodikoje.

Tyrimo metodai. Rašant šį darbą buvo remtasi lyginamuoju, istoriniu ir kokybinės turinio analizės metodu. Kokybinės turinio analizės tikslas tvirtinti svarbius kokybinio tyrinėjimo

elementus, panaudoti tyrinėjimo žodžius, esančius tekste⁵⁵. Kokybinio turinio analizė pradėta taikyti įvairių duomenų gilumo interpretacijai.⁵⁶ Kokybinė turinio analizė palengvina konteksto prasmės tekste suvokimą per išskylančias temas, o kodavimo procedūrų (kategorijų/ subkategorijų) kartojimas produkuoja atskiras temas.⁵⁷ Kokybinis tyrinėjimas naudoja daugialypius metodus, kurie yra interaktyvūs. Kokybinis tyrinėjimas yra iš esmės interpretavimas. Tai reiškia, kad atliekant šį tyrimą yra daroma duomenų interpretacija.⁵⁸ Kategorijų ir subkategorijų išskyrimas nėra automatiška, mechaninė technika, bet kūrybiškas mąstymo procesas, siekiant iškosuoti tekst esančias prasmes. Kategorija – teiginys, apimantis grupę subkategorijų (trumpų teiginių), kurias sieja bendras turinys, teksto prasmė.⁵⁹

Lyginamojo tyrimo metodologinė esmė – tai metodas, grindžiantis teiginius apie objektų, reiškinių etc. panašumus ir skirtumus. Lyginimo metu sugretinami mažiausiai du objektai jų tarpusavio santykio apibrėžimo tikslu. Lyginant nustatomos reiškinių kiekybinės ir kokybinės charakteristikos, konstruojamos analogijos ir klasifikacijos, įvertinamas būties ir pažinimo turinys.⁶⁰

Istorinio metodo esmė yra platus visos prieinamos istoriografinės medžiagos nagrinėjimas ir esant galimybei – pirminių šaltinių naudojimas. Naudojantis šiuo metodu turi būti nagrinėjama naujausia ir visomis prieinamomis kalbomis išleista literatūra.⁶¹

Darbo struktūra. Darbas susideda iš įvado, dėstymo, išvadų, literatūros sąrašo, santraukų – lietuvių ir anglų kalba, priedų. Dėstymą sudaro keturi pagrindiniai skyriai, kuriuose nagrinėjama civilinės metrikacijos problema Pirmojoje Lietuvos Respublikoje.

Pirmajame skyriuje Teisinė civilinės metrikacijos padėtis Pirmojoje Lietuvos Respublikoje, gilinamasi į teisinę bazę, kuri lėmė tokią padėtį. Aptariama santuokos, paveldėjimo teisė, kurios

⁵⁵ John W. Creswell, *Research Design Qualitative Quantitative and Mixed Methods Approaches*, United State, p.100.

⁵⁶ B. Bitinas, L. Rupšienė, V. Žydžiūnaitė, *Kokybinių tyrimų metodologija: vadovėlis vadybos ir administravimo studentams*, Klaipėda, 2008, p. 77.

⁵⁷ Ten pat.

⁵⁸ John W. Creswell, *Research Design Qualitative Quantitative and Mixed Methods Approaches*, United State, p. 208.

⁵⁹ B. Bitinas, L. Rupšienė, V. Žydžiūnaitė, *Kokybinių tyrimų metodologija: vadovėlis vadybos ir administravimo studentams*, Klaipėda, 2008, p. 82.

⁶⁰ K. Juraitė, Lyginamieji tyrimo metodai: nuo intensyvaus ir ekstensyvaus prie visapusiško tyrimo, [http://fcis.vdu.lt/~z.lydeka@adm.vdu.lt/KJuraite_paskaita%20ISM%202.pdf], [prieiga per internetą, žiūrėta 2013 04 26].

⁶¹ J. Sireika, B. Salatkienė, G. Globys, *Istorijos specialybės studentų rašto darbai: metodinės rekomendacijos*, Šiauliai, 2008, p. 11.

mano manymu yra glaudžiai viena su kita susiję. Taip pat nagrinėjami Laikinasis įstatymas apie Lietuvos pilietybę, Pilietybės, Pavardžių, Pavardžių keitimo įstatymai.

Antrajame skyriuje „Civilinė metrikacija Pirmosios Lietuvos Respublikos ir Bažnyčios santykiuose“, gilinamasi į bažnyčios padėtį tiek Lietuvoje, tiek prie Šv. Sosto. Čia turima omenyje Vatikano ir Lietuvos diplomatinius santykius iki konkordato pasirašymo. Pateikiama informacija ir apie tai, kada Lietuva buvo pripažinta Vatikano. Šiame skyriuje taip pat, pateikiami trumpi duomenys apie tikinčiuosius, jų skaičių.

Trečiasis skyrius Lietuvos laisvamaniai civilinės metrikacijos kontekste. Šiame skyriuje aiškinamasi vieno iš ryškiausių laisvamanių dr. J. Šliūpo veikla dėl civilinės metrikacijos. Tiriamas jo indėlis į civilinės metrikacijos įvedimą.

Ketvirtasis skyrius skirtas Pirmosios Lietuvos Respublikos periodikai. Šiame skyriuje nagrinėjama civilinės metrikacijos tema pagal kokybinės turinio analizės metodą. Čia pateikiamos kategorijų analizės. Darbo pabaigoje prieduose pateiktos kategorijų lentelės.

1. TEISINĖ CIVILINĖS METRIKACIJOS PADĖTIS PIRMOJOJE LIETUVOS RESPUBLIKOJE

Lietuvoje iš esmės buvo laikomasi šeimos teisės principų, įsitvirtinusių Rusijoje dar XVIII amžiuje. Raštu registruojama santuoka atsirado Lietuvoje įsitvirtinant katalikybei per Bažnyčios instituciją.⁶² Vienintelė santuokos forma buvo pripažįstama bažnytinė santuoka, t.y. sudaryta religinėmis apeigomis.⁶³ Rusijos teisės įvedimas ir receptuoti norminama teisės aktai Lietuvoje buvo noveliuoti vietos norminiais teisės aktais.⁶⁴ Toks teiginys pasako, jog Lietuvoje buvo labai gajos tradicijos, išgalėjusios per daugelį metų. Bažnyčios vaidmuo liko toks pat svarbus ir gajus, kaip ir ankstesniais laikotarpiais. Nebuvo jokio skirtumo kuriai konfesijai priklausyti, kad asmenų sudaryta santuoka būtų pripažinta.

Lietuvoje, paskelbus 1918 metais valstybės nepriklausomybę, santuokinį amžių nustatė Rusijos imperijos civilinių įstatymų sąvado X tomo I dalis (galiojusi pagrindinėje Lietuvos teritorijos dalyje), Užnemunėje – 1836 metų Santuokos įstatymas, Klaipėdos krašte – Vokietijos imperijos civilinis kodeksas.⁶⁵ Pirmosios Respublikos laikotarpiu, iš esmės buvo laikomasis Rusijoje dar priimtais įstatymais, kurie tarsi buvo lyg kokia tradicija, nusistovėjusi dešimtmečių bėgyje.

Civilinės metrikacijos srityje galiojant bažnytinių institucijų prerogatyvai, nepriklausimas religijai faktiškai darėsi neįmanomas, todėl asmens religija civilinės būklės aktuose buvo žymima greta jo tautybės, nors tokia tvarka prieštaravo Lietuvos konstitucinių aktų skelbiamai tikėjimo ir sąžinės laisvei, skatino visuomenę siekti, kad santuokos sudarymo monopolis iš Bažnyčios būtų atimtas.⁶⁶ Tokia situacija sudarė sąlygas rasti pasipriešinimo bangai inteligentijos tarpe, kuri pasitelkusi savo ryšius ir pažintis siekė pakeisti net konstitucijai prieštaraujančią situaciją. O ką jau kalbėti apie kitus veiksnius, vertusius imtis taisyti susidariusią nemalonę situaciją.

⁶² Šidiškienė, Irma, Internetiniai tekstai kaip vedybų tyrimo šaltinis, <http://web.ebscohost.com/ehost/detail?vid=4&sid=7fe4823c-e46f-4e45-9439-e6f43848bda1%40sessionmgr4&hid=9&bdata=JnNpdGU9ZWhvc3QtGl2ZQ%3d%3d#db=a9h&AN=58599308> [prieiga per internetą, EBSCO duomenų bazė, žiūrėta, 2013 03 02].

⁶³ Andriulis, V., Maksimaitis M., et. Al., *Lietuvos teisės istorija*, Vilnius, 2002, p. 400.

⁶⁴ Stolarovas Andriejus, Lietuvos Respublikos specialiosios (karinės) baudžiamosios teisės šaltiniai 1919–1940 metais. 1869 m. Karinių įstatymų sąvadas: recepcija ir novelizacija, *Istorija*, Mokslo darbai, t.79, http://www.istorijoszurnalas.lt/index.php?option=com_content&view=article&id=259&Itemid=66, [prieiga per internetą, žiūrėta 2012 05 20].

⁶⁵ Andriulis, V., Maksimaitis M., et. Al., *Lietuvos teisės istorija*, Vilnius, 2002, p. 400.

⁶⁶ Ten pat.

1922 m. ir 1928 m. Lietuvos Valstybės Konstitucijose buvo pasakyta, kad konfesinė santuoka privaloma tik tikintiesiems. Tačiau įstatymo, leidžiančio netikintiesiems santuoką įregistruoti valstybės institucijose, politinis elitas nepriėmė. Padėtis, kai negali „be kunigo palaidoti, vesti, negausi krikšto metrikų“, piktino ne tik laisvamanius.⁶⁷ Padėtis buvo nepavydėtina. Žmonės buvo tarsi Bažnyčios įkaitai, nes be jos išduodamų dokumentų negalėjo žengti jokio net ir menkiausio oficialaus žingsnio.

Tik 1938 m. Lietuvos Konstitucija numatė, jog „Gimimo, jungtuvų ir mirimo aktai daromi valstybės organų įstatymo nustatytais sąlygomis ir tvarka“⁶⁸. Tai buvo didžiulis laimėjimas po ilgai trukusios kovos. Neabejotinai jaučiami dr. J. Šliūpo nuopelnai. Jis sunkiai dirbo, kad pasiektų šią mažą pergalę, kovoje dėl civilinės metrikacijos įvedimo. Tiesa, reikia pasakyti, jog civilinė metrikacija Pirmoje Respublikoje nebuvo įvesta.

Kita vertus nereikia užmiršti ir aptarti santuokinį amžių. Santuokos sudarymo sąlygas, kurių svarbiausia ir nekintanti sąlyga yra santuokinis amžius, nustatė valstybė. Santuokinis amžius, kaip visuotinai žinomas juridinis faktas, Lietuvoje įvairiose visuomenės ir valstybės raidos stadijose buvo nustatoma – tiek kitų valstybių teisės aktais, galiojusiais Lietuvoje, tiek pačios valstybės priimtais teisės aktais, ir atskiromis teisės normomis.⁶⁹

Kalbant konkrečiai galima pasakyti, jog Rusijos imperijos įstatymų sąvade nustatytas santuokinis amžius vyrams 18 metų, moterims – 16 metų.⁷⁰ Kitaip sakant santuokinis amžius, palyginti buvo nedidelis, ir reikalui esant jungtuvės galėjo įvykti be kliūčių.

Bažnyčios vaidmuo išryškėjo ir kitame lygmenyje, kuomet vienas iš sutuoktinių pareikšdavo norą nutraukti santuoką. Panaikinti santuoką galėjo tik dvasinis teismas.⁷¹ Be abejonės, norint skyrybų reikėjo tai įrodyti, o tai galėjo būti svetimavimas, netikimu santuokiniam gyvenimui arba dingimu be žinios. Anksčiau minėti aspektai tapdavo vieni iš pagrindinių motyvų, kurios įrodžius buvo nutraukiama dviejų žmonių sąjunga.

⁶⁷ Stakeliūnaitė, Danutė, Laisvamanis ir Laisvoji mintis 1933 – 1936 m.: Bažnyčios vieta ir vaidmuo valstybėje, *Acta humanitaria universitatis Saulensis*. Mokslo darbai, T.12, Šiauliai, 2011, p. 197.

⁶⁸ Ten pat, p. 198.

⁶⁹ Kudinavičiūtė-Michailovienė, Inga, Santuokinis amžius – svarbi ir nekintanti santuokos sudarymo sąlyga, *Jurisprudencija, civilinių teisių įgyvendinimo doktrinos ir praktikos klausimai*, mokslo darbai, t. 55 (47), <http://www3.mruni.eu/padaliniai/leidyba/jurisprudencija/juris47.pdf>, [prieiga per internetą, žiūrėta 2012 02 21].

⁷⁰ Andriulis, V., Maksimaitis M., et. Al., *Lietuvos teisės istorija*, Vilnius, 2002, p. 401.

⁷¹ Ten pat.

Laisvamųjų rūpestis, kuo skubiau įteisinti civilinę metrikaciją buvo jaučiamas ne tik santuokos būtinybe, bet ir paveldėjimo teisės svarba. Tą būtų galima paaiškinti tuo, jog giminystę pagrindžiančius dokumentus reikėjo turėti reiškiant pretenzijas į velionio palikimą.

Labai daug dėmesio Lietuvoje galiojusi civilinė teisė skyrė paveldėjimui, įtvirtindama nuosavybės šventumą ir nepajudinamumą, trunkantį ir po savininko mirties.⁷² Kandidatas į velionio palikimą turėjo įrodyti giminystę, o tam be jokios abejonės reikėjo giminystę patvirtinančių dokumentų. Tačiau metrikus išduoti galėjo Bažnyčia. Čia ir kilo problema tiems, kurie nepriklausė nei vienai religinei bendruomenei – laisvamanams.

Visos Lietuvoje galiojusios civilinės teisės sistemos pripažino paveldėjimą tiek pagal testamentą, tiek pagal įstatymą. Nė vienam nebuvo teikiama pirmenybė, jie tiesiog papildė vienas kitą.⁷³

Aptarus dvi, manau reikšmingas sritis, santuokos sudarymą bei paveldėjimą, reiktų pakalbėti apie socialinę šeimos padėtį.

Pradedant rašyti reiktų pasakyti keletą žodžių apie tai, kokia teisinė sistema tuo metu buvo valstybėje. Pirmosios Lietuvos Respublikos teisinės valstybės doktrinos esminis bruožas buvo teisėtumas. Lietuvoje pirmiausia buvo propaguojama teisinė valstybė, turinti tik teisėtumo valstybės prasmę.⁷⁴ Iš šio sakinio išaiškėja, jog įstatymas tiksliau jo laikymasis buvo valdžios pagrindas. Juk tik teisėta valdžia, vadovaujasi įstatymais ir juos palaiko.

Be įvairių įstatymų, Pirmojoje Respublikoje veikė net šešios konstitucijos – trys laikinos ir trys nuolatinės. Iš ties tai labai įspūdinga, turint omenyje, jog JAV konstitucija priimta dar XVIII a. su įvairiais pakeitimais ir papildymais galioja iki šiol. O štai neseniai atgavusiai nepriklausomybę valstybei puikiai sekėsi kurti ir priimti vis naujas. Kita vertus, reikia pasakyti, jog jos per daug viena nuo kitos nesiskyrė. Daugiau ar mažiau jose kartojosi tie patys postulatai.

Tad ir šeimą ir socialines garantijas liečiantys straipsniai buvo beveik identiški. Straipsnis tam tikra prasme reglamentuojantis šeimos padėtį tiek 1922 metų, tiek 1928 metų konstitucijose buvo identiškas ir skambėjo taip: „Šeimyninio gyvenimo pamatas yra moterystė. Jos pagrindan dedama abiejų lyčių teisių lygybė. Tam tikrais įstatymais saugojama ir palaikoma šeimos sveikata ir

⁷² Andriulis, V., Maksimaitis M., et. Al., *Lietuvos teisės istorija*, Vilnius, 2002, p. 403.

⁷³ Ten pat.

⁷⁴ Žilinskas, Gintaras, Vietos savivaldybės Pirmojoje Lietuvos Respublikoje: Petro Leono darbai, *Acta Humanitarica universitatis Saulensis*. Mokslo darbai, T.12, Šiauliai, 2011, p. 184.

socialinė gerovė. Motinystė yra ypatingoje Valstybės globoje.⁷⁵ Jau minėtose konstitucijose šeimos lygmuo įtrauktas tarp kitų socialinių sferų: švietimo, sveikatos apsaugos.

Visai kitokia situacija 1938 m. konstitucijoje. Minėtoje konstitucijoje randamas specialus skyrius pavadintas *Šeima ir motinystė*⁷⁶. Skyriuje išdėstyti 2 straipsniai, kuriuose išsakoma valstybės politika šeimos atžvilgiu. Viena iš jų teigiama, jog tvirta šeima yra Valstybės stiprumo pamatas⁷⁷, valstybė gerbia, saugo ir globoja šeimą⁷⁸. Čia galima regėti ypatingą dėmesį skirtą tvirtai šeimai. Priešingai nei ankstesnėse konstitucijose, 1938 m. jau konkrečiai įvardijama ko siekiama šeimos atžvilgiu valstybėje, t. y. stiprios šeimos, kuri sukurs stiprius valstybės pamatus. Kartu yra išsakoma ir ką valstybė daro: gerbia, saugo ir globoja. Manau tuo viskas ir pasakyta. Valstybė suinteresuota stipria tvirta šeima, kurios palikuonys kurs dar tvirtesnius valstybės pamatus.

Kita vertus 1938 metų konstitucija neapsiriboja vien šeimos globa, kaip per vieneta. Todėl trisdešimt penktame skyriaus straipsnyje teigiama: „Motinystė gerbiama, saugojama ir globojama. Globodama motinystę, vaiką ir jaunuolį, valstybė siekia, kad augančioji karta būtų sveiko kūno ir stiprios dvasios“⁷⁹. Šiame straipsnyje didžiausias dėmesys sutelkiamas moteriai, kuri, kaip motina turi išauklėti savo vaikus. Reikia pasakyti, jog ir šiame straipsnyje randami tie patys teiginiai, kaip ir trisdešimt ketvirtame ta paties skyriaus straipsnyje „gerbia, globoja ir saugo“⁸⁰.

Viskas būtų labai gerai, jei ne vienas niuansas. Konstitucijose iš esmės buvo kalbama apie susituokusias pilnas šeimas. Tai jos buvo pripažįstamos ir globojamos valstybės. Visai kita situacija buvo su taip vadinamais „panelių vaikais“. Jie nubuvo pripažįstami, neturėjo jokių pilietinių teisių (Apie tai plačiau skyriuje „Bažnyčios ir civilinės metrikacijos faktorius dr. J. Šliūpo korespondencijoje“). Tad vargu ar galima manyti, jog konstitucijos autoriai galvojo apie juos, atlikdami šį darbą. Toliau reiktų aptarti keletą įstatymų galėjusių vienaip ar kitaip liesti laisvamanių padėtį valstybėje. Manysčiau iš tokių reiktų paminėti Laikinąjį įstatymą apie Lietuvos pilietybę, Pilietybės, Pavardžių, Pavardžių keitimo įstatymus.

⁷⁵ *Lietuvos valstybės teisės aktai 1918.II.16 – 1940.VI.15*, spaudai parengė Vytautas Andriulis ir kt., Vilnius, 1996, p. 13.

⁷⁶ Ten pat, 23.

⁷⁷ Ten pat.

⁷⁸ Ten pat.

⁷⁹ Ten pat.

⁸⁰ Ten pat.

Nepraėjus vieniems metams po Lietuvos Respublikos atstatymo, 1919 m. gegužės 16 d. buvo išleistas laikinasis įstatymas apie Lietuvos pilietybę.⁸¹ Šio laikino įstatymo pirmojoje dalyje (kuris labiausiai ir domina šiame darbe), yra išvardinti 7 punktai, kurie numato, kas yra Lietuvos piliečiai. Iš tų 7 punktų reiktų išskirti du – tai 5 ir 6 punktai, kurie skelbia: „[...] 5) jo pati arba našlė; 6) Lietuvos netekėjusios pilietės vaikai, jei jie nepriimti svetimšalio jo vaikais“⁸². Penktuoju punktu buvo įtvirtinta pilietybė po santuokos. Tai turėjo liesti lietuvių vyrų ir užsieniečių moterų santuokas, kuomet po santykių įteisinimo žmona įgydavo vyro gimtinės pilietybę.

6-as punktas skelbia, jog Lietuvos piliečiais laikomi ir netekėjusių moterų vaikai⁸³. Tačiau priduria, jei nėra pripažinti užsienio piliečio vaikai.⁸⁴ Tačiau tokia nuostata buvo išdėstyta laikinajame pilietybės įstatyme, kuomet galiojo ir laikinoji valstybės konstitucija⁸⁵, kuri skelbė, jog visi piliečiai lygūs prieš įstatymą, nepaisant jų lyties, tautybės, tikybos.⁸⁶ Šioje laikinojoje konstitucijoje buvo straipsnis, kuris numatė: „Srityse, kuriose Lietuvos valstybės nėra išleistų naujų įstatymų, laikinai palieka tie, kurie yra buvę prieš karą, kiek jie neprieštarauja Lietuvos Valstybės Laikinosios Konstitucijos Pamatiniams Dėsniams“⁸⁷. Tai reiškia, jog nauja šeima galėjo būti sukurama pagal tikėjimą pas dvasininkus. Apie tai plačiau jau buvo kalbėta šio skyriaus pradžioje.

Toks požiūris į netekėjusių moterų vaikus vyravo nepriklausomybės atgavimo stadijos pradžioje. Tuo laikotarpiu buvo pernelyg svarbesnių problemų, kurias jauna atgavusi nepriklausomybė valstybė turėjo spręsti. Tai ir tarptautinio pripažinimo, ir po to prasidėjusių nepriklausomybės karų, ūkio, finansų klausimai. Prieš tokius valstybei gyvybiškai svarbius aspektus civilinės metrikacijos įstatymo klausimo svarstymas ar su ja susijusių įstatymų svarstymas, savaime aišku nublanko ir kuriam laikui buvo pamirštas.

Tačiau Pirmojoje Respublikoje buvo grįžta prie pilietybės įstatymo. Pilietybės įstatymas buvo priimtas 1939 m. rugpjūčio 8 d.⁸⁸ Iš esmės šis įstatymas buvo gerokai praplėstas ir nemažai papildytas palyginus su laikinuoju įstatymu. Prie buvusių straipsnių buvo pridėtas dar vienas

⁸¹ Laikinasis įstatymas apie Lietuvos pilietybę, *Lietuvos valstybės teisės aktai 1918.II.16 – 1940.VI.15*, spaudai parengė Vytautas Andriulis ir kt., Vilnius, 1996, p. 153.

⁸² Ten pat

⁸³ Ten pat.

⁸⁴ Ten pat.

⁸⁵ 1919 m. laikinoji Lietuvos valstybės konstitucija, *Lietuvos valstybės teisės aktai 1918.II.16 – 1940.VI.15*, spaudai parengė Vytautas Andriulis ir kt., Vilnius, 1996, p. 4-6.

⁸⁶ Ten pat, p. 5.

⁸⁷ Ten pat.

⁸⁸ Lietuvos pilietybės įstatymas, *Lietuvos valstybės teisės aktai 1918.II.16 – 1940.VI.15*, spaudai parengė Vytautas Andriulis ir kt., Vilnius, 1996, p. 155.

pirmoje dalyje straipsnis, teigiantis: „3) vaikas, kurio tėvai nežinomi, jei jis Lietuvoje yra gimęs“⁸⁹. Šia įstatymo dalimi buvo garantuota Lietuvos pilietybė vaikams, gimusiems Lietuvos teritorijoje. To paties įstatymo antroji dalis skelbė apie pilietybės įgijimą šeimyniniu ryšiu⁹⁰. Įstatymas skelbė tai, kad nuo priėmimo ne Lietuvos pilietė, susituokdama su Lietuvos piliečiu įgyja Lietuvos pilietybę⁹¹. Tačiau užsienietė moteris ištekėjusi už lietuvių pilietybės galėjo netekti jei: „jos santuoka yra pripažinta netikra ir jei iš tos santuokos nėra vaikų.“⁹² Tai buvo ne naujiena. Apie užsieniečių moterų pilietybės įgavimą po santuokos nustatė ir ankstesnis laikinasis Pilietybės įstatymas, tačiau šis buvo gerokai praplėstas.

Reikia pasakyti, jog pilietybės atėmimas ir netekimas buvo nustatytas gana plačiai. Šioje dalyje buvo teigiama, jog moteris susituokusi su ne Lietuvos piliečiu netenka Lietuvos pilietybės.⁹³ Reiškia, lietuvių moteris ištekėdamos už užsienio valstybių piliečių netekdavo Lietuvos pilietybės. Tačiau tokios moteris galėjo atgauti Lietuvos pilietybę, jei: „yra našlė ar perskirta arba jos santuoka pripažinta netikra“⁹⁴. Reikia pasakyti, jog pilietybės netekdavo ir tos moteris, kurios po santuokos priimdavo svetimos valstybės pilietybę: „5) svetimos valstybės pilietybę priėmusio žmona, jei ji įgyja tos pačios valstybės pilietybę“⁹⁵. Šis įstatymas palietė vieną svarbią vietą – nekilnojamo turto praradimą. Šis įstatymas numatė, jog pilietis praradęs Lietuvos pilietybę praranda teisę Lietuvoje turėti nekilnojamojo turto.⁹⁶ Tai reiškia, jog Lietuvoje nekilnojamąjį turtą galėjo turėti tik Lietuvos pilietybę turintis asmuo.

1922 m. sausio 31 d. buvo priimtas Pavardžių keitimo įstatymas. Šiame įstatyme buvo numatyta pavardžių keitimo tvarka, kuri daliai Lietuvos piliečių galėjo kelti įvairių nepatogumų. Šiame įstatyme buvo numatyta, jog norint pakeisti pavardę turėjo būti pridėti: „a) prašytojo ir jo vaikų ligi 21 metų gimimo metrikas su jų nuorašais“⁹⁷. Tai reiškia, jog asmenys nepakrikštiję savo vaikų negalėjo pakeisti savo pavardės, nes tuomet negalėjo turėti reikalingų metrikų. Taip pat šioje įstatymo dalyje numatyta, jog pavardę gali prašyti pakeisti ne jaunesni kaip 21 metų

⁸⁹ Lietuvos pilietybės įstatymas, *Lietuvos valstybės teisės aktai 1918.II.16 – 1940.VI.15*, spaudai parengė Vytautas Andriulis ir kt., Vilnius, 1996, p. 155.

⁹⁰ Ten pat.

⁹¹ Ten pat.

⁹² Ten pat, p. 156.

⁹³ Ten pat.

⁹⁴ Ten pat, p. 157.

⁹⁵ Ten pat.

⁹⁶ Ten pat, p. 156.

⁹⁷ Pavardžių įstatymas, *Lietuvos valstybės teisės aktai 1918.II.16 – 1940.VI.15*, spaudai parengė Vytautas Andriulis ir kt., Vilnius, 1996, p. 161.

asmenys⁹⁸. 1938 m. gruodžio 6 d. buvo priimtas naujas Pavardžių įstatymas. Jame buvo numatytas visų žmonių surašymas metrikus surašančioje įstaigoje⁹⁹. Toks registravimas reiškė, jog visi gimę vaikai turėjo būti užregistruojami specialiose įstaigose.

Taip pat šis įstatymas numatė ir nesantuokinių vaikų pavardės klausimo sprendimą. Įstatymas numatė, jog: „3. Nesantuokiniui duodama jo motinos pavardė arba, abiem jo tėvams sutikus, tėvo pavardė. Jei nesantuokinio tėvas vedęs, tai reikalingas ir jo žmonos sutikimas.“¹⁰⁰ Reiškia nesantuokinis vaikas gaudavo motinos pavardę, išimtiniais atvejais tėvo, nes tokiam dalykui reikėjo gauti ne vieno asmens sutikimą.

Minėti įstatymai gerokai pasunkino netikinčiųjų padėtį. Ištekėjusios už svetimės valstybės moterys netekdavo Lietuvos pilietybės. Norinčios ją susigrąžinti turėjo būti arba našlės, arba įrodyti, kad jų santuokos netikros, asmenys praradę pilietybę netekdavo teisės turėti Lietuvoje nekilnojamojo turto, suvaržyta galimybė pasikeisti pavardę. Norint tai padaryti reikėjo metrikų.

⁹⁸ Pavardžių įstatymas, *Lietuvos valstybės teisės aktai 1918.II.16 – 1940.VI.15*, spaudai parengė Vytautas Andriulis ir kt., Vilnius, 1996, p. 161.

⁹⁹ Ten pat.

¹⁰⁰ Ten pat.

2. CIVILINĖ METRIKACIJA PIRMOSIOS LIETUVOS RESPUBLIKOS IR BAŽNYČIOS SANTYKIUOSE

Jau nuo seno dauguma lietuvių buvo katalikai. Padėties nepakeitė nei carizmo laikotarpis.¹⁰¹ Lietuvos katalikiškasis kelias buvo nulemtas dar XIV a., kada Lietuvos didžiajai kunigaikštijai kilo krikšto būtinybė, norint sustabdyti kryžiuočius. Pasirinkta Lenkija, kuri kaip žinia jau kelis šimtmečius buvo katalikiška valstybė. Tad neatsitiktinai iki šiol didžiąją dalį gyventojų konfesiniu atžvilgiu sudaro katalikai.

Kalbant apie katalikus Pirmojoje Respublikoje reikia pasakyti, jog jie ir toliau liko didžiausia konfesine grupe. Iliustruojant šį teiginį, galima išryškinti 1928 m. ir 1938 m. duomenis. Pagal 1928 m. statistikos duomenis 85,72 % Lietuvos gyventojų – katalikai, o 1938 m. duomenimis 80 % - katalikų¹⁰². Nors ir matyti katalikų konfesinės grupės mažėjimas, jie ir toliau išliko vyraujančia konfesine grupe Pirmojoje Lietuvos Respublikoje.

Rasta ir kitų duomenų teigiančių, jog 94,5 % lietuvių ir 80 % visų Lietuvos gyventojų save laikė katalikais¹⁰³. Kaip matome katalikybė Lietuvoje išliko vyraujančia religija.

Katalikai sudarė gyventojų daugumą. Tačiau tarpukario Lietuvoje gyveno 30 tikybų atstovų. Iš jų šešios religinės bendruomenės turėjo daugiau kaip po 1000 narių¹⁰⁴. Kita vertus reikia pasakyti, jog kitų konfesijų atstovų daugiausiai gyveno tose Lietuvos teritorijose, kurios buvo arti pasienio. Išsiskiria Klaipėdos kraštas, kur daugiau nei 90 % gyventojų buvo liuteronai¹⁰⁵.

Katalikų Bažnyčios vaidmuo Lietuvoje, kaip ir kitose katalikybę priėmusiose šalyse, buvo išaugęs. Nevengė Katalikų Bažnyčia dalyvauti švietime, politikoje. Įsteigus Lietuvos krikščionių demokratų partiją (LKDP), jos nariais buvo ne tik pasauliečiai, bet ir kunigai. Pvz., 1919-1923 m. partijos pirmininku buvo kunigas Mykolas Krupavičius, vėliau pasižymėjęs valstybės tarnyboje¹⁰⁶. Kaip matyti, kunigija žengė į politiką ir įtakojo vienokius ar kitokius sprendimus. Tiesa atėjus į valdžią tautininkams turėjo pasitraukti į opoziciją.

Štai taip pateikus statistinius duomenis apie bažnyčios padėtį Respublikoje, reikia pažvelgti į Lietuvos ir Šv. Sosto diplomatinius santykius, kaip jie klostėsi iki konkordato pasirašymo.

¹⁰¹ Gricevičius. A., *Bažnyčios istorija*, Kaunas, 2003, p. 391.

¹⁰² Ten pat.

¹⁰³ *Krikščionybės istorija. Du tūkstantmečiai krikščionių pastangų paskleisti žemėje Dievo karalystę*, Vilnius, 2000, p. 641.

¹⁰⁴ Adomavičiūtė, I., Daugirdas, D., Stonkus, St., et Al, *Tarpukario Lietuva*, Vilnius, 2007, p. 76.

¹⁰⁵ Ten pat.

¹⁰⁶ Gricevičius. A., *Bažnyčios istorija*, Kaunas, 2003, p. 393.

Lietuvai atgavus nepriklausomybę 1918 m., jos gyventojų didelė didžiuma priklausė katalikų Bažnyčiai. Vis esant konfliktinei situacijai su Lenkija buvo labai nepalankios sąlygos užmegzti normalius diplomatinis santykius tarp Lietuvos vyriausybės ir Šv. Sosto. Laisvos Lietuvos katalikai siekė atsipalaiduoti nuo priklausomybės arkivyskupijoms, esančioms už jų krašto ribų. Lietuvos Bažnyčia norėjo priklausyti tiesiogiai nuo Šv. Sosto.¹⁰⁷ Matyti, jog lietuvių dvasininkija siekė būti nepriklausoma nuo primestos valdžios ir siuntė į Vatikaną įvairius prašymus. Toliau reiktų pažvelgti, o kokia vis dėlto buvo Vatikano reakcija į tokius lietuvių veiksmus.

Tuo laiku Vatikanas dar nebuvo pripažinęs Lietuvos *de jure*, bet *de facto* pripažinimas jau buvo padarytas 1919 m.¹⁰⁸ Vadinasi, jog Šv. Sostas gana greitai pripažino Lietuvą, vos po metų, kai buvo paskelbta nepriklausomybė. Mat, Lietuvos atstovai, siekdami atkurti valstybę ir jos diplomatinio pripažinimo, dar 1917 m. Europoje ėmė megzti ryšius su Visuotinės Bažnyčios hierarchais¹⁰⁹. Matyt, šis momentas leido Vatikanui greitai pripažinti Lietuvos valstybę *de facto*. Atnaujinus diplomatinis santykius 1922 lapkričio 10 d. Lietuva buvo Vatikano pripažinta *de jure*.

Po 1922 m. buvo siekiama greičiau užmegzti tvirtesnius santykius su Vatikanu. Tam stipriai sutrukdė Lenkijos ir Šv. Sosto konkordatas, sukėlęs didelę audrą. Konkordatu Vilniui buvo suteiktas metropolinės arkivyskupijos rangas ir ji buvo priskirta Lenkijos bažnytinėi provincijai.¹¹⁰ Tuomet Lietuvos vyskupai vėl ėmėsi iniciatyvos ir 1925 lapkričio 2 kreipėsi į Šv. Sostą, prašydami įsteigti Lietuvos bažnytinę provinciją. Jų prašymas susilaukė prielankaus atgarsio Vatikane.¹¹¹ Jau po metų buvo išleista bulė *Lituanorum Gente*, su kuria buvo įsteigta Lietuvos bažnytinė provincija.¹¹² Į valdžią atėjus tautininkams, jų vyriausybė buvo suinteresuota santykių su Vatikanu pagerinimu, kad pakeltų savo prestižą užsienyje ir išgytų katalikų prielankumą Lietuvoje.¹¹³ Tautininkai nustumdami į opoziciją krikščionis demokratų susigadino opinią savo atžvilgiu. Krikščionys demokratai buvo ryški opozicija tautininkams viso jų valdymo laikotarpiu.

¹⁰⁷ Pavalkis, V., *Lietuvos ir Vatikano diplomatiniai santykiai (1918-1940)*, http://www.aidai.us/index.php?option=com_content&task=view&id=765&Itemid=119, [prieiga per internetą, žiūrėta 2012 02 23].

¹⁰⁸ Ten pat.

¹⁰⁹ Grickevičius. A., *Bažnyčios istorija*, Kaunas, 2003, p. 394.

¹¹⁰ Ten pat.

¹¹¹ Pavalkis, V., *Lietuvos ir Vatikano diplomatiniai santykiai (1918-1940)*, http://www.aidai.us/index.php?option=com_content&task=view&id=765&Itemid=119, [prieiga per internetą, žiūrėta 2012 02 23].

¹¹² Grickevičius. A., *Bažnyčios istorija*, Kaunas, 2003, p. 395

¹¹³ Pavalkis, V., *Lietuvos ir Vatikano diplomatiniai santykiai (1918-1940)*, http://www.aidai.us/index.php?option=com_content&task=view&id=765&Itemid=119, [prieiga per internetą, žiūrėta 2012 02 23].

Apžvelgus Lietuvos ir Vatikano santykius, nuošalyje negalima palikti svarbaus dokumento, kurį pasirašė abi pusės – konkordata.

Lietuvos ir Šv. Sosto konkordatas plačiai išnagrinėtas Stasio Antano Bačkio to paties pavadinimo disertacijoje, kuri apginta 1943 m. Paryžiuje. Ši disertacija išleista 2007 metais.¹¹⁴ Šio darbo šios dalies tikslas nėra konkordato tiksli analizė. Darbe norima atskleisti kokios aplinkybės vertė priimti konkordatą ir trumpai aptarti svarbiausius konkordato teiginius.

Kaip jau minėta, atėjus į valdžią tautininkams buvo nutarta atnaujinti diplomatinius santykius su Vatikanu¹¹⁵. Remiantis Augustino Voldemaro atsiminimais, konkordatas buvo reikalingas dėl kelių aspektų: 1) norint neutralizuoti Vatikaną Lietuvos vidaus politikos klausimais, 2) patraukti Vatikaną sprendžiant tarptautinius klausimus ir 3) normalizuoti pačius santykius su šv. Sostu¹¹⁶. Matome, aplinkybes nulėmusias konkordato pasirašymą.

Tiesa, reikia pasakyti, jog A. Smetona pageidavo, kad konkordatą rengtų Vatikano atsiųstas vizitatorius.¹¹⁷ Tad konkordato projektą pradėjo rengti arkivyskupas Jurgis Matulaitis.¹¹⁸ J. Matulaičio parengtas konkordatas Lietuvoje buvo ratifikuotas spalio 20 d., o Šv. Sosto – gruodžio 8 d., raštais apsikeista gruodžio 10 d. Tik paskui, 1927 m. gruodžio 20 d. „Vyriausybės žiniuose“ šis dokumentas buvo paskelbtas.¹¹⁹ Galima pastebėti, jog Vatikanas ilgokai užtruko, kol ratifikavo konkordatą.

Taigi, trumpai aptarus konkordato atsiradimo aplinkybes, reikia apžvelgti į patį konkordatą. Konkordatas Lietuvos bažnyčiai garantavo teisę disponuoti savomis visuomeninėmis – religinėmis organizacijomis, mokyklomis, taip pat Lietuvos (būsimojo Vytauto Didžiojo) universiteto Teologijos – filosofijos fakultetu. Konkordatas taip pat garantavo teisę disponuoti spauda, organizuoti katalikų susirinkimus ir suvažiavimus.¹²⁰ Be to, šiuo susitarimu buvo numatyta, kad popiežius kunigus arkivyskupu ir vyskupais nominuos, sutinkant Lietuvos prezidentui. Ne mažiau svarbus dalykas – bažnytei metrikacijai suteikta teisinė galia, t. y. oficialiosios Bažnyčios surašomi gimimo, santuokos ir mirties aktai juridškai prilyginti surašomiems civilinės metrikacijos

¹¹⁴ Bačkis, St. A., *Lietuvos ir Šventojo sosto konkordatas*, Vilnius, 2007.

¹¹⁵ Gaigalaitė, A., Skirius, J., Kasparavičius, A., Veilentienė, A., *Lietuvos užsienio reikalų ministrai 1918-1940*, Vilnius, 1999, p. 239.

¹¹⁶ Ten pat.

¹¹⁷ Ten pat, p. 240.

¹¹⁸ Adomavičiūtė, I., Daugirdas, D., Stonkus, St., et Al, *Tarpukario Lietuva*, Vilnius, 2007, p. 80.

¹¹⁹ Gaigalaitė, A., Skirius, J., Kasparavičius, A., Veilentienė, A., *Lietuvos užsienio reikalų ministrai 1918-1940*, Vilnius, 1999, p. 242.

¹²⁰ Grickevičius. A., *Bažnyčios istorija*, Kaunas, 2003, p. 395-396.

tarnybų¹²¹. Tad pažvelkime į patį konkordato straipsnį „XV STRAIPSNIS Jungtuvės, atliktos Kanonų Kodekso nurodymais, įgyja pilietiškai (valstybiškai) privalomos galios“¹²². O tai galėtų reikšti, ne ką kitą, o kaip bažnytinės santuokos išskėlimą. Tad iš esmės su konkordato pasirašymu, kai kurie laisvamaniai galėjo palaidoti savo viltis dėl civilinės metrikacijos įvedimo. Būtent šio įstatymo įvedimas negalėjo neprieštarauti konkordato nuostatomis. Kita vertus pabrėžtina, jog konkordatu Lietuvos katalikų Bažnyčios padėtis buvo tik fiksuojama.

Iš tiesų kilo nemažai ginčų dėl konkordato vykdymo. Nesutarimai kilo tada, kai Lietuvos krikščionių demokratų partija 1927 m. pasitraukė iš Vyriausybės, o tautininkų Vyriausybė ėmė siaurinti Bažnyčios įtaką valstybėje, ribodama ar net drausdama kai kurių katalikiškų organizacijų veiklą, silpnindama jų ekonomines pozicijas.¹²³ Galima pastebėti, jog neaiškumą dėl konkordato vykdymo kilo labai greitai, praėjus vos keliems mėnesiams po ratifikavimo. Iš dalies, tokį greitą ginčų kilimą, galima paaiškinti ir laisvamanių aktyvistų nuopelnais. Jie rašydami įvairius skundus, pagreitino Vyriausybės ir Šv. Sosto ginčus. Patys ginčai prasidėjo 1929 m. Iki birželio mėnesio Vatikano kurijai buvo įteiktos 443 notos.¹²⁴

¹²¹ Grickevičius, A., *Bažnyčios istorija*, Kaunas, 2003, p. 395-396.

¹²² Bačkis, St. A., *Lietuvos ir Šventojo sosto konkordatas*, V ilnius, 2007, p. 263.

¹²³ Gaigalaitė, A., Skirius, J., Kasparavičius, A., Veilentienė, A., *Lietuvos užsienio reikalų ministrai 1918-1940*, Vilnius, 1999, p. 273.

¹²⁴ Ten pat, p. 274.

3. LIETUVOS VISUOMENĖS VEIKĖJO DR. J. ŠLIŪPO INĖLIS KOVOJE UŽ CIVILINĘ METRIKACIJĄ

Civilinė metrikacija nebejotinai aktualus klausimas Pirmosios Respublikos laikais. Tai atsispindi ir dr. Jono Šliūpo laiškuose. Dr. J. Šliūpas [...] aktyvus visuomenės veikėjas, domėjosi Lietuvos valstybėje vykstančiais procesais, pastebėjimus, pasiūlymus ir protestus ne kartą išdėstė memorandumuose valdžiai¹²⁵. Dr. J. Šliūpas – uolus Lietuvos patriotas, net ir būdamas užsienyje, rūpinosi Lietuva, dirbo jos naudai. Jis nebuvo statistinis Lietuvos pilietis. Tai buvo neeilinė asmenybė, kuri domėjosi savo šalimi, stengėsi jos labui. Dirbdamas Lietuvos piliečių naudai jis siekė, kad piliečiai galėtų pasirinkti, t.y. konkrečiai mano nagrinėjamai temai – tuoktis „priverstinai“ Bažnyčioje ar nebūnant giliai tikinčiu, pasirinkti civilinę metrikaciją.

Politinės instrukcijos dr. J. Šliūpo laiškuose – siūlymai ir pamastymai kaip reiktų keisti vienokius ar kitokius įstatymus, konstituciją. Tuos siūlymus dr. J. Šliūpas teikia aukštiems valstybės pareigūnams: prezidentui ir Valstybės Tarybos pirmininkui. Tačiau teisybės labui, reikia pasakyti, jog politinių instrukcijų rasta ir viename laiške siųstame 1935 m., kurio adresatas nežinomas.

Politinės instrukcijas daugiausia sudarė siūlymai kaip reiktų pakeisti konstituciją, tačiau galime rasti ir individualių kreipimųsi į konkrečius asmenis. Čia labai geras pavyzdys būtų dr. J. Šliūpo laiškas Antanui Smetonai, rašytas 1936 m. kovo 16 d., Palangoje¹²⁶. Šiame laiške daktaras kreipiasi į Jo Excellenciją p. Lietuvos Respublikos Prezidentą prašydamas įvesti civilinę metrikaciją. Be kita ko, šiame laiške randame ir kitų pageidavimų, kaip antai, patobulinti konstituciją, sušaukti seimą, laiduoti sąžinės laisvę ir t. t. Trumpa laiško citata „Paamžink, Tamsta ir lietuvių tautą ir Savo asmenybę kilniais ir neužmirštamais darbais: patobulink Konstituciją, įvesdink civilinę metrikaciją, sušauk seimą <...> ir – aš bent įsitikinęs esmi, kad sulauksime ramybės ir vieningumo tautoje“¹²⁷. Matyti, jog tai tarsi šauklis į tautos vieningumą. Juk tauta lyg ir buvo susiskaldžiusi į tikinčius ir laisvamanius. Tad šis kreipimasis neabejotinai svarbus.

Prezidentas nebuvo vienintelis aukšto rango politikas sulaukęs dr. J. Šliūpo laiškų, kurių turinyje atsispindėjo dr. J. Šliūpo noras keisti politiką laisvamanių atžvilgiu. Kitas neabejotinai svarbus laiškas yra p-ui St. Šilingui Valstybės Tarybos Pirmininkui, rašytas tiesa, ketveriais metais

¹²⁵ Dr. Jonas Šliūpas (1861–1944), <http://www.lnm.lt/ekspoziciniai-padaliniai/jono-sliupo-memorialine-sodyba/dr-jonas-sliupas.html>, [prieiga per internetą, žiūrėta 2012 03 26].

¹²⁶ 1936 03 16 Jo Excellencijai p. Lietuvos Respublikos Prezidentui. Šiaulių universiteto bibliotekos (ŠUB) aušrininko dr. Jono Šliūpo archyvas. F 1-1-2.

¹²⁷ Ten pat.

anksčiau, nei prezidentui, t. y. 1932 m. sausio 11 d.¹²⁸ Šiame laiške taip pat konkrečiai išdėstomi tam tikri punktai, kurie apsunkina laisvamųjų padėtį. Tai būtų aplinkinių žmonių užgauliojimai, karinės tarnybos, palikimo klausimai, laisvamųjų vaikų padėtis mokykloje. Minėtame laiške yra apibrėžiamos gyvenimo sritys, kurios yra apsunkintos netikintiesiems. Psichologinis aspektas – aplinkinių užgauliojimas neabejotinai sunkus emocine prasme. Juk tie žmonės turėjo gyventi tarp tų, kurie lankėsi bažnyčiose, kur kas dažniau nei jie, išgyventi nesibaigiančias apkalbas. Reiktų pacituoti laiško dalį, kurioje rašoma apie tai „<...>1) Daug šeimų gyvena be įstatymiškų sutuoktųjų ir vis laukia civilinės metrikacijos. Yra ir tokių, wie neapsikentę kaimynų prikaišiojimais, bažnyčioje susituokė, bet vaikus augina <...>“¹²⁹. Kitaip sakant, palūžę piliečiai, nuedavo sutvarkyti formalumų ir taip užtildydavo piktas kalbas, nukreiptas jų adresu. Nereiktų tuo pernelyg stebėtis, juk ir šiandien dalis vestuvių įvyksta dėl to, kad tik būtų gautas atitinkamas pažymėjimas, liudijantis įvykusį faktą.

Tačiau moralę reiktų palikti šiek tiek nuošaliau, nes su ja dar buvo galima vienaip ar kitaip tvarkytis, o štai su karinės tarnybos klausimu buvo sunkiau. Šis klausimas, be abejo, laisvamiesiems buvo aktualus. Norint ją atlikti reikėjo turėti dokumentus, patvirtinančius piliečių amžių. Tačiau jie jokių dokumentų negalėjo turėti, nes įstaiga išduodanti reikiamus dokumentus, t.y. metrikas buvo bažnyčia. Šis bažnyčios vaidmuo, išduodant metrikas, kėlė didelių problemų laisvamiesiems. Jie kaip netikintieji, nenorėjo vesti savo vaikų į bažnyčias. Tačiau buvo priversti, kad jų vaikai galėtų turėti pilietines teises ir būtų lygiaverčiais piliečiais valstybėje.

Jau minėtame laiške St. Šilingui, 1932 m. sausio 11 d. randame paminėtą ir šį klausimą. Tad belieka jį pacituoti „3) Suaugę vaikai, kurie dabar nėra niekur metrikuoti., ir reikės kariuomenėn stoti. Kuomi valdžia nustatys jų amžių? Ar jie nebus Lietuvoje gyvenanti žmonės be pilietybės teisių?“¹³⁰ Belieka konstatuoti, kad laisvamųjų tėvų noras, jog jų vaikai turėtų visas pilietines teises, buvo tvirtas. Irėjimas į kariuomenę nebuvo kažkas tokio baisaus. Juk kaip ir dabar, taip ir Pirmosios Respublikos laikotarpiu buvo profesionali kariuomenė. Tačiau tai dar ne visos bėdos, kurių turėjo laisvamieji tėvai. Kariuomenėje, kaip žinia tarnauja jau suaugę žmonės. O kol jie suauga reikalingas dar vienas tarpsnis – mokykla. Tad kyla ir šio sakytume ganėtina elementaraus klausimo opumas.

¹²⁸ 1932 01 11 laiškas St. Šilingui. Šiaulių universiteto bibliotekos (ŠUB) aušrininko dr. Jono Šliūpo archyvas. F 1-1-2.

¹²⁹ Ten pat.

¹³⁰ Ten pat.

Laisvamaniams tėvams, skaudus klausimas buvo jų vaikų švietimas. O jaudintis buvo dėl ko. Vaikai augo, civilinės metrikacijos įstatymo įvedimas taip ir klaidžiojo seimo koridoriuose. Iniciatyvos paskubinti šio įstatymo priėmimą taip pat nedaug ką gelbėjo. Tad neatsitiktinai minėtame laiške randame ir šiuo klausimu susijusius pastebėjimus, kuriuos reiktų pacituoti „2) Tai blogai atsiliepia ant vaikų. Reikiant mokyklon vaikus atiduoti, nėra metrikų. Ir šiaip mokykloj laisvamanių vaikus kapelionai pašaipo ir persekioja. O čia sakoma, kad yra sąžinės laisvė! Kodėl neleidžia mūsų vaikams auklėtis mūsų nusistatymuose? <...>“¹³¹.

Kaip matyti, pateiktoje citatoje vėl, kaip kariuomenės klausimu, keliamas metrikų klausimas. Jų išdavimo vieta tiriamu laikotarpiu išliko ta pati – bažnyčia. O tai be abejonės kėlė sunkumų laisvamaniams. Jie turėdami, kitokias nei dauguma piliečių pažiūras buvo tarsį už tam tikrų ribų, kurios trukdė pasiekti norimą rezultatą. Nors tai ir buvo jų teisė – laisvas žodis, bei pareiga paklusti valdžiai, kad ir kokia nepalanki būtų jų atžvilgiu. Būti visateisiu piliečiu, turinčiu visus reikalingus dokumentus, toks buvo laisvamanių siekis. Nereiktų stebėtis, juk kaip ir dabar, taip ir anuomet reikėjo vienokių ar kitokių dokumentų, kurie patvirtintų piliečio asmenybę bei kitus su juo susijusius faktus.

Sakytume, jog žvilgsnis krypta į visus gyvenimo tarpsnius: vaikystę, suaugusio žmogaus gyvenimas. Tačiau galiausiai randame ir paskutinį – senatvę. Senatvė, nagrinėjamoje temoje domina tik tiek, kaip klostėsi paveldėjimo klausimai. Juk pasenus ir išėjus Amžinojo poilsio laisvamanių tėvams jų vaikams sunkumų kėlė paveldėjimo tvarka. Juk jie neturėdami jokių metrikų negalėjo pretenduoti į tėvų palikimą. Štai ką savo laiške rašo dr. J. Šliūpas St. Šilingui, Valstybės Tarybos Pirmininkui „<...> 4) Mirus tėvams, pasiliks šioks ar toks turtas. Ar laisvamanių vaikai privalo pasilikti – dėl valdžios apsileidimo – be teisės paveldėti tėvų turtą? Ar jie bus lyg mūsų viduramžiniai benkartai. <...>“¹³². Tokius žodžius išaukė tai, jog civilinės metrikacijos klausimas vis klaidžiojo parlamento koridoriuose. Valdžia nenorėjo gadinti gerų santykių su bažnyčia. Tad pasirinko kitą išeitį – nusiuko nuo dalies piliečių, neužtikrindama jiems pilietinių teisių, varžydama jų laisves.

Visas nuoskaudas, kad konstitucija yra tobulintina dr. J. Šliūpas išdėstė nežinomam adresatui siųstame laiške siųstame 1935 m.¹³³ Šiame laiške daktaras rašo „III. Konstitucija tobulintina. Ji

¹³¹ 1932 01 11 laiškas St. Šilingui. Šiaulių universiteto bibliotekos (ŠUB) aušrininko dr. Jono Šliūpo archyvas. F 1-1-2.

¹³² Ten pat.

¹³³ 1935 laiškas nežinomam adresatui, ŠUB aušrininko dr. Jono Šliūpo archyvas. F 1-1-3.

privalo būti valstybės tikruoju pagrindu ir nustatyti piliečių teises: sąžinės, tikybos, žodžio ir pressos, susirinkimų bei draugijų laisvę. Kaip presas, taip ir visi piliečiai teismui atsakovingi už šmeižtus, nemoralumą ir kriminalumą skelbimą. Visi piliečiai lygūs prieš įstatymus. Tik nuopelnai šalies laisvei bei gerovei teduoda pagarbą bei pirmenybę. Pagrindinės pareigos: dorovingumas, darbingumas, tvarkingumas, susiklausymas, ir bendradarbiavimas. Civilinė metrikacija įvezdinama sulig J. V. Amerikos pavyzdžiu <...>¹³⁴. Kaip matome čia daktaras išdėstė instrukcijų visumą, kurių įgyvendinimo pasakoje laisvamanių gyvenimas pasikeistų į gerąją pusę. Turint omenyje anuomet buvusią padėtį, neabejotinai turėtų pirštis mintis, jog pirmumo teisę užimti valstybines pareigas turėjo katalikai. Kitaip sakant tikintieji. Čia kyla laisvamanių diskriminacijos užuominos. Juk darbdaviai katalikai sunkiai galbūt į darbą norėjo priimti kitokius nei jie patys. O ką jau kalbėti apie požiūrį į juos. Tad neišvengiamai reikėjo taisyti konstituciją. Kas vėliau ir buvo padaryta.

Norint pagerinti situaciją tereikėjo – priimti civilinės metrikacijos įstatymą. Šis įstatymas būtų palengvinęs padėtį ir suradęs išeities tašką. Tačiau padėtis taip ir liko nepakitusi. Laisvamaniai ir toliau kentė prikaišiojimus, pilietinių teisių suvaržymus.

Dr. J. Šliūpas savo visuomenine veikla siekė paspartinti civilinės metrikacijos įvedimą. Pasitelkdamas savo autoritetą dr. J. Šliūpas siekė paveikti valdžią. Tačiau jam nelabai tai sekėsi. Jis daug rašė įvairioms organizacijoms, pažįstamiems šviesuoliams, kuriems taip pat rūpėjo tuometinė padėtis. Dr. J. Šliūpas kvietė žmones susivienyti ir kovoti dėl savo teisių. Čia omenyje turimi laisvamaniai, kurių padėtis buvo sunki. Jo laiškuose atsispindi priemonių visuma, kurių daktaras ėmėsi. Tai būtų asmeninės pažintys, memorandumai ir visa kita veikla, kurios jis ėmėsi galutiniam rezultatui pasiekti – galutinai įvesti civilinę metrikaciją.

Turbūt pirmiausiai reiktų apžvelgti tuos laiškus, kurios dr. J. Šliūpas siuntė savo draugams, galėjusiems jam padėti. O tokių buvo ne vienas. Dr. J. Šliūpas rašė J. Barkauskui, Kalnėnui, dr. A. Petrauskui, V. K. Račkauskui, dr. A. Petrikai, V. Vaitiekūnui. Siųstuose laiškuose minėtiems adresatams daktaras dėstė savo siūlymus, kaip būtų galima greičiau įteisinti taip laukiamą civilinės metrikacijos įstatymą.

Vieną iš priemonių, kurias sėkmingai įgyvendinus padėtis pasikeistų buvo parašų rinkimas, kuris valdžiai parodytų, jog tai ne vieno žmogaus norai. Tokius siūlymus dr. J. Šliūpas išdėstė laiške rašytame p. J. Barkauskui, 1936 m. balandžio 2 d.¹³⁵ Minėtame laiške dr. J. Šliūpas rašo „Tamsta

¹³⁴ 1935 laiškas nežinomam adresatui, ŠUB aušrininko dr. Jono Šliūpo archyvas. F 1-1-3.

¹³⁵ 1936 04 02 laiškas J. Barkauskui, ŠUB aušrininko dr. J. Šliūpo archyvas, F 1-1-1.

man rašai <...> dėl civilinės metrikacijos. Yra sumanymų (iš Viesėtų) rinkti parašų po peticija. Bet klausimas, ar valdžia leis tokį parašų rinkimą? gali rinkėjams daryti nemalonumų peticija. Tamsta manai, kad reikia paskelbti atlikta. Bet taip su atlikta galima prieiti prie gyventojų? Juk tai lyg koks balsavimas? O tokį darbą atlikti galėtų savivaldybės... O savivaldybės surinktų parašus <...> valdžiai leidus¹³⁶.

Parašų rinkimas, kaip priemonė pagreitinti įstatymo priėmimą neabejotinai svarus žingsnis. Tačiau kartu tai tam tikras santykių su valdžia išbandymas. Juk leidimą rinkti gyventojų parašus turėjo duoti valdžia, kuri visai nenorėjo pokyčių, bent jau sprendžiant iš to koku greičiu buvo svarstomas civilinės metrikacijos klausimas. Tad visai nesunku numatyti, jog toks leidimas nebuvo duotas. Tą, matyt, suprato ir p. J. Barkauskas, nes dr. J. Šliūpo jam rašytame laiške randame pasakymą „Tamsta manai, kad reikia paskelbti atlikta“¹³⁷. Atlikta galėjo reikšti tai, jog sprendimas buvo nepalankus parašų rinkimui. Žinoma, tai tik įžvalgos, kurios gali būti paneigtos.

Nereikia užmiršti neblėstančio dr. J. Šliūpo optimizmo, kuris ne kartą pakėlė jo asmenybę tolimesniam darbui. Jis šią savybę pademonstruoja jau minėtame laiške teigdamas, kaip gali būti darbas atliktas, dar nepradėtas?! Taigi, daktarui buvo svarbu, jog būtų prieita prie žmonių, valdžiai parodant, jog civilinės metrikacijos įstatymas aktualus nemažai piliečių grupei.

Dr. J. Šliūpas savo laiške p. J. Barkauskui rašo, jog parašus surinkti „galėtų savivaldybės“¹³⁸. Aišku toks darbas būtų įmanomas, kaip anksčiau minėta, tik valdininkams davus sutikimą. Dabar turėtų kilti klausimas kodėl tokį atsakingą darbą turėtų atlikti savivaldybės. Manau, jos pasirinktos dėl paprastumo ir patogumo. Juk kiek laiko užtruktų parašų rinkimas, jei tai darytų nedidelė grupė žmonių. O čia pasitelkus savivaldybes reikalai eitų greičiau.

Panašaus pobūdžio laišką dr. J. Šliūpas siuntė Laisvamanių Etinės Kultūros draugijai¹³⁹. Šiame laiške daktaras skundžiasi, kad kiti žmonės jam nepadeda su civilinės metrikacijos įstatymo įvedimo paspartinimo bei siūlo visiems siųsti laiškus valdininkams su savo nusiskundimais ir taip bandyti juos atvesti į protą. Manau, čia reikalinga trumpa minėto laiško citata „<...> Kad tai visi tie žmonės siųstų prašymus Švietimo ir Vidaus Reikalų ministeriams, tai beabejo padėtų man darbe.

¹³⁶ 1936 04 02 laiškas J. Barkauskui, ŠUB aušrininko dr. J. Šliūpo archyvas, F 1-1-1.

¹³⁷ Ten pat.

¹³⁸ Ten pat.

¹³⁹ Laiškas Laisvamanių Etinės Kultūros draugijai, ŠUB aušrininko dr. J. Šliūpo archyvas, F 1-1-4.

Bet dabar visi lyg užpečkyje tyli ir laukia, kad kepti viščiukai iškristų iš dangaus lyg žydams manna pūsčioje, ir man nepadeda paslaugose išgauti teises civilinei metrikacijai.¹⁴⁰

Kaip matome iš šios citatos, dr. J. Šliūpas šiek tiek nusivylęs žmonėmis, kurie kaip ir jis pats nori pokyčių, tačiau jam nepadeda kelyje link galutinio tikslo. Manau, jis tiksliai nupiešė tokių žmonių elgesį, taip juos palygindamas „<...> lyg užpečkyje tyli ir laukia, kad kepti viščiukai iškristų iš dangaus <...>“¹⁴¹. Tai galėtų reikšti kelis dalykus. Pirmiausia tie žmonės, nenorėjo pyktis su valdžia, bet kartu norėjo minėto įstatymo. Kita vertus, galbūt jie tiesiog galėjo apie tai kalbėti, bet nedaryti.

Taigi jau aptartos dvi priemonių galimybės: gyventojų parašų rinkimas ir gyventojų prašymų siuntimas valdininkams. Kaip matyti, kaip sekėsi priimti civilinės metrikacijos įstatymą, abi šios priemonės nedavė apčiuopiamų rezultatų. Minėtojo įstatymo priėmimas ir toliau buvo vilkinamas. Tačiau reikia toliau apžvelgti ir kitas priemones, kurių buvo imtasi.

Dr. J. Šliūpas, kaip lietuvių tautinio judėjimo veikėjas, gydytojas, aktyvus nepriklausomos Lietuvos idėjos propaguotojas JAV politiniuose sluoksniuose, publicistas, laisvamaniškų idėjų skleidėjas¹⁴² buvo gana žinomas žmogus tuometinėje Lietuvoje. Tad neatsitiktinai, viena iš priemonių paspartinti civilinės metrikacijos įvedimą tampa asmeninės pažintys. Tad atsiranda laišku, kuriuose jis išdėsto, kad asmeninės pažintys galėsiančios padėti.

Vienas iš tokių laiškų rašytas dr. A. Petrauskui 1937 m. vasario 13 d. Kaune¹⁴³. Šiame laiške dr. J. Šliūpas rašo, jog jis dirba dėl civilinės metrikacijos lankydamas visokius ponus ir šeimininkus¹⁴⁴. Matyt, daktaras savo autoritetu norėjo paveikti žmones, kad jie jam padėtų kovoti dėl civilinės metrikacijos įvedimo. Jis nenorėjo būti vienu kariu, kovojusiu su valdžia, dėl to kas priklausė kiekvienam Respublikos piliečiui – laisvo žodžio. Čia pat, laiške, jis priduria, jog kovoti sunku, nes į valstybės reikalus kišasi dvasininkai, kurie savo kalbomis paveikia politikus. Kartu jis priduria, jog esti konšachtai. Tad kovoti su visa palete yra sunku, juolab, kad tvirto užnugario šalia valdžios padedančio kovoje dėl civilinės metrikacijos nėra.

¹⁴⁰ Laiškas Laisvamanių Etinės Kultūros draugijai, ŠUB aušrininko dr. J. Šliūpo archyvas, F 1-1-4.

¹⁴¹ Ten pat.

¹⁴² Dr. Jonas Šliūpas (1861 – 1944), <http://www.lnm.lt/ekspoziciniai-padaliniai/jono-sliupo-memorialine-sodyba/dr-jonas-sliupas.html>, [prieiga per internetą, žiūrėta 2012 03 15].

¹⁴³ 1937 02 13 laiškas dr. A. Petrauskui, ŠUB aušrininko dr. J. Šliūpo archyvas, F 1-1-1.

¹⁴⁴ Ten pat.

Prezidentas laisvamanius išvadinęs „defektyviais“¹⁴⁵ galbūt padidino tikinčiųjų antipatiją jų atžvilgiu. Manau, čia reikalinga trumpa šio laiško citata „<...> Laikinai esame Kaune. Čion dirbu dėl civilinės metrikacijos, lankydamas visokius ponus ir šeimininkus <...> Ar pavyks viską įvykdyti kas – žin! Ką pamatau, visi yra – už! Tačiau vykdymo nėra... Visur eina konšachtai su klerikalais ir kunigais, ir dėl to viskas vilkinama. Juk p. Smetona vieną kartą savo kalboje laisvamanius išvadino defektyviais, kurie Lietuvoje tik toleruojami teisą. Tai juk daug reiškianti žodžiai, kurie mus dabar stato padėti dissidentų buvusioje Rzeczpospolitoje. <...>“¹⁴⁶. Kaip ir laiške Laisvamanių Etinės Kultūros draugijai, taip ir šiame laiške matyti tai, jog norinčių šio įstatymo yra nemažai, tačiau padedančių nėra tiek daug. Tą pasako pats dr. J. Šliūpas savo laiške.

Liaudies patarlę „Vienas lauke ne karys“ dr. J. Šliūpas suvokė ganėtinai greitai. Savo norus, kad jam kas nors padėtų išsakyti laiške rašytame p. V. K. Račkauskui 1935 m. gegužės 18 d.¹⁴⁷ Šiame laiške labai ryškus dr. J. Šliūpo noras, kad jam padėtų minėtasis V. K. Račkauskas. Dr. J. Šliūpas rašo „<...> Padėk per pažintį pastūmėti civ. metrikacijos reikalą! tai labai svarbu. O gal ir straipsnį parašytum į presą, kurioj bendradarbiauji? <...>“¹⁴⁸. Taigi dr. J. Šliūpas prašo jam padėti visomis įmanomomis priemonėmis. Jis prašo pagelbėti adresato jo paties pažintimis bei parašyti kokį nors straipsnelį kokiai nors redakcijai, kuris galbūt atkreiptų dėmesį rūpimu klausimu.

Buvo tokių, kurie prisidėjo prie to, ką darė gerbiamas dr. J. Šliūpas. Vienas tokių, galima pasakyti nepabijojusių valdžios, buvo V. Vaitiekūnas. Jis rašė straipsnius, bent vieną tai tikrai, civilinės metrikacijos tema. Apie tokį straipsnį sužinoma iš laiško, kuriame dr. J. Šliūpas dėkoja už jį „Šiandien atkako Tamstos straipsnis apie civilinę metrikaciją. Tariau didelį ačiū! Aš jį nurošydinsiu ant mašinaitės ir siųsiu ne tik „L. Minčiai“, bet ir seimo peticijų komisijai ir kt. Gal ir padės mums“¹⁴⁹. Tai reiškia, jog abejingų daktaro veiklai nebuvo. Visgi buvo ryžtasi padėti, ne tik gražiais žodžiais, bet ir darbais. Šio laiško ištraukos citata aiškiai parodo tai, kad V. Vaitiekūno straipsnis daktarą pakylėjo, suteikė naują viltį, kad ledai pajudės.

Tačiau su civiline metrikacija valdininkai neskubėjo, ji ir toliau buvo vilkinama. Apie tai kalba dr. J. Šliūpas savo laiške siųstame 1939 m. sausio 6 d. dr. A. Petrikai¹⁵⁰. Laiške daktaras rašo „<...> civ. metrikacija vis ir vis vilkinama nors aš daug kartų seimą bombardavau visokiais būdais.

¹⁴⁵ 1937 02 13 laiškas dr. A. Petrauskui, ŠUB aušrininko dr. J. Šliūpo archyvas, F 1-1-1.

¹⁴⁶ Ten pat.

¹⁴⁷ 1935 05 18 laiškas V. K. Račkauskui, ŠUB aušrininko dr. J. Šliūpo archyvas, F 1-1-1.

¹⁴⁸ Ten pat.

¹⁴⁹ 1938 12 01 laiškas V. Vaitiekūnui, ŠUB aušrininko dr. J. Šliūpo archyvas, F 1-1-2.

¹⁵⁰ 1939 01 06 laiškas dr. A. Petrikai, ŠUB aušrininko dr. J. Šliūpo archyvas, F 1-1-1.

Tyli ir gana! Kad čia padėtų Amerikiečiai! bet jų balso čia neklausoma <...>¹⁵¹. Čia mes regime ir dar vieną galimybę, kuri galėtų padėti – emigravusi inteligentija. Tačiau šalia jis priduria, kad į jų kalbas niekas dėmesio nekreipia. Neabejotinai čia suveikia tas faktorius, kuris sako kur gyveni, tuo ir rūpinkis ir nesikišk kur nereikia. Kita vertus nereikia atmesti ir emigrantų laisvamanių skaičiaus.

1936 m. vyksta rinkimai į seimą. Reaguodamas į situaciją, dr. J. Šliūpas nori tikėti, jog seimas priims šį įstatymą. Tačiau ir pats dr. J. Šliūpas sako, jog „<...> Tai šią vasarą bus rinkimas. Galbūt seimas mėgins įvykdyti civ. metrikaciją? Pagyvensime, pamatysime. Šiaip ar taip bus, bet metrikacija skyriuose yra pageidautina, ir bus įvesta valstybėje. <...>¹⁵². Tačiau įstatymo įvedimas iš mirties taško nelabai juda. Valdžia nenori gadinti santykių su bažnyčia ir civilinės metrikacijos įstatymą ir toliau sąžiningai vilkina. Tą patvirtina jau aptarti laiškai.

Belieka konstatuoti, jog buvo imamasi, bet ko, kas tik galėjo pagelbėti norint paspartinti jau nekartą minėto, civilinės metrikacijos įstatymo priėmimą. Čia gelbėjo ir pilietinės iniciatyvos ir asmeninės pažintys.

Pirmosios Lietuvos Respublikos laikotarpiu bažnyčios atstovai turėjo nemažas galias valstybės valdyme. Tuo laiku Bažnyčia Lietuvoje turėjo pilną laisvę ir seime atstovų dauguma buvo katalikai.¹⁵³ Tad visai nesunku numanyti, jog katalikai turintys seime daugumą, labai norėtų, jog būtų įvesta civilinė metrikacija. Taip ir buvo civilinės metrikacijos įstatymas, anot dr. J. Šliūpo „Juk ir metrikacijos projektas jau paruoštas, bet jis neįnešamas seiman...“¹⁵⁴. Žiūrint iš valdininkų katalikų pusės reikia pasakyti, jog tie piliečiai, kurie išpažino religiją, nebuvo jokių kliūčių gauti visas pilietines teises. Civilinės metrikacijos įstatymas aktualiausias buvo laisvamaniams.

Dr. J. Šliūpo iniciatyva, bei visas jo darbas dėl civilinės metrikacijos labai nepatiko dvasininkijai. Tą savo laiškuose išsako pats dr. J. Šliūpas. Viena iš savo laiškų jis rašo „<...> ir bažnyčiose visur manę šmeižę“¹⁵⁵. Matyt, kunigai taip bandė įtikinti žmones, jog šis įstatymas yra negeras ir nevertas palaikymo. Žinoma, tokia kunigijos veikla galėjo prisidėti prie to, kad dr. J. Šliūpas turėjo labai mažai padedančiųjų.

Bažnyčia buvo suinteresuota, kuo blogiau nupiešti civilinės metrikacijos įstatymą. Taip kaip dr. J. Šliūpas ėmėsi priemonių, kad būtų visgi civilinė metrikacija įvesdinta, taip ir bažnyčia, kaip

¹⁵¹ 1939 01 06 laiškas dr. A. Petrikai, ŠUB aušrininko dr. J. Šliūpo archyvas, F 1-1-1.

¹⁵² 1936 04 16 laiškas J. Barkauskui, ŠUB aušrininko dr. J. Šliūpo archyvas, F 1-1-1.

¹⁵³ Pavalkis, V., *Lietuvos ir Vatikano diplomatiniai santykiai (1918-1940)*, http://www.aidai.us/index.php?option=com_content&task=view&id=765&Itemid=119, [priega per internetą, žiūrėta 2012 03 23].

¹⁵⁴ 1937 02 13 laiškas dr. A. Petrauskui, ŠUB aušrininko dr. J. Šliūpo archyvas, F 1-1-1.

¹⁵⁵ 1937 06 15 laiškas dr. A. Petrikai, ŠUB aušrininko dr. J. Šliūpo archyvas, F 1-1-1.

ryški opozicija dr. J. Šliūpai, ėmėsi visokiausių priemonių kuo blogiau nušviesti jau minėtą įstatymą. Nepaisydami nieko jie darė savo darbus prieš civilinę metrikaciją. Štai ką savo viename laiške apie tokią bažnyčios atstovų veiklą rašo dr. J. Šliūpas „<...> Čion perkėlėme R. K. bažnyčios šturmą prieš civilinę metrikaciją. Moldėli žmonės saikino, peticijas p. Prezidentui rašė, įstatymo prasmę klastojo, ir bažnyčiose visur manę šmeižė. Tokia mat jau kunigų etika. Kad galėtų, jie manę ir daug kitų pasispirgine suvalgytų...“¹⁵⁶ Tokia dvasininkų veikla, kaip matyti iš laiško citatos, stebina ir patį dr. J. Šliūpą. Juk iš ties dvasininkai turėtų užsiimti sielų ganymu, o ne politikavimu ir juo labiau žmonių kiršinimu. Tačiau tik belieka stebėtis. Dvasiškiei veikė per daug sąžinės negraužiami.

Aukščiau minėtame laiške dr. J. Šliūpas pasidžiaugia vienu dalyku, pagaliau laisvamanių vaikams leista nesimokyti religijos. Laiške rašo „<...> Visgi nemanai Šv. ministerija mokykloms išsiuntinėjo instrukcijų, kad neverstų ne-katalikus mokytis religijos pas kapelionus. Tai jau... pažanga! Nors iš lėto dirvą purename... <...>“¹⁵⁷. Iš ties buvo pasiektas labai svarbus momentas. Laisvamanių vaikų švietimas buvo opi žaizda jiems patiems. Neretai vaikai sulaukdavo užgaulių žodžių dėl savo tėvų ir tai savaime suprantame skaudindavo vaikų tėvus. Šis laimėjimas laisvamanių vaikams davė tam tikrą laisvę, su kuria jų niekas nebevertė mokytis religijos. Tai, be abejo, buvo žingsnis į priekį link galutinio tikslo – civilinės metrikacijos įvedimo.

Dr. J. Šliūpo korespondencijoje tai nevienintelis laiškas, kuriame jaučiasi neigiamas bažnyčios požiūris į civilinę metrikaciją. Vienne iš savo laiškų, tiesa rašytame anksčiau nei jau aptartasis laiškas dr. A. Petrikai, guodžiasi, kad vis dar yra terorizuojami bažnyčios. Vaikai vis dar priversti mokytis religijos ir t. t. žodžiu situacija ne pati geriausia. Dabar, manau reiktų pažiūrėti, ką rašo pats dr. J. Šliūpas „<...> Bažnyčia visus terorizuoja, mokykloje nėra sąžinės laisvės, civilinė metrikacija neįvedama ne dissidentų laisvamanių ir k. šeimos reikalai nesutvarkomi“¹⁵⁸. Kaip matyti, situacija tikrai aštri, tačiau jau po kelių mėnesių pasiekiamas svarbus laimėjimas – nebelieka prievartos mokykloje.

Aptinkamas laiškas, kuriame jaučiamas ryškus bažnyčios nusistymas prieš civilinę metrikaciją yra turbūt pats anksčiausias. Laiškas rašytas 1930 m. rugpjūčio 6 d.¹⁵⁹ norint trumpai apibūdinti tuometinę Lietuvos vidaus padėtį. Tačiau jau ir jame pastebėtas nelieka, anot dr. J. Šliūpo

¹⁵⁶ 1937 06 15 laiškas dr. A. Petrikai, ŠUB aušrininko dr. J. Šliūpo archyvas, F 1-1-1.

¹⁵⁷ Ten pat.

¹⁵⁸ 1936 01 14 laiškas „Vienybės“ Redakcijai ir bendradarbiams 50-metims jubiliejaus, ŠUB aušrininko dr. J. Šliūpo archyvas, F 1-1-4.

¹⁵⁹ 1930 08 06 laiškas Matui Šalčiui Tolimuose Rytuose, ŠUB aušrininko dr. J. Šliūpo archyvas, F 1-1-2.

šv. bažnyčios galingesnis palikimas. Laiške taip pat dr. J. Šliūpas išsako savo poziciją kunigų atžvilgiu. Jis rašo „<...> kunigų įsiviešpatavimas, veidmainiavimas ir pataikavimas, nuo kaimiečių nutolimas – man labai nepatinka. <...>“¹⁶⁰. Matyti, jog dvasininkai pernelyg užsiėmę kitais reikalais, tik netiesioginiais, kurie jiems priklauso. Iš pateiktos citatos galime pastebėti dar vieną momentą, kurį palietė dr. J. Šliūpas. Tai paprasta kaimo liaudis. Iš ties kaime gyvenantys žmonės sudarė daugumą valstybės gyventojų. Tačiau į juos nelabai kas dėmesį tekreipė. Teisybės labui reikia pasakyti, jog tai vienintelis dr. J. Šliūpo laiškas, kuriame jis mini kaimiečius. Juk kunigai, buvo arčiausiai jų. Tačiau dvasininkai buvo pernelyg užsiėmę – rūpinosi kaip būtų galima tvirčiau apjuodinti patį dr. J. Šliūpą ir jo proteguojamą civilinės metrikacijos įstatymą.

Apžvelgus dr. J. Šliūpo laiškus paaiškėjo jog bažnyčia stengėsi kaip įmanydama pakenkti dr. J. Šliūpo iniciatyvai ir juodino ne tik jį patį, bet ir civilinės metrikacijos įstatymą. Tačiau pats dr. J. Šliūpas viename iš savo laiškų rašo „<...> civilinė metrikacija visiems piliečiams privaloma, nors tikintiesiems nėra draudžiama sulig jų bažnyčių kanonais pasielgti. Visi vaikai, nors ir nelegalizuotų šeimų ar merginų esti piliečiai lygūs kitiems. Civilinė metrikacija neatidėliojant pervestina. <...>“¹⁶¹. Taigi, jis nubuvo prieš pačią bažnyčią. Dr. J. Šliūpui rūpėjo tik supaprastinti padėtį. Tuomet taip vadinami „panelių vaikai“ kartu su laisvamaniais neturėjo jokių teisių. Tokiai padėčiai sutvarkyti ir reikėjo civilinės metrikacijos įstatymo. Jis troško, kad jį išgirstų. Tačiau civilinės metrikacijos įstatymas buvo vilkinamas ir toliau.

Tiesa prie šio laiško nenurodyta data, tad sunku pasakyti, gali būti, jog dr. J. Šliūpas jau po laiško buvo išgirstas. O gal būt šis laiškas taip ir liko dar viena gražia iniciatyva.

Belieka aptarti konkordatą dr. J. Šliūpo laiškuose. Tai padaryti gan sudėtinga, nes vaizdą reikia sudaryti iš vieno laiško trumpo sakinio. Čia pat, manau reikia pateikti tą sakinį „III. Bažnyčia atskiriama nuo valstybės. Konkordatas atšaukiamas. <...>“¹⁶². Tai ir visos žinios apie konkordatą. Iš trumpučio sakinio tampa aišku, jog dr. J. Šliūpas buvo prieš konkordatą ir ragino jį atšaukti. Tiesa, šis jo siūlymas buvo paskelbtas praėjus aštuoneriems metams po konkordato pasirašymo. Situacija jau buvo nusistovėjusi ir šis dr. J. Šliūpo pareiškimas taip ir liko kaip ir kiti jo bandymai – neišgirstas.

¹⁶⁰ 1930 08 06 laiškas Matui Šalčiui Tolimuose Rytuose, ŠUB aušrininko dr. J. Šliūpo archyvas, F 1-1-2.

¹⁶¹ Laiškas J. Raudoniui, ŠUB aušrininko dr. J. Šliūpo archyvas, F 1-1-1.

¹⁶² 1935 m. laiškas neaiškiam adresatui, ŠUB aušrininko dr. J. Šliūpo archyvas, F 1-1-3.

4. CIVILINĖ METRIKACIJA PIRMOSIOS RESPUBLIKOS PERIODIKOJE

Šiame skyriuje, remiantis Pirmojoje Lietuvos Respublikoje leista periodika, siekiama pažvelgti į civilinę metrikaciją. Kaip ji buvo vaizduojama, koks požiūris į ją vyravo. Tam, kad būtų galima pažvelgti į civilinės metrikacijos interpretacijas per Pirmojoje Respublikoje leistus laikraščius ir žurnalus, buvo atsirenkami straipsniai, nors kiek susiję su minėta tema, kurie buvo sugrupuoti į tam tikras kategorijas. Šiam tikslui pasiekti buvo peržiūrėta 17 leidinių, kuriuose buvo rasta 68 straipsniai, kuriuose buvo kalbama ar bent užsimenama apie civilinę metrikaciją. Šiame darbe atsižvelgus į straipsnių turinį, analizuojama 13 leidinių medžiaga, kuri sudaro 34 straipsnius.

Peržvelgus į Pirmosios Respublikos laikotarpiuėjusius laikraščius, galima buvo susidaryti nuomonę, jog civilinė metrikacija buvo nušviečiama tarsi iš dviejų pusių – tai arba teigiamai, arba neigiamai apie ją buvo atsiliepiama. Nors, kita vertus, pavyko rasti ir keletą neutralių, civilinės metrikacijos neįvedimo faktą konstatuojančių pranešimų.

Visgi, dauguma straipsnių, kuriuos pavyko rasti, analizavo metrikaciją, teikė jų nuomonę iškalbingus pavyzdžius, kurie galėjo suponuoti vienokią ar kitokią nuomonę minėtu klausimu. Žinoma, daug kas priklausė nuo to, iš kurios pusės metrikacija buvo nušviečiama.

Šiame darbe, analizuojant straipsnius, stengiamasi į metrikaciją pažvelgti įvairiapusiškai, t.y. per pavyzdžius, parodyti to meto opinią tiek teigiamą, tiek neigiamą.

Kiekviena lentelė atitinka vieną kategoriją, kurioje rasite raktinius žodžius, cituojamą tekstą bei kategorijos ir subkategorijų pavadinimus. Kiekviena lentelė, t. y. kategorija yra pateikiama su trumpu periodikos pristatymu, kurioje rasta informacijos, reikalingos tai kategorijai užpildyti. Kategorijų lentelės pateiktos bakalauro darbo prieduose.

Pirmoji lentelė, kaip ir visos kitos, buvo sudarinėjama kokybinio turinio analizės principu yra pavadinta „**Civilinės santuokos užsienyje vaizdavimas**“ (žr. 1 priedą). Šiai lentelei sudaryti buvo remtasi *Lietuvos žiniose*, *Šaltinyje*, *Vienybėje*, *Darbininke*, rasta informacija. Informacija buvo suskirstyta į smulkesnes kategorijas, tokias kaip, *Svarstymai ir parengimai*, *Naudos aiškinimas*, *Konkretūs palyginimai* ir kt. Toliau pateikiama minėtų subkategorijų analizė.

Kaip vienu iš svarbiausių motyvų, siekiantiems civilinės metrikacijos įvedimo Lietuvoje buvo užsienio valstybių patirtis šiuo klausimu. Tad norint pateikti užsienio valstybių nuomonę pasitelkta civilinės santuokos užsienyje kategorija.

Pirmojoje subkategorijoje yra pateikti trijų valstybių pavyzdžiai, kuriuose matyti valstybių požiūris į civilinę santuoką. Subkategorijoje matyti, jog buvo siūloma papildyti jau esamą civilinės metrikacijos įstatymą naujomis nuostatomis. Čia išryškėja Latvijos seimo siekis, praplėsti civilinės metrikacijos įstatymą, taip kad po jo papildymo, civilinė santuoka būtų pripažinta teisėta.¹⁶³ Reikia pasakyti, jog Latvijos seime vyko plačios diskusijos, kurių metu buvo diskutuojama dėl Bažnytinės santuokos sulyginimo su civiline.¹⁶⁴ Nors ir praplėtus civilinės metrikacijos teises žmonės neskubėjo jomis pasinaudoti. Štai 1924 m. Rygoje susituokė 3736 poros ir tikrai 27 % jų nusprendė savo santuoką registruoti tik civilinės metrikacijos biure. Susituokusių civilinės metrikacijos biure porų skaičius pamažu augo ir 1928 m. vasario mėnesį Rygoje pasiekė 32.4 %.¹⁶⁵

Lenkijos vyriausybė sprendė civilinės metrikacijos įstatymo papildymo klausimą, kuris leistų skirtis ir katalikams. Tačiau tokios vyriausybės užmačios sulaukė didelio Bažnyčios pasipiktinimo, kolektyvinių katalikų organizacijų pasipriešinimo. Jie vyriausybę apipylė skundais.¹⁶⁶ O štai kiek kitokia situacija Ispanijoje. Dar 1932 m. priimtas civilinės metrikacijos įstatymas, tačiau naujoji generolo Franko valdžia nusistačiusi prieš metrikaciją ir paskelbė, jog teisėta tik bažnytinė santuoka. Taip tarytum ispanai atstato status quo.¹⁶⁷ Kaip matyti, iš pateiktų pavyzdžių buvo siekiama papildyti jau turimus įstatymus vienokiomis ar kitokiomis išlygomis.

Antroji subkategorija parodo civilinės metrikacijos teikiamus privalumus. Čia pateikiamas Estijos pavyzdys. Teigiama, jog civilinė santuoka yra patogi visiems piliečiams, pigi, o tai ypač aktualu neturtingiems piliečiams. Dar nurodo, kad piliečiai priklausomai nuo savų norų gali pasirinkti ar nori civilinės santuokos ar jiems svarbesnė bažnytinė santuoka. Taip pat nurodoma, kad civilinė santuoka paprasta, tačiau iškilminga.¹⁶⁸ Pateikia ir tai, jog valstybėje esti religinė tolerancija. Civilinės metrikacijos aiškintojai dar pateikia dar vieną aktualų laisvų pažiūrų piliečiams – kapinių klausimą ir teigia, jog kapinės laisvos visų tikėjimų atstovams.¹⁶⁹ Iš viso kas buvo įvardinta galima teigti, jos estai buvo liberalių pažiūrų civilinės metrikacijos klausimu.

¹⁶³ Latvijoje įvedamas priverstinis civilinis metrikavimas, *Lietuvos žinios*, 1926 11 09, p. 2.

¹⁶⁴ Lipša Ineta, Restriction of Freedom of Conscience in Democracy: Catholic Protests against the Law on Registry of Civil Status in Latvia (1921-1928), http://www.istorijoszurnalas.lt/index.php?option=com_content&view=article&id=414:ineta-lipa-restriction-of-freedom-of-conscience-in-democracy-catholic-protests-against-the-law-on-registry-of-civil-status-in-latvia-19211928&catid=24:istorija-mokslo-darbai-84-tomas&Itemid=410 [prieiga per internetą, žiūrėta 2013 04 08].

¹⁶⁵ Ten pat.

¹⁶⁶ Civilinė metrikacija Lenkijoje, *Vienybė*, 1931 12 11, p. 464.

¹⁶⁷ Panaikinta civilinė metrikacija, *Šaltinis*, 1938 04 30, p. 2.

¹⁶⁸ Civilinė metrikacija Estijoje. Ir sąžinės laisvė, *Lietuvos žinios*, 1931 02 27, p. 2.

¹⁶⁹ Ten pat.

Trečiojoje subkategorijoje pateikiami konkretūs palyginimai ir atvejai, parodantys civilinės metrikacijos pozicijas Prancūzijoje, Italijoje, Austrijoje ir JAV. Kaip matyti iš pateiktų pavyzdžių, civilinė metrikacija šiose valstybėse buvo traktuojama nevienodai. Štai Prancūzijos sostinėje Paryžiuje įvyko neįprasta santuokos ceremonija, po vandeniū¹⁷⁰, atgarsio sulaukusi ir Lietuvoje. Kita vertus, iš šio pavyzdžio galima susidaryti nuomonę, kad kai kuriems žmonėms, toks santuokos įteisinimo būdas buvo nepriimtinas, nes kaip rašoma straipsnyje, „susirinkę turėjo skanaus juoko“¹⁷¹. Pažvelgus į Italijos pavyzdį, kuris yra pateikiamas, reikia pasakyti, jog į civilinės metrikacijos įstatymą buvo žiūrima negatyviai. Pats, valstybės galva, Benito Musolinis, 1929 m. gegužės 13 d. kalbėdamas ministrų kabinete kėlė Lietuvą, kaip pavyzdį kitoms šalims dėl to, kad Lietuvoje nėra įvesta civilinės metrikacijos.¹⁷² Nereiktų pamiršti ir to fakto, jog tokiai Italijos valstybės vadovybės pozicijai įtakos galėjo turėti ir tai, jog kaip tik tuo metu Italija pasirašė konkordatą su Vatikanu. Kalbant apie civilinę metrikaciją, ypatingai Italijos atveju, buvo keliamos moralinės žmogaus vertybės, kurios dėl minėto įstatymo įvedimo išsigimė ar buvo pamestos. Šiai subkategorijai būtų galima priskirti ir gana prieštaringą pažadą įvesti metrikaciją Austrijoje. Pastebima, jog Austrijos valstybės kancleris dr. Enderis priklausantis krikščionių partijai, kuri kovoja prieš metrikaciją, pažada įvesti metrikaciją paraleliai su bažnytine.¹⁷³ Toks kanclerio žingsnis sukelia susidomėjimą, nes pastarasis priklausė tai partijai, kuri kovojo, kad metrikacija nebūtų įvesta.¹⁷⁴ Kalbant apie metrikaciją JAV kalbėti šiek tiek sunkiau. Iš rasto straipsnio matyti vieno JAV teisėjo pozicija, kuris pasipiktino absurdiška situacija, kuomet dvi poros sumanė apsikeisti partneriais.¹⁷⁵ Iš rasto straipsnio, kur pateikiamas JAV pavyzdys galima suprasti, jog šiuo straipsniu buvo siekiama kuo įmanoma blogiau (kalbant apie įdomias skyrybų priežastis)¹⁷⁶ nupiešti civilinę metrikaciją. Matyt, tokią teisėjo poziciją lėmė jo konservatyvios pažiūros, kurias galima įžvelgti jo pasisakyme.

Paskutinėje, ketvirtojoje, šios kategorijos subkategorijoje pateikiami požiūriai į civilinę metrikaciją. Subkategorijoje pateikti pavyzdžiai iš straipsnių, kuriuos atsispindi Vokietijos, Sovietų Rusijos, Portugalijos ir Italijos valstybių požiūriai į civilinę metrikaciją. Pirmųjų dviejų atveju civilinė metrikacija pateikiama, kaip naudingas dalykas. Net yra pasakoma, Vokietijos atveju, jog

¹⁷⁰ Civilinė metrikacija vandeny, *Darbininkas*, 1938 10 14, p. 7.

¹⁷¹ Ten pat.

¹⁷² Civilinės jungtuvės, *Šaltinis*, 1937 04 24, p. 259.

¹⁷³ Austrijos krikščionys už civilinę metrikaciją, *Lietuvos žinios*, 1931 04 03, p. 1.

¹⁷⁴ Ten pat.

¹⁷⁵ Amerikoj vedybinis gyvenimas galutinai pakrikęs, *Šaltinis*, 1935 04 20, p. 190.

¹⁷⁶ Ten pat.

vienintele teisėta santuoka pripažįstama civilinė santuoka, nurodyta santuokos atlikimo vieta – „Standesamte“ (metrikacijos įstaiga).¹⁷⁷ Reiktų pasakyti, jog kalbant apie civilinę santuoką Sovietų Rusijoje sakoma, jog civilinė santuoka garantuoja paveldėjimo teisę¹⁷⁸, kuri kiekvienam žmogui buvo svarbi, norint užtikrinti savo sukaupto turto tai pačiai šeimai tolimesnę priklausomybę. Be to, Sovietų Rusijos atveju buvo pasakyta, jog civilinė santuoka yra neprivaloma¹⁷⁹. Tai reiškia, jog žmonės galėjo laisvai pasirinkti, nori jie tuoktis ar ne. Tačiau tik santuoka civilinės metrikacijos įstaigose laidavo jau aukščiau minėtą, paveldėjimo klausimą. Iš tikrųjų apie santuoką Sovietų Rusijoje, be laisvo pasirinkimo ir paveldėjimo galimybes, yra kalbama ir apie lengvas skyrybas bei apie vaikų auklėjimą. Iš pateiktos citatos apie Sovietų Rusiją, galima spręsti, jog buvo nustatyta abiejų tėvų pareiga prižiūrėti savus vaikus, nesvarbu jie buvo susituokę ar ne.¹⁸⁰

Visai kitokios civilinės metrikacijos pozicijos atsispindi Portugalijos ir Italijos pavyzdžiuose. Čia metrikacija yra keikiama, siekiama jos kuo greičiau atisakyti ir vienintele galiojančia santuoka palikti bažnytinę. Štai Portugalijoje, kaip teigiama straipsnyje, civilinė metrikacija buvo įbrukta keleto bedievių, kurios pasakoje įvyko daug negražių dalykų: netikusių santuokų, apgaudinėjimų ir kt.¹⁸¹ Visa tai vedė prie to, jog Portugalijoje buvo siekiama, kuo greičiau panaikinti civilinės metrikacijos įstatymą. Panašiai civilinei metrikacijai sekėsi ir Italijoje. Čia valstybės vadovas B. Musolinis išplėtė bažnytinės santuokos teises.¹⁸² Abu pavyzdžiai rodo, jog neigiamas požiūris į metrikaciją atsirado tuomet, kai išsikreipė žmonių vertybės. Kartu sumenko ir santuokos vaidmuo, o tai valstybėse, kurios turėjo galias katalikybės tradicijas, atrodė netinkamai.

Antroji lentelė pavadinta „**Civilinė metrikacija**“ (žr. 2 priedą). Šiai lentelei sudaryti buvo remtasi *Lietuvos žiniose*, *Šaltinyje*, *Aide*, *Dienos naujienose*, *Lietuvos aide*, *Trimite*, *Žemaičių balse*, *Žemaičių prieteliuje*, *Laisvojoje mintyje*, žurnaluose *Moteris*, *Policija*, rasta informacija. Informacija buvo suskirstyta į smulkesnes kategorijas, tokias kaip, *Teisiniai aspektai*, *Katalikų bažnyčios pozicija*, *Civilinė metrikacija ir politika*, *Metrikacijos aiškinimas*.

Toliau nagrinėjant Pirmosios Lietuvos Respublikos leistus laikraščius ir žurnalus, negalima apsieiti be detalesnės civilinės metrikacijos juose analizės. Toliau pateiktos subkategorijų analizės, kurios parodys piešiamą civilinės metrikacijos paveikslą.

¹⁷⁷ Būtina ir laukiama reforma, *Lietuvos žinios*, 1929 03 28, p. 3.

¹⁷⁸ Tikyba ir vedybos Sov. Rusijoje, *Lietuvos žinios*, 1934 05 30, p. 2.

¹⁷⁹ Ten pat.

¹⁸⁰ Ten pat.

¹⁸¹ Portugalai apie civilinę metrikaciją, *Šaltinis*, 1939 09 30, p. 744.

¹⁸² Civilinės jungtuvės, *Šaltinis*, 1937 04 24, p. 259.

Pirmojoje šios kategorijos subkategorijoje *Teisiniai aspektai* yra bandoma, remiantis rastaais straipsniais, pažvelgti į civilinę metrikaciją kiek tai yra įmanoma per teisės normas. Pirmiausia reikia atkreipti dėmesį į tai, jog teisininkai aiškindami civilinę metrikaciją teigė, jog įstatymas bus pagrįstas tolerancija.¹⁸³ Reikia manyti, jog buvo norima išaiškinti žmonėms, jog civilinė metrikacija neištums Bažnyčios pozicijų valstybėje, ji ir toliau galės vykdyti savo funkcijas, tame tarpe ir toliau rūpintis jaunimo lavinimu. Čia pat pabrėžiama, kad civilinė metrikacija aktualesnė netikintiesiems, nes šie nenori ir negali atlikti įvairių formalumą pas dvasininkus. Beje, dar priduriama, jog tikintieji ir toliau galės visus formalumus atlikti pas dvasininkus. Negalima nepaminėti ir tautinių mažumų, kurioms buvo užtikrinta galimybė ugdyti savo kultūrą savarankiškai.¹⁸⁴

Savo nuomonę civilinės metrikacijos klausimu išdėstė ir garsus Pirmosios Respublikos teisininkas profesorius Mykolas Rōmeris, kuris šiuo klausimu skaitė paskaitą. Profesorius teigia, jog Bažnyčia galėtų būti junginys tarp valstybės ir piliečio. Tokiu atveju asmenų registracija save pateisintų.¹⁸⁵ Tačiau visų pirma M. Rōmeris pabrėžia, visgi, krikšto svarbą ir sako, jog pirmiausia pilietis turi tapti Bažnyčios nariu. Tik tapęs Bažnyčios nariu, gali tapti valstybės piliečiu. Reikia pastebėti, jog profesorius užsimena ir apie konkordatą, kuris jo nuomone, prieštarauja konstitucijai.¹⁸⁶ Pažvelgus šiek tiek giliau, reiktų pastebėti, kad minėtasis teisininkas, visgi, Lietuvos piliečiams siūlo metrikų klausimu kreiptis tik į savo dvasininką, kuris kreiptųsi į atsakingas institucijas, dėl metrikų gamybos. Teisininkas pabrėžia tai, jog dvasininkas šiuo klausimu turi išlikti tarpininku tarp piliečio ir valstybės.¹⁸⁷ M. Rōmeris atkreipia dėmesį į tai, jog šią tvarką būtų galima patvirtinti, nes ji neprieštarautų konstitucijai ir Bažnyčios kanonams. Reiktų manyti, jog tokios tvarkos priėmimas būtų galėjęs iš dalies patenkinti netikinčiuosius. Profesorius taip pat savo paskaitoje pažymėjo, jog rengiantis civilinės metrikacijos įstatymo projektui, turi būti numatyta skyrybų tvarka. Pastebima, jog dažniausiai civilinės metrikacijos priešininkai motyvuodavo būtent skyrybomis ir neva dideliu jų skaičiumi. M. Rōmeris nurodo, jog skyrybų formalumus tvarkytų teismas. Teisininkas paliečia ir dar vieną aktualų netikintiesiems klausimą – kapines. Jis siūlo civilinės metrikacijos įstatymą papildyti ir kapinių įstatymu, kuriame būtų

¹⁸³ Lietuvos valstybės konstitucija įsigaliojo, *Aidas*, 1938 05 17, p. 2.

¹⁸⁴ Ten pat.

¹⁸⁵ Civil. metrikac. klausimas teisininkų susirinkime, *Lietuvos žinios*, 1931 03 03, p. 4.

¹⁸⁶ Ten pat.

¹⁸⁷ Ten pat.

reglamentuotas tokių žmonių laidojimas. Be visa to, teisininkas siūlo šį įstatymą dar papildyti Bažnyčios įstatymu, kuriame būtų apibrėžta kas yra Bažnyčia, kokios jos teisės ir t. t.¹⁸⁸

Viename iš straipsnių buvo rastas teiginys, jog „tikėjimas yra vidutiniškas dėsni, tai netikėjimas – jo išskirtis“¹⁸⁹. Šiuo pasakymu, manau, norėta parodyti, jog tikėjimas turi tvirtą vietą, kurio pavieniai atvejai negali sugriauti. Čia pat pabrėžta tikybos dėstymo laisvė. Taip pat pridurta, jog tikintieji nekliudomai gali sudarinėti metrikus pas savo dvasininkus. Kaip matyti iš pateikto teksto ištraukų, žmogus buvo nusistatęs prieš civilinę metrikaciją.

Kita nuomonė, kurioje aiškiai matyti, teigiamas požiūris į civilinę metrikaciją. Pradėti reikėtų nuo to, kad iš kart pabrėžiama civilinės metrikacijos egzistavimas ir kitose kraštuose, kuriuose tikyba reiškiasi žymiai arčiau negu Lietuvoje. Taip pabrėžiama, jog metrikacija yra valdininko, o ne dvasininko darbas.¹⁹⁰ Valdininkas turi surašyti reikalingus dokumentus, tam, kad pilietis galėtų gyventi visavertį gyvenimą, o dvasininkas turi rūpintis dvasiniais dalykais, suteikti tam tikrus sakramentus. Be to, pabrėžiamas tas momentas, jog šis civilinės metrikacijos įstatymas, kuomet jis būtų patvirtintas, reguliuotų netikinčiųjų padėtį.¹⁹¹ Tokią poziciją lėmė nuomonė, jog žmonės nenorintys tuoktis pas dvasininkus, galimai gyvena palaidą gyvenimą.

Antrojoje subkategorijoje yra pateikiama Katalikų Bažnyčios nuomonė, kuri parodo, jog Bažnyčia yra priešiška civilinei metrikacijai. Tarkim ir kad jos taktika, nesiūsti savo atstovo į įstatymo kūrimo procesą.¹⁹² Taip Bažnyčia dar kartą parodė savo nusistatymą šiuo klausimu. Dvasininkai prieš metrikaciją agitavo, skleidė įvairaus pobūdžio neigiamą informaciją, siūlė žmonėms priešintis šio įstatymo įvedimui. Bažnyčia dėl susiklosčiusios padėties kaltino vyriausybę, kuri nori demoralizuoti tautą, sudaryti sąlygas svetimoteriavimui ir pan. Galiausiai Katalikų Bažnyčia parodė ir kitą savo baimę. Jie bijojo civilinės metrikacijos įstatymo įvedimo, nes manė, kad šis įstatymas gali suvaržyti pačias Bažnyčios teises.¹⁹³

Viename iš leidinių buvo rastas straipsnis, kuriame buvo analizuojamas Katalikų Bažnyčios požiūris į moterį jos istorijoje. Straipsnyje stengiamasi parodyti, jog būtent krikščionybė sumenkino moters teises. Pateikiami keli faktai, rodantys Bažnyčios požiūrį į moterį. Pavyzdžiui, Bažnyčia ankstyvaisiais Viduramžiais diskutavo ar moteris iš vis turi sielą. Vėlesniais laikais pradėta kalbėti

¹⁸⁸ Civil. metrikac. klausimas teisininkų susirinkime, *Lietuvos žinios*, 1931 03 03, p. 4.

¹⁸⁹ Lietuvoje neramu, *Šaltinis*, 1938 05 28, p. 359.

¹⁹⁰ Naujai konstitucijai įsigaliojant, *Trimitas*, 1938 05 12, p. 454.

¹⁹¹ Ten pat.

¹⁹² Kaip iš kai kurių sakyklų aiškinamas civil. metrikacijos įstatymas, *Lietuvos aidas*, 1931 02 23, p. 3.

¹⁹³ Ten pat.

apie moters teises, pvz. moteris negalėjo dalyvauti teismuose kaip liudytoja.¹⁹⁴ Tokį draudimą Bažnyčia motyvavo „sutverta nepanaši į Dievo veidą“¹⁹⁵. XIX a. išlaisvėjus visuomenei moterų pradėjo reikalauti emancipacijos. Tuomet dvasininkija pradėjo įrodinėti pasiremddama Biblija, kad tokia moterų dalis yra nulemta paties Dievo. Vadinasi, Bažnyčia nebuvo suinteresuota įstatymo, leidžiančio moters padėčiai išlaisvėti priėmimui, nors ir kovojo už santuokos sakramento tvirtumą.

Kita vertus nesunkiai galima aptikti Katalikų Bažnyčios atstovų vienokių ar kitokių pasisakymų, kad pavyksta kovoti su civilinės metrikacijos projektu. Bažnyčios atstovai laikėsi savo pozicijos, kuri buvo priešiška civilinei metrikacijai ir lygino su užsienio katalikiškomis valstybėmis, kuriuose buvo priimtas minėtas įstatymo projektas.¹⁹⁶ Reiktų dar kartą paminėti, jog Katalikų Bažnyčia labiausiai prieš civilinę metrikaciją motyvavo persiskyrimų, t.y. skyrybų skaičiumi. Jie nuolat deklaravo moterystės ryšio tikrumą. Reikia pastebėti, jog Bažnyčios požiūris, visgi, Pirmosios Respublikos pabaigoje šiek tiek sušvelnėjo. Bažnyčia nebeprieštaravo tokio įstatymo taikymui nekrikštytiems piliečiams (žydams, musulmonams).¹⁹⁷ Beje, dvasininkija šiek tiek nusileido ir katalikų atžvilgiu. Dabar buvo deklaruojama, jog ir katalikai, prieš tai susituokę Bažnyčioje, galėtų būti surašyti į metrikas. Tai palengvintų piliečių gyvenimą, kuomet reikia įrodyti savo ryšį su žmogumi. Reiškia Bažnyčia jau sutiko, kad piliečių registracija, neardo santuokos ryšio. Tačiau Bažnyčia ir toliau liko priešiška civilinių jungtinių atžvilgiu.¹⁹⁸

Trečioje šios kategorijos subkategorijoje stengiami parodyti civilinės metrikacijos ir politikos santykį, politikų požiūrį į metrikaciją. Politikams, ypač ministrams, ministrui tarybos pirmininkui buvo siunčiami memorandumai, kuriuose buvo prašoma kuo greičiau įvesti civilinę metrikaciją. Vienas tokių memorandumų aukščiausius politikos veikėjus pasiekė 1939 m. spalio 27-28 d.¹⁹⁹ Tuomet vieningai Ministrų taryba pasisakė už tokio įstatymo įvedimą pabrėždami, kad toks įstatymas palengvintų netikintųjų padėtį.

Reikėtų grįžti keletą metų atgal. Dar 1929 m. lapkričio 4 d. Vyriausiasis Tribunolas priėmė nutarimą, patvirtinusį iš analogijos rusų įstatymų testinumą.²⁰⁰ Tai reiškia, jog Pirmojoje Respublikoje patvirtintas ankstesnių įstatymų testinumas. Tačiau pabrėžia, jog tie įstatymai negali prieštarauti galiojančiai konstitucijai. Reikia pasakyti, jog apie tokį Tribunolo nutarimą visuomenė

¹⁹⁴ Civilinė metrikacija ir moterystės šventumas, Lietuvos žinios, 1933 01 23, p. 3.

¹⁹⁵ Ten pat.

¹⁹⁶ Katalikai ir civilinės jungtuvės, *Žemaičių prietelius*, 1939 08 03, p. 3.

¹⁹⁷ Ten pat.

¹⁹⁸ Ten pat.

¹⁹⁹ Memorandumas civilinės metrikacijos reikalu, *Laisvoji mintis*, 1939 11 15.

²⁰⁰ Svarbus Vyriausiojo Tribunolo nutarimas, *Laisvoji mintis*, 1934 08-09.

buvo informuota po penkerių metų nuo minėto nutarimo priėmimo. Vadinasi, buvo stengiamasi šį nutarimą nusišalinti.

Kita vertus į civilinę metrikaciją žiūrėta, kaip į būtiną reiškinį, kuris yra elementariausias reikalavimas, tų žmonių, kurie negali ir nenori metrikus darytis pas dvasininkus.²⁰¹ Tačiau galima pastebėti, jog politikai laikė civilinę metrikaciją tarpusavio kovų priemone. Štai tautininkai, kol toleravo krikščionis demokratų civilinės metrikacijos klausimo net nekėlė, bet kai krikščionys demokratai buvo pašalinti iš vyriausybės civilinės metrikacijos įstatymas vėl sulaukė dėmesio. Be to, priduriama jog metrikacija yra kovos priemonė apskritai su klerikalais.²⁰²

Na ir paskutinėje, ketvirtoje šios kategorijos subkategorijoje pateikiamas civilinės metrikacijos aiškinimas, kas yra toji civilinė metrikacija, ką ji duoda ir pan. Visų pirma norima pasakyti, jog valstybė atlieka piliečių registraciją, o Bažnyčia ir toliau – sakramentų teikimo procedūras.²⁰³ Beje, norima pasakyti, jog Bažnyčia nepajėgia visko viena atlikti. Taigi, norima registracijos funkciją patikėti valstybinėms institucijoms. Pabrėžtinai siekis, šalia bažnytinės registracijos įvesti valstybinę registraciją visiems valstybės piliečiams.²⁰⁴

Nereikėtų užmiršti, jog aiškinant civilinę metrikaciją, buvo neužmiršta, jog civilinė metrikacija nėra tik santuoka. Priminta, jog metrikacija apima ir gimimo bei mirties aktų sudarymą.²⁰⁵ Pavyzdžiu buvo paimtas vaiko gimimas. Šiuo pavyzdžiu norėta pasakyti, jog gimęs vaikas taps Lietuvos piliečiu, tik tuomet kai jis bus užregistruotas metrikų knygose, kurias dėl civilinės metrikacijos įstatymo nebuvimo, veda kunigai.²⁰⁶ Metrikų turėjimas turėjo labai didelę reikšmę. Be jų nebuvo galima gauti dokumentų, o be jų atlikti tam tikrus veiksmus pas notarą ar kitur nebuvo įmanoma. Metrikai užtikrino piliečių teises valstybėje. Beje, pabrėžiamas metrikų būtinumas, kuomet valstybė metrikų pagalba žino savo gyventojų gyvenimo permainas. Sykiu pabrėžiama, jog metrikai neturi jokio ryšio nei su vienu bažnytiniu sakramentu.²⁰⁷

Prisiminant Bažnyčios poziciją moterystės klausimu, kuri civilinę metrikaciją laikė jos griovimo priemone.²⁰⁸ Reikia pasakyti, jog kitame straipsnyje buvo aiškinama, jog minėtasis įstatymas atimtas iš Bažnyčios teisę tvarkyti šį klausimą. Pabrėžiama, jog šis įstatymas leistų

²⁰¹ Tiksliai kovos priemonės, *Lietuvos žinios*, 1931 02 12, p. 1.

²⁰² Ten pat.

²⁰³ Civilinė metrikacija nėra kova su bažnyčia, *Dienos naujienos*, 1932 11 02, p. 1.

²⁰⁴ Ten pat.

²⁰⁵ Apie civilinę metrikaciją, *Lietuvos žinios*, 1931 01 03, p. 2.

²⁰⁶ Ten pat.

²⁰⁷ Ten pat.

²⁰⁸ Civilinė metrikacija ir persiskyrimų pasekmės moterims, *Moteris*, 1932 05, p. 66

nutraukti santuokas, neatsižvelgiant į katalikų Bažnyčios teiginius apie santuokos nesuardomumą.²⁰⁹ Kita vertus, šiame straipsnyje buvo aiškiai jaučiama, jog santuokos reikalai bus perduoti pasaulietiniai valdžiai. Tokio straipsnio pasirodymas turėjo sukelti nemažą katalikiškų pažiūrų žmonių nepasitenkinimą bei dar aršesnę priešinimąsi civilinei metrikacijai. Kartu pabrėžiamas Bažnyčios, kaip vienintelės institucijos, kuri teikia sakramentus egzistavimas. Galiausiai dar kartą pasakoma, kad Bažnyčia vienintelė privalo atlikti piliečių santuokos funkcijas.²¹⁰

Žinoma, kaip ir buvo galima tikėtis, buvo žmonėms aiškinama kas yra vadinama metrikomis. Reikia pasakyti, jog paaiškinamas buvo labai konkretus ir aiškus. Metrikai buvo apibūdinti, kaip dokumentai liudijantys žmogaus būklę.²¹¹ Toks paaiškinimas turėjo ir sukonkretinimą. Sukonkretinti buvo visi metrikai: gimimo, santuokos, mirties, kuriuose turėjo būti nusakyta vieta ir laikas. Kita vertus buvo sugrįžta prie konkordato. Pažymima, kad konkordatas nekliudo metrikacijos įvedimo, tačiau tik reikalauja, kad bažnytinė metrikacija turėtų lygias teises su civiline.²¹²

Dar labiau stengiantis žmonėms aiškinti civilinę metrikaciją, buvo nusakyta, jog būtent gimimo, santuokos, mirties užregistravimas valdiškoje įstaigoje ir yra civilinė metrikacija.²¹³ Čia labai paprastai, paaiškinta, neieškant įmantresnių žodžių. Taip pat pasakyta, jog civilinė santuoka yra lygiai toks pats gyvenimas, koks yra ir gyvenimas susituokus Bažnyčioje.

Reikia pasakyti, jog buvo stengiamasi pasakyti, jog civilinė metrikacija tikėjimui negali pakenkti.²¹⁴ Taip pat buvo norima paneigti, matyt, sklandančius gandus, kad sakramentus teiks valsčių pareigūnai ir kad šiuos sakramentus bus galima lengva ranka dalinti į visas puses. Reiškia valsčių valdžia atliktų tik registracijos funkciją, o sakramentų prerogatyva ir toliau išliks Bažnyčios rankose. Pažymima, kad ir toliau bus galima visus formalumus atlikti pas savo dvasininkus. Tačiau nurodo, jog šis įstatymas labai palengvintų netikinčiųjų gyvenimą, kurie galėtų atlikti grynai popierinius formalumus. Dar kartą pabrėžia, jog sakramentus gali duoti tik Bažnyčia.²¹⁵ O tie žmonės, kurie nepripažįsta Bažnyčios, nepripažįsta ir sakramentų. Vadinasi, tokių žmonių padėtis nesant šiam įstatymui yra labai sudėtinga.

²⁰⁹Civilinė metrikacija ir persiskyrimų pasekmės moterims, *Moteris*, 1932 05, p. 66

²¹⁰Ten pat.

²¹¹Metrikacijos klausimu, *Policija*, 1929 05 15, p. 151.

²¹²Ten pat.

²¹³Katalikai pasenusiojo pavojaus akivaizdoje, *Šaltinis*, 1939 06 10, p. 389.

²¹⁴Civilinės metrikacijos reikalu, *Žemaičių balsas*, 1931 01 29. P. 1.

²¹⁵Ten pat.

Trečioji lentelė pavadinta „**Civilinė metrikacija viešajame gyvenime**“ (žr. 3 priedą). Šiai lentelei sudaryti buvo pasinaudota *Lietuvos žiniose*, *Laisvojoje mintyje* ir *Šaltinyje* rastais straipsniais, kuriuose atsispindėjo civilinės metrikacijos padėtis realybėje. Kategorija „Civilinė metrikacija viešajame gyvenime“ buvo padalinta į tris subkategorijas: *Įtaka švietimui*, *Bažnyčia ir metrikacija*, *Nuomonė metrikacijos klausimu*. Toliau pateikiama minėtų subkategorijų analizė.

Pirmoji šios kategorijos subkategorija pavadinta *Įtaka švietimui*. Šia subkategorija buvo norima parodyti civilinės metrikacijos nebuvimo įtaką laisvamanių vaikų švietimui. Pirmiausia reikia pasakyti, jog tėvai kreipdavosi į mokyklų atsakingus asmenis su prašymais neversti mokytis jų vaikams tikybos.²¹⁶ Į vieną iš tokių jų prašymų švietimo ministras atsakė, kad vaiko teisės negali būti siaurinamos. Reiškia buvo teigiama, jog visi vaikai lygūs ir netikinčiųjų tėvų vaikai neturėtų būti diskriminuojami, dėl to, jog yra kitokių pažiūrų. Tačiau realybėje buvo kiek kitaip, nes suinteresuota pusė teigė, jog toks išaiškinimas yra neprivalomas iki tol, kol tai bus surašyta atitinkamu aplinkraščiu.²¹⁷ Po tokių teiginių dar kartą patvirtinama, jog iškilusios problemos bus sprendžiamos teisiniais keliais. Čia matyti atsakingo pareigūno, t. y. Švietimo ministro siekiai padėti tokiems žmonėms. Beje, ministras dar kartą patvirtino, jog norint sutvarkyti padėtį, būtina įvesti civilinės metrikacijos įstatymą. Reikia dar pridurti, jog buvo pažymėta, jog nesant tokiam įstatymui, mokykloms iš vienos pusės ir netikintiesiems tėvams iš kitos pusės, sudarytos visos sąlygos tokius atvejus spręsti tolerantiškai.²¹⁸

Taip buvo deklaruojama, o iš tiesų mokyklose buvo kiek kitaip. Štai pavyzdžiui, vienoje mokykloje paklaustas mokinys nemokėjo tikybos, po ko mokytojas, kuris buvo kunigas, liepė kitiems mokiniams tą nemokantį atvesti ir pakarti.²¹⁹ Tai rodo itin drastiškus kunigo metodus, mokant vaikus tikybos. Kita vertus, vaikui pradėjus klykti, kunigas vaikus sustabdė²²⁰. Šis nutikimas, mano manymu, buvo nevienintelis atvejis, kuomet pasitelkiant griežtus metodus, buvo siekiama išmokyti vaikus religijos tiesų. Po šio įvykio, buvo dar kartą konstatuota civilinės metrikacijos įstatymo įvedimo būtinybė, po kurios įvedimo nebeliktų priežasčių tokiems ugdymo metodams. Vadinas, tik minėtasis įstatymas galėjo leisti netikinčiųjų tėvų vaikams nesimokyti tikybos mokyklose.

²¹⁶ Memorandumas civilinės metrikacijos reikalu, *Laisvoji mintis*, 1939 11 15, p. 7.

²¹⁷ Ten pat.

²¹⁸ Ten pat.

²¹⁹ Kunigai susirūpino laisvamaniais, *Laisvoji mintis*, 1933 11 26, p. 6.

²²⁰ Ten pat.

Dr. J. Šliūpo gyvenimo patirtis JAV leido jam kovoti už civilinės metrikacijos įvedimą, kurios nebuvimas įtakojo ir laisvamanių vaikų švietimą. Šio visuomenės veikėjo pastangas siekiant civilinės metrikacijos puikiai iliustruoja jo rašyti laišakai (žr. plačiau skyriuje Lietuvos visuomenės veikėjo dr. J. Šliūpo indėlis kovoje už civilinę metrikaciją) aukštiems valstybės pareigūnams, kitiems visuomenės veikėjams. Tad neatsitiktinai yra pateikiamas JAV pavyzdys.

Kiek kitaip galėjo pasielgti JAV laisvamaniai, galėję leisti savo vaikus į privačias nevalstybines mokyklas²²¹ ir taip apsaugoti savo vaikus nuo tikybos mokymosi. Mat, tuo metu JAV valstybinėse mokyklose mokytojavo dvasininkai katalikai iš Amerikos, Airijos, Italijos.²²² Reikia pasakyti, jog tuo metu apie 1920 m. Amerikoje buvo užsiimta apie vis didėjančią Bažnyčios įtaką švietime.²²³ Tačiau į šią išvalgą nesureaguota. Iki 1930 m. katalikai konfesiniu atžvilgiu sudarė daugumą JAV gyventojų.²²⁴ Visgi, galima teigti, jog laisvamanių vaikų padėtis Amerikoje buvo nepalyginimai geresnė. Tėvai galėjo rinktis į kurią mokyklą leisti savo vaikus, ko padaryti negalėjo Pirmojoje Respublikoje gyvenantys laisvamaniai, nes aptariamuoju metu privačių laisvamanių mokyklų nebuvo.

Antroji šios kategorijos subkategorija *Bažnyčia ir civilinė metrikacija*. Šioje subkategorijoje siekiama išryškinti dvasininkų kovos priemones prieš civilinės metrikacijos įstatymo įvedimą. Pirmosios Respublikos gyvavimo pabaigoje buvo parengtas civilinės metrikacijos įstatymo projektas, tačiau įsikišus įtakingiems Bažnyčios hierarchams projektas buvo atmestas ir Valstybės Taryba buvo įgaliota parašyti naują įstatymo projektą.²²⁵ Tačiau Bažnyčios hierarchai siekė ne tik per įtakingus savo atstovus, bet ir per savo atstovus kunigus vietos parapijose trukdyti civilinės metrikacijos įvedimui. Parapijose buvo organizuojamas parašų rinkimai, brošiūrų spausdinimas, dėti skelbimai į savus katalikiškus laikraščius²²⁶. Reiškia kunigai nemaža dalimi prisidėjo prie agitacijos prieš civilinę metrikaciją.

Dvasininkų agitacinį darbą priekį civilinę metrikaciją apėmė ne tik konkretūs darbai, bet ir žodinė agitacija. Štai viename pasisakyme matyti, Bažnyčios nepasitenkinimas civiline metrikacija, kurios įvedimo pasakoje būtų apribota teisė tvarkyti pakrikštytųjų asmenų moterystę²²⁷, t.y. santuoką. Katalikų Bažnyčios atstovai savo pasisakymuose deklaravo, kad Bažnyčia vienintelė gali

²²¹ Susan Jacoby, *Freethinkers. A history of American secularism*, New York, 2004, p. 20

²²² Ten pat, p. 25

²²³ Ten pat.

²²⁴ Ten pat.

²²⁵ Civilinės metrikacijos likimas, *Laisvoji mintis*, 1940 05 01, p. 7.

²²⁶ Ten pat.

²²⁷ Dvigubas klaidinimas. Civilinės metrikacijos klausimu, *Šaltinis*, 1940 04 06, p. 3.

tvarkyti dviejų žmonių santykių įteisinimo formalumus, nes „moterystė yra „didelis sakramentas Kristuje ir Bažnyčioje“²²⁸. Kartu yra pabrėžiama, jog Bažnyčia neprieštarauja nekrikštytiesiems civilinių aktų reikalingumu, tačiau visgi pabrėžia, jog turi būti išsaugotas moterystės sakramento nesuardomumas. Galiausiai katalikų dvasininkai teigia, jog civilinės metrikacijos įstatyme turi būti įtvirtintas moterystės nesuardomumas.²²⁹ Reiškia, dvasininkijai buvo svarbu, jog įstatymas nesugriautų deklaruojamo moterystės sakramento tikrumo.

Toliau būtų tikslinga pateikti konkrečius asmenų atvejus, kuomet nesant civilinės metrikacijos įstatymo, buvo pažeidžiamos žmogaus teisės. Tarp peržiūrėtų straipsnių, rastas vienas, kuriame pateikta informacija, jog buvo nuteistas kunigas už tai, kad neleido būti laisvamaniui krikšto tėvu. Kunigas tokią savo poziciją motyvavo tuo, kad asmuo norintis tapti krikštateviu yra bedievis.²³⁰ Tuomet kai įvyko ši istorija, galiojo 1922 m. konstitucija, kuri skelbė sąžinės laisvę. Matyt, asmuo buvo neeilinis, nes sugebėjo į teismą paduoti kunigą. Turint omenyje tai, jog nemaža dalis diskriminuojamų gyventojų susitaikydavo ir gyvendavo toliau, parodo šios istorijos unikalumą. Šis pavyzdys manau, turėjo įkvėpti ir kitus laisvamanius kovoti už savo teises.

Vienas iš svarbesnių laisvamaniams klausimų buvo kapinių klausimas, nes dvasininkai neleisdavo laidoti laisvamanių kartu su katalikais. Reikia pasakyti, jog laisvamaniai buvo nevieninteliai, kuriems galiojo draudimas. Laidoti katalikų kapuose dvasininkai nesutikdavo ir kunigystę metusių kunigų.²³¹ Tiesybės labai reiki pasakyti, jog palikusių Bažnyčios tarnystę turėjo būti vienas kitas.

Kita šios kategorijos subkategorija parodo dviejų politinių partijų valstiečių liaudininkų ir tautininkų atstovų nuomos civilinės metrikacijos įstatymo įvedimo klausimu. Pirmiausiai reiktų aptarti valstiečių liaudininkų atstovų nuomonę dėl civilinės metrikacijos. Antai iš pateiktos citatos vienas partijos atstovas, klabėdamas teigia, jog „apie civilinę metrikaciją nevertėtų kalbėti, nes yra aiškiai užfiksuota sąžinės laisvė“.²³² Vadinasi iš šio pasisakymo reiktų suprasti, kad esant sąžinės laivei civilinė metrikacija nereikalinga.

Valstiečių liaudininkų atstovas žymus partijos veikėjas dr. Kazys Grinius, buvęs prezidentas savo kalboje teigia, jog kunigai priešinasi civilinei metrikacijai vien dėl piniginių aspektų²³³.

²²⁸ Dvigubas klaidinimas. Civilinės metrikacijos klausimu, *Šaltinis*, 1940 04 06, p. 3.

²²⁹ Ten pat.

²³⁰ Civilinė metrikacija reikalinga, *Lietuvos žinios*, 1931 03 18, p. 5.

²³¹ Gerai ir negerai, *Lietuvos žinios*, 1931 04 09, p. 2.

²³² Kauno apskrities Valst. Liaudininkų susirinkimas, *Lietuvos žinios*, 1931 02 17, p. 2.

²³³ Ten pat.

Minėtas asmuo net pateikia skaičius iš kurių matyti tokia jo nuomonė. Tie skaičiai atrodytų taip „[...] katalikų būsią apie 60.000 žmonių. Skaitant kiekvieną krikštą po 10 lt. bus 600.000 lt., [...]; katal. apie 37.000; tegul kiekvienas palaidojimas 20 lt, bus 740.000 lt.; [...], katal. 15.000 kiekvienas sutuoktuvės bent 25 lt. ir bus apie 400.000 lt. Iš viso bus net 2 milijonai litų.”²³⁴ Pinigai buvo vienas iš faktorių, tačiau pati dvasininkija visuomet prieš civilinę metrikaciją agitavo dėl deklaruojamo santuokos šventumo, o apie pinigus neužsimindavo.

Tautininkams civilinė metrikacija, kaip ir valstiečiams liaudininkams iš pateiktų pasisakymų buvo nereikalinga. Tautininkai tarpusavyje diskutavo, kas pirmiau tapimas valstybės nariu ar tapimas valstybės piliečiu²³⁵. Galima manyti, jog vyko diskusija dėl krikšto ir tapimo valstybės piliečiu pirmumo. Tačiau reikia pasakyti, jog nesant civilinės metrikacijos įstatymo, tapti valstybės piliečiu, t. y. gauti metrikus buvo galima pas dvasininkus. Vadinasi, pirmumo teisė nesant minėto įstatymo, visgi priklauso Bažnyčiai. Iš pateiktuose kalbų matyti tautininkų nusistatymas civilinės metrikacijos atžvilgiu ir santykiuose su kaimynais, konkrečiai su Lenkija. Metrikacijos klausimu reikia pasakyti, jog tautininkai laikė nerimtu dalyku sulaužyti konkordatą, nes kitaip nebūtų galima įvesti civilinės metrikacijos. Tokią nuomonę jie motyvavo tuo, jog iš kart atsirastų kas apšauktų pagonimis.²³⁶ Jų manymu pirmieji tuo skubėtų pasinaudoti lenkai. Reiškia santykių konfrontacija, dėl Vilniaus ir Vilniaus krašto praradimo jautėsi ir šioje srityje.

²³⁴ Kauno apskrities Valst. Liaudininkų susirinkimas, *Lietuvos žinios*, 1931 02 17, p. 2.

²³⁵ Nėr jėgų..., *Lietuvos žinios*, 1931 03 16, p. 2

²³⁶ Ten pat.

IŠVADOS

Atlikus tyrimą apie civilinę metrikaciją Pirmojoje Lietuvos Respublikoje prieita, prieita prie tokių išvadų:

- 1) 1922 metų ir 1928 metų konstitucijos apie šeimą ir jos apsaugą kalba tą patį, teigiama, kad ją saugo valstybė. Tai ir visos žinios apie šeimą šiose konstitucijose. 1938 metų konstitucijoje šeimai skiriamas jau visas skyrius. Tačiau tokie teiginiai nepadeda laisvamaniams. Jų šeimos nebuvo saugomos, nes paprasčiausiai neįvedus civilinės metrikacijos, oficialiai nebuvo šeima. Tik 1938 metų konstitucijoje kalbama apie civilinių aktų rengimą. Šia nuostata buvo priartėta prie metrikacijos įvedimo Lietuvoje.
- 2) Konkretūs įstatymai buvo priimami neatsižvelgiant į laisvamančius. Ypatingai griežtai buvo reglamentuotas Pilietybės įstatymas, kuriame buvo numatyti atvejai, kuomet po santuokos pilietybė buvo suteikiama ar atimama.
- 3) Tiriamu laikotarpiu Katalikų Bažnyčia Lietuvoje turėjo tvirtas pozicijas. Dvasininkai aktyviai dalyvavo valstybės valdyme. Respublikos gyventojų daugumą visą 1918 – 1940 m. laikotarpį sudarė konfesiniu atžvilgiu katalikai. Dar prieš paskelbiant nepriklausomybę politikai bandė megzti ryšius su Šv. Sostu. Lietuvos ir Vatikano konkordate patvirtinus, jog santuoka teisėta tik pagal kanonus, laisvamaniai gavo dūrį į nugarą. Kita vertus, tokia situacija juos pastūmėjo kovoti dėl savo teisių.
- 4) Dr. J. Šliūpas nuveikė daug dėl civilinės metrikacijos įvedimo. Jis kovo dėl savo bei kitų laisvamanių lygių teisių valstybėje. Daug rašė inteligentams, aukštiems pareigūnams: Prezidentui, Valstybės Tarybos Pirmininkui. Tačiau į jo raštus aukštieji valstybės pareigūnai dėmesio nekreipė. Nepaisant dr. J. Šliūpo pastangų civilinės metrikacijos įstatymo projektas buvo vilkinamas.
- 5) Civilinė metrikacija laikraščiuose ir žurnaluose leistuose Pirmojoje Lietuvos Respublikoje nušviečiama labai skirtingai. Tam įtakos nebejotinai turėjo spaudos leidinių priklausomybė vienai ar kitai politinei srovei. Iš rastų straipsnių matyti, jog nemažas dėmesys yra skiriamas: civilinės metrikacijos padėčiai užsienyje nušviesti, analizuoti Bažnyčios požiūrį į metrikaciją, aiškinti pačią metrikaciją. Taip pat rasta straipsnių, kuriuose aprašomi konkretūs pavyzdžiai, kuomet nesant civilinės metrikacijos nepaisoma žmogaus teisių, pvz., mokykloje naudotas metodas mokant tikybos ir kt.

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

Šaltiniai

Nepublikuoti šaltiniai

1. 1936 04 02 laiškas J. Barkauskui, F 1-1-1, ŠUB dr. J. Šliūpo archyvas.
2. 1937 02 13 laiškas dr. A. Petrauskui, F 1-1-1, ŠUB dr. J. Šliūpo archyvas.
3. 1939 01 06 laiškas dr. A. Petrikai, F 1-1-1, ŠUB dr. J. Šliūpo archyvas.
4. 1937 06 15 laiškas dr. A. Petrikai, F 1-1-1, ŠUB dr. J. Šliūpo archyvas,
5. 1935 05 18 laiškas V. K. Račkauskui, F 1-1-1, ŠUB dr. J. Šliūpo archyvas.
6. Laiškas J. Raudoniui, F 1-1-1, ŠUB dr. J. Šliūpo archyvas.
7. 1936 03 16 laiškas Jo Excellencijai Respublikos prezidentui, F 1-1-2, ŠUB dr. J. Šliūpo archyvas
8. 1930 08 06 laiškas Matui Šalčiui Tolimuose Rytuose, F 1-1-2, ŠUB dr. J. Šliūpo archyvas.
9. 1932 01 11 laiškas St. Šilingui, F 1-1-2, ŠUB dr. J. Šliūpo archyvas.
10. 1938 12 01 laiškas V. Vaitiekūnui, F 1-1-1-2, ŠUB dr. J. Šliūpo archyvas.
11. 1935 laiškas nežinomam adresatui, F 1-1-3, ŠUB dr. J. Šliūpo archyvas.
12. Laiškas Laisvamanių Etinės Kultūros draugijai, F 1-1-4, ŠUB dr. J. Šliūpo archyvas.
13. 1936 01 14 laiškas „Vienybės“ Redakcijai ir bendradarbiams 50-metims jubiliejaus, F 1-1-4, ŠUB dr. J. Šliūpo archyvas.

Publikuoti šaltiniai

1. Amerikoj vedybinis gyvenimas galutinai pakrikęs, *Šaltinis*, 1935 04 20.
2. Apie civilinę metrikaciją, *Lietuvos žinios*, 1931 01 03.
3. Austrijos krikščionys už civilinę metrikaciją, *Lietuvos žinios*, 1931 04 03.
4. Būtina ir laukiama reforma, *Lietuvos žinios*, 1929 03 28.
5. Civilinės jungtuvės, *Šaltinis*, 1937 04 24.
6. Civilinė metrikacija Estijoje. Ir sąžinės laisvė, *Lietuvos žinios*, 1931 02 27.
7. Civil. metrikac. klausimas teisininkų susirinkime, *Lietuvos žinios*, 1931 03 03.
8. Civilinė metrikacija ir moterystės šventumas, *Lietuvos žinios*, 1933 01 23.
9. Civilinė metrikacija ir persiskyrimų pasekmės moterims, *Moteris*, 1932 05.
10. Civilinė metrikacija Lenkijoje, *Vienybė*, 1931 12 11.
11. Civilinės metrikacijos likimas, *Laisvoji mintis*, 1940 05 01.
12. Civilinė metrikacija nėra kova su bažnyčia, *Dienos naujienos*, 1932 11 02.

13. Civilinė metrikacija reikalinga, *Lietuvos žinios*, 1931 03 18.
14. Civilinės metrikacijos reikalu, *Žemaičių balsas*, 1931 01 29.
15. Civilinė metrikacija vandeny, *Darbininkas*, 1938 10 14.
16. Dvigubas klaidinimas. Civilinės metrikacijos klausimu, *Šaltinis*, 1940 04 06.
17. Gera ir negerai, *Lietuvos žinios*, 1931 04 09.
18. Kaip iš kai kurių sakyklų aiškinamas civil. metrikacijos įstatymas, *Lietuvos aidas*, 1931 02 23.
19. Katalikai ir civilinės jungtuvės, *Žemaičių prietelius*, 1939 08 03.
20. Katalikai pasenusiojo pavojaus akivaizdoje, *Šaltinis*, 1939 06 10.
21. Kauno apskrities Valst. Liaudininkų susirinkimas, *Lietuvos žinios*, 1931 02 17.
22. Kunigai susirūpino laisvamaniais, *Laisvoji mintis*, 1933 11 26.
23. Latvijoje įvedamas priverstinis civilinis metrikavimas, *Lietuvos žinios*, 1929 11 09.
24. Lietuvoje neramu, *Šaltinis*, 1938 05 28.
25. Lietuvos valstybės konstitucija įsigaliojo, *Aidas*, 1938 05 17.
26. Memorandumas civilinės metrikacijos reikalu, *Laisvoji mintis*, 1939 11 15.
27. Metrikacijos klausimu, *Policija*, 1929 05 15.
28. Naujai konstitucijai įsigaliojant, *Trimitas*, 1938 05 12.
29. Nėr jėgų..., *Lietuvos žinios*, 1931 03 16.
30. Panaikinta civilinė metrikacija, *Šaltinis*, 1938 04 30.
31. Portugalai apie civilinę metrikaciją, *Šaltinis*, 1939 09 30.
32. Svarbus Vyriausiojo Tribunolo nutarimas, *Laisvoji mintis*, 1934 08-09.
33. Tikyba ir vedybos Sov. Rusijoje, *Lietuvos žinios*, 1934 05 30.
34. Tikrai kovos priemonės, *Lietuvos žinios*, 1931 02 12.
35. 1919 metų laikinoji konstitucija, *Lietuvos valstybės teisės aktai 1918.II.16 – 1940.VI.15*, spaudai parengė Vytautas Andriulis ir kt., Vilnius.
36. 1922 metų konstitucija, *Lietuvos valstybės teisės aktai 1918.II.16 – 1940.VI.15*, spaudai parengė Vytautas Andriulis ir kt., Vilnius.
37. 1928 metų konstitucija, *Lietuvos valstybės teisės aktai 1918.II.16 – 1940.VI.15*, spaudai parengė Vytautas Andriulis ir kt., Vilnius.
38. 1938 metų konstitucija, *Lietuvos valstybės teisės aktai 1918.II.16 – 1940.VI.15*, spaudai parengė Vytautas Andriulis ir kt., Vilnius.

39. Laikinasis įstatymas apie Lietuvos pilietybę, *Lietuvos valstybės teisės aktai 1918.II.16 – 1940.VI.15*, spaudai parengė Vytautas Andriulis ir kt., Vilnius.

40. Lietuvos pilietybės įstatymas, *Lietuvos valstybės teisės aktai 1918.II.16 – 1940.VI.15*, spaudai parengė Vytautas Andriulis ir kt., Vilnius.

41. Pavardžių įstatymas, *Lietuvos valstybės teisės aktai 1918.II.16 – 1940.VI.15*, spaudai parengė Vytautas Andriulis ir kt., Vilnius.

42. Pavardžių keitimo įstatymas, *Lietuvos valstybės teisės aktai 1918.II.16 – 1940.VI.15*, spaudai parengė Vytautas Andriulis ir kt., Vilnius.

43. *Lietuvos ir Šventojo sosto konkordatas*, spaudai parengė St. A. Bačkis, Paryžius, 1943.

Literatūra

1. Adomavičiūtė, I., Daugirdas, D., Stonkus, St., et.al, *Tarpukario Lietuva*, Vilnius, 2007.
2. Andriulis, V, Maksimaitis M., et. Al., *Lietuvos teisės istorija*, Vilnius, 2002.
3. Bitinas B., Rupšienė L., Žydžiūnaitė V., *Kokybinių tyrimų metodologija: vadovėlis vadybos ir adminstravimo studentams*, Klaipėda, 2008.
4. Creswell W. John., *Research Design Qualitative Quantitative and Mixed Methods Approaches*, United State.
5. Gaigalaitė, A., Skirius, J., Kasparavičius, A., Veilentienė, A., *Lietuvos užsienio reikalų ministrai 1918-1940*, Vilnius, 1999.
6. Grickevičius. A., *Bažnyčios istorija*, Kaunas, 2003.
7. Jacoby Susan, *Freethinkers A history of American secullarism*, New York, 2004.
8. Jakštas J., *Dr. Jonas Šliūpas*, Šiauliai, 1996.
9. *Krikščionybės istorija. Du tūkstantmečiai krikščionių pastangų paskleisti žemėje Dievo karalystę*, Vilnius, 2000.
10. Sireika J., Salatkienė B., Globys G., *Istorijos specialybės studentų rašto darbai: metodinės rekomendacijos*, Šiauliai, 2008.
11. Stakeliūnaitė, Danutė, *Laisvamanis ir Laisvoji mintis 1933 – 1936 m.: Bažnyčios vieta ir vaidmuo valstybėje*, *Acta humanitarica universitatis Saulensis*. Mokslo darbai, T.12, Šiauliai, 2011.
12. Urbonas, V., *Lietuvos žurnalistikos istorija*, II dalis, Klaipėda, 2004.
13. Žilinskas, Gintaras, *Vietos savivaldybės Pirmojoje Lietuvos Respublikoje: Petro Leono darbai*, *Acta Humanitarica universitatis Saulensis*. Mokslo darbai, T.12, Šiauliai, 2011.

14. Žurnalistikos enciklopedija, Vilnius: Pradai, 1997.
15. Dr. Jonas Šliūpas (1861–1944), <http://www.lnm.lt/ekspoziciniai-padaliniai/jono-sliupo-memorialine-sodyba/dr-jonas-sliupas.html>, [prieiga per internetą, žiūrėta 2012 03 26].
16. Juraitė K., Lyginamieji tyrimo metodai: nuo intensyvaus ir ekstensyvaus prie visapusiško tyrimo, http://fcis.vdu.lt/~z.lydeka@adm.vdu.lt/KJuraite_paskaita%20ISM%202.pdf, [prieiga per internetą, žiūrėta 2013 04 26].
17. Kudinavičiūtė-Michailovienė, Inga, Santuokinis amžius – svarbi ir nekintanti santuokos sudarymo sąlyga, *Jurisprudencija, civilinių teisių įgyvendinimo doktrinos ir praktikos klausimai*, mokslo darbai, t. 55 (47), <http://www3.mruni.eu/padaliniai/leidyba/jurisprudencija/juris47.pdf>, [prieiga per internetą, žiūrėta 2012 02 21].
18. Lipša Ineta, Restriction of Freedom of Consciousness in Democracy: Catholic Protests against the Law on Registry of Civil Status in Latvia (1921-1928), http://www.istorijoszurnalas.lt/index.php?option=com_content&view=article&id=414:ineta-lipa-restriction-of-freedom-of-consciousness-in-democracy-catholic-protests-against-the-law-on-registry-of-civil-status-in-latvia-19211928&catid=24:istorija-mokslo-darbai-84-tomas&Itemid=410 [prieiga per internetą, žiūrėta 2013 04 08].
19. Pavalskis, Viktoras, *Lietuvos ir Vatikano diplomatiniai santykiai 1918 – 1940*, http://www.aidai.us/index.php?option=com_content&task=view&id=765&Itemid=119, [prieiga per internetą, žiūrėta 2012 02 23].
20. Stoliarovas Andriejus, Lietuvos Respublikos specialiosios (karinės) baudžiamosios teisės šaltiniai 1919–1940 metais. 1869 m. Karinių įstatymų sąvadas: recepcija ir novelizacija, *Istorija*, Mokslo darbai, t.79, http://www.istorijoszurnalas.lt/index.php?option=com_content&view=article&id=259&Itemid=66, [prieiga per internetą, žiūrėta 2012 05 20].
21. Šidiškienė, Irma, Internetiniai tekstai kaip vedybų tyrimo šaltinis, [prieiga per internetą, EBSCO duomenų bazę], <http://web.ebscohost.com/ehost/detail?vid=4&sid=7fe4823c-e46f-4e45-9439-e6f43848bda1%40sessionmgr4&hid=9&bdata=JnNpdGU9ZWhvc3QtG12ZQ%3d%3d#db=a9h&AN=58599308> žiūrėta, 2013 03 02.

SANTRAUKA

XX amžiaus modernėjanti visuomenė pradėjo reikalauti tam tikrų pokyčių, kurie palengvintų jų gyvenimą. Vienas iš tokių pokyčių, kurių siekė, buvo civilinė metrikacija, po kurios įvedimo būtų galima susituokti ne Bažnyčioje, registruoti mirties ir gimimo atvejus. Ilgą laikotarpį tai buvo galima padaryti tik bažnyčioje. Ilgainiui ši situacija pradėjo kelti nemalonią situaciją, nes atsirado tokių žmonių, kurie nepripažino Bažnyčios. Neatsitiktinai žmonės pradėjo kovoti dėl civilinės metrikacijos įvedimo Pirmosios Respublikos laikotarpiu, naudojosi kitų valstybių praktika. Tad darbo tikslas yra išsiaiškinti civilinės metrikacijos problemą Pirmojoje Lietuvos Respublikoje.

Nagrinėjant civilinės metrikacijos problemą buvo svarbu pažiūrėti į buvusią tuo metu teisinę padėtį. Tam tikslui buvo nagrinėjami visi nuolatinėse Pirmosios Respublikos konstitucijose esantys straipsniai liečiantys šeimą, jos padėtį. Taip pat naudotasi ir kitais įstatymais, nagrinėti Pilietybės, Pavardžių keitimo įstatymai.

Nereikėtų pamiršti ir kitos srities – bažnyčios ir valstybės santykių. Lietuva priėmusi krikštą tapo katalikiška šalimi, kur laikui bėgant minėtos konfesijos atstovai sudarė daugumą gyventojų. Buvo jaučiama nemenka katalikų dvasininkų įtaka valstybės gyvenime: švietime, politiniame gyvenime. Gerus santykius tarp abiejų pusių galėtų iliustruoti tokie faktai, kaip 1919 m. Vatikano pripažinimas Lietuvą *de facto*, vėliau ir pripažinimas *de jure*, užmegzti diplomatiniai santykiai ir konkordato pasirašymas.

Siekis įteisinti civilinę metrikaciją skatino laisvamanius veikti. Vienas ryškiausių tokių kovotojų buvo laisvamanybės sąjūdžio vienas iš įkvėpėjų dr. J. Šliūpas. Ši neeilinė asmenybė ieškojo įvairių kelių, per kuriuos būtų galima paspartinti civilinės metrikacijos įvedimą Pirmojoje Respublikoje. Dr. J. Šliūpas rašė memorandumus, laiškus aukštiems valstybės pareigūnams, kitiems žymiesiems visuomenės veikėjams, kurie galėtų paspartinti civilinės metrikacijos įvedimą Pirmojoje Lietuvos Respublikoje.

Bakalauro darbe buvo nagrinėjami ir Pirmojoje Lietuvos Respublikoje leisti laikraščiai ir žurnalai, kuriose rasta informacija rodo kontrastingą požiūrį į civilinę metrikaciją. Beje, leidiniuose rasti straipsniai su konkrečiais pavyzdžiais leido iliustruoti laisvamanių padėtį be civilinės metrikacijos bei patį požiūrį į civilinę metrikaciją.

SUMMARY

THE PROBLEM OF CIVIL REGISTRY IN THE FIRST REPUBLIC OF LITHUANIA

Modern society of the XX c. started demanding certain changes that would make their lives easier. One of such changes was civil registration that enabled to get married not in the church, to register birth and death cases. For quite a long time this could be done only in the church. Eventually this situation started causing unpleasant situations as there were people who did not recognize the Church. In due course, people that were fighting for recognition of civil registration in the first Republic of Lithuania were using the practice of other countries. Therefore, the aim of the work is to investigate the problem of civil registry in the First Republic of Lithuania.

While investigating the problem of civil registry it was important to refer to legal situation of that period. For this purpose all the articles of permanent constitutions of the First Republic about family and its status have been analysed. In addition, other laws have been referred to, the Laws on Citizenship and Changes of Surnames have been used as well.

The other sphere also should not be forgotten – relationship between the church and the state. Having adopted the Christianity, Lithuania became a catholic country when in the course of time the representatives of the mentioned confession formed the majority of the population. Quite strong influence of Catholic priests upon state's life was felt: in education, political life. Good relationships between the both parties could be illustrated by the following facts – recognition of Lithuania *de facto* by the Vatican in 1919, later recognition as *de jure*, established diplomatic relations and signing of the concordat.

The aspiration to legalise civil registry stimulated the free-thinkers to take actions. One of the strongest fighters was one of the inspirers of free-thinkers' movement – dr. J. Šliūpas. This extraordinary personality was searching for various ways how to accelerate the implementation of civil registry in the First Republic. Dr. J. Šliūpas was preparing memoranda, letters to high state officials, other significant public figures who could accelerate the implementation of civil registry in the First Republic of Lithuania.

The final Bachelor's work analyses newspapers and magazines published in the First Republic of Lithuania that contained information indicating a contrastive attitude towards the civil registry. Besides, the examples found in the publications allowed illustrating the position of the free-thinkers without civil registry and the attitude towards the civil registry itself.

TURINYS

IVADAS.....	2
1. TEISINĖ CIVILINĖS METRIKACIJOS PADĖTIS PIRMOJOJE LIETUVOS RESPUBLIKOJE	12
2. CIVILINĖ METRIKACIJA PIRMOSIOS LIETUVOS RESPUBLIKOS IR BAŽNYČIOS SANTYKIUOSE	19
3. LIETUVOS VISUOMENĖS VEIKĖJO DR. J. ŠLIŪPO INĖLIS KOVOJE UŽ CIVILINĘ METRIKACIJĄ.....	23
4. CIVILINĖ METRIKACIJA PIRMOSIOS RESPUBLIKOS PERIODIKOJE	33
IŠVADOS.....	46
ŠALTINIAI IR LITERATŪRA.....	47
SANTRAUKA.....	51
SUMMARY.....	52
PRIEDAI.....	54

1 PRIEDAS

1 (lentelė). Civilinės santuokos užsienyje vaizdavimas

Kategorija	Subkategorija	Raktiniai žodžiai	Teksto turinio pavyzdžiai
Civilinė santuoka užsienyje	Svarstymai ir parengimai	Civilinė metrikacija, teisėtos vedybos, teisėta moterystė, katalikų bažnyčia, metrikos, registracija, civilinės įstaigos	„Latvijos seimas svarsto metrikacijos įstatymo papildymą toj prasmėj, kad tik metrikacijos įstaigose įregistruotos vedybos bus skaitomos teisėtomis.“ ²³⁷ ; „Ispanijos komunistai 1932 m. buvo išleidę įstatymą, kad valstybėje pripažįstama tik civilinė metrikacija su plačiomis teisėmis išsiskirti. Dabartinė sukilėlių vyriausybė dabar tą įstatymą panaikino ir teisėta moteryste laikoma tik susituokimą bažnyčioje.“ ²³⁸ ; „Civilinė metrikacija Lenkijoje. Vyriausybė parengė civ. Jungtvių įstatymo projektą. Juo numatoma leisti skirtis ir katalikams. Projektas sukėlė bažnytinėse sferose didelio pasipriešinimo. Katalikų akcijos organizacijos pasiuntė vyriausybei atitinkamus kolektyvinius prašymus.“ ²³⁹ .
	Naudos aiškinimas	Patogi, labai pigi, pagal norą, paprastai, nepersekioja kunigai, valstybės žinioje	„Tokia metrikacija yra labai patogi visiems piliečiams, o ypač neturtingiems žmonėms, nes ji yra labai pigi. Labai lengva ir pigu metrikus surašyti ir gauti [...]. Bet ir čia pagal norą galima šiaip, ar taip tuoktis. Metrikacijos įstaigoj galima tuoktis visai paprastai ir iškilmingai. [...]. Todel Estijoje visiškai tikiybė tolerancija: niekas čia kunigų nepersekioja ir nieko kunigai neperskioja; kas nori eina bažnyčion, kas nenori neina, niekas prievarta nevaro. Taip pat kunigai negrasnia nepriimsią mirusių į kapines, nes kapinėse ne jų, bet valstybės žinioje, o valstybei visų tikėjimų žmonės lygūs.“ ²⁴⁰
	Konkretūs palyginimai ir atvejai	Civiliškai susituokė, paryžiečiai, sutuoktuvės, civilinės jungtuvės, Austrijos kancleris,	„Šiomis dienomis, kaip rašo Paryžiaus spauda civiliai susituokė vandenyje ne kurie amerikiečiai, bet tikri paryžiečiai: didžiulio plaukymo baseino tarnautojai. Vestuviškai apsirengę abu jaunavedžiai, jų pamergės ir pabroliai [...] į baseino vandenį iki ten buvo atlikti visi sutuoktvių formalumai. Tokių nepaprastų sutuoktvių pažūrėti buvo susirinkę

²³⁷ Latvijoje įvedamas priverstinis civilinis metrikavimas, *Lietuvos žinios*, 1926 11 09, p. 2.

²³⁸ Panaikinta civilinė metrikacija, *Šaltinis*, 1938 04 30, p. 2.

²³⁹ Civilinė metrikacija Lenkijoje, *Vienybė*, 1931 12 11, p. 464.

²⁴⁰ Civilinė metrikacija Estijoje. Ir sąžinės laisvė, *Lietuvos žinios*, 1931 02 27, p. 2.

		paraleliai su bažnytine, Persiskyrimas, nelaikanti pasižadėjimo, pasikeitimas žmonomis, visuomenė, išteka, divorsai – persiskyrimai, religingumas, apšvieta, senovinis lojališkumas	šimtai paryžiečių, kurie turėjo skanaus juoko, kai nuo lipančių iš vandens vestuvinių čurkšlėmis bėgo vanduo.“²⁴¹; „[...] Maža kas žinojo ir dabar tebežino, kad tas pats Musolinį 1929 m. gegužės 13 d, kalbėdamas ministerių kabinete, Lietuvą davė kitoms valstybėms kaip pavyzdį, dėlto, kad joje nėra civilinių jungtinių.“²⁴² „Austrijos kancleris dr. Enderis savo tėviškėje Dorenbirno mieste IV. 2 pasakė kalbą, kurioje be ko kita pabrėžė, kad jis Austrijoje neužilgo įvesiąs civil. metrikaciją, paraleliai su bažnytine metrikacija. Tas kanclerio pažadas sukėlė didelio susidomėjimo, nes kaip žinoma. Austrų min. kabin. sudaro krikščionys, o ir pats kancleris yra tos pačios partijos narys.“²⁴³ „Štai vienas pilietis karolis Ette (iš St. Lonis. mo) užvedė teisme bylą, kad gautų persiskyrimą nuo savo žmonos [...] Reikėtų manyti, kad tuo atveju priežastis turėjo būti kokia rimta ir sunki. [...] vienintelę persiskyrimo priežastį, kad žmona penį šunis su smetona, o kas pasilieka tai jam atiduoda [...] Kitas kažkoks Robertas Koch iš Manchesterio padavė skundą reikalaujamas persiskyrimo, kad jo žmona nelaikanti pasižadėjimo. Kada jis vedęs ją, tai prieš vestuves žmona žadėjusi jį maitinti ir rėdyti iki mirties. O po vestuvių, girdi, tuojau mane išvarė iš fabriko dirbti. [...] Neseniai atėjo į teismą dvi poros reikalaujamos persiskyrimo. Bet ne visiškai, o tik pasikeitimo žmonomis. [...] Teisėjas iškėlė ir tą faktą, kad didžiausias lytinis išgėrimas pasitaiko visuomenės viršūnėse [...] Pavyzdžiu gali būti Amerikos milijonierės, kurios išteka už tituluotų Europos ponų [...] Iš 210 apsivedimų — 203 pasibaigė divorsais — perskyrom. [...] Ben Lindsey baigdamas savo prakalbą kaip vaistą nurodo: „daugiau religingumo, daugiau apšvietos, daugiau senovinio lojališkumo“²⁴⁴.
	Teigiamas ir neigiamas	Teisėtos, juridinės,	„[...] Vokietijoje vieninteliai teisėtomis ir turinčiomis juridines galios laikomos išimtinai

²⁴¹ Civilinė metrikacija vandeny, *Darbininkas*, 1938 10 14, p. 7.

²⁴² Civilinės jungtuvės, *Šaltinis*, 1937 04 24, p.259

²⁴³ Austrijos krikščionys už civilinę metrikaciją, *Lietuvos žinios*, 1931 04 03, p. 1.

²⁴⁴ Amerikoje vedybiniis gyvenimas galutinai pakrikęs, *Šaltinis*, 1935 04 20, p.190.

	požiūris	Vokietijoj, metrikacijos įstatymas, paveldėjimo privilegija, Lengvos skyrybos, vaikus auklėja abu, sukręsti katalikai dvasininkai, bedieviai, apsilvilti, suklysta, laisvas gyvenimas, nelaimė, nesusipratimas, netikės susituokimas, pragaištingas įstatymas.	<i>civilinės vedybos, todėl visi Vokietijoj turi būtinai atlikti savo vedybas „Standegamte“²⁴⁵; „[...] yra metrikacijos įstatymas, bet tai tiems, kurie nori susimetrikuoti ir, taip sakant, susivesti oficiališkai. Bet tai nebūtinai ir jokios prievolės neuždeda. Metrikacija duoda tik paveldėjimo privilegiją, o be jos dingsta paveldėjimo teisė. Bet jei ir susimetrikuota, tai pakanka vyrui arba moteriai pareikšti metrikacijos biurui, kad skiriamasi ir be jokių kalbų, ginčių arba teismų pora išmetrikuojama, ir šalys vėl gali su ko nori metrikuotis arba ir nesimetrikavę gyventi. Viena tik sąlyga, vaikus auklėja abu: tėvas ir motina. Ir tai nesvarbu, susimetrikavę ar ne“²⁴⁶; „[vairių politinių perversmų antplūdžių dvasinį ir moralinį gyvenimą sukrėstiems portugalų katalikams buvo keletas bedievių įbrukta vadinamoji civilinė metrikacija. Deja, buvo skaudžiai apsilvilti, suklysta ir nesusilaukta tų — laisvojo gyvenimo — žadamųjų vaisių, kurie taip moksliškai ir tiesiog idealiai buvo nusakomi ir giriami! [...] Portugalijoje juo norima ko greičiausiai nusikratyti, matant tūkstančius nelaimių, nesusipratimų, apgaudinėjimų, netikusių susituokimų, paleistuvų, ir visokių kitokių pasekmių, kurias sveikas ir šaltas protas gali mums atskleiti tokio pragaištingo įstatymo akyvaizdoje“²⁴⁷; „[...] Italijos valstybės galva, Mussolini, 1929 m., pamatęs, kaip smunka civilinės moterystės „išlaisvinta“ Italijos šeima, kaip moterystė virsta paprasta prekyba, grąžino bažnytinei moterystei visas teises, ir labai tas laisvas jungtuves susiaurino.“²⁴⁸</i>
--	----------	---	--

²⁴⁵ Būtina ir laukiama reforma, *Lietuvos žinios*, 1929 03 28, p. 3

²⁴⁶ Tikyba ir vedybos Sov. Rusijoje, *Lietuvos žinios*, 1934 05 30, p. 2.

²⁴⁷ Portugalai apie civilinę metrikaciją, *Šaltinis*, 1939 09 30, p.744.

²⁴⁸ Civilinės jungtuvės, *Šaltinis*, 1937 04 24, p.259.

2 PRIEDAS

2 (lentelė). Civilinė metrikacija

Kategorija	Subkategorija	Raktiniai žodžiai	Straipsnių turinio pavyzdžiai
Civilinė metrikacija	Teisiniai aspektai	Respektuojamas, tautinės mažumos, konstitucija užtikrina, junginys tarp valstybės ir piliečio, fizinių asmenų registracija, konkordatas nesutinka su konstitucijos nuostatais, persiskyrimų procedūra, kapinių įstatymu, juridiniu atžvilgiu, nelaiko lygiomis, tikybinis dvasininko darbas, teisiškai tvarkys, teisės valstybė.	„Santykis su tikybomis bus pagrįstas tolerancija, katalikų Bažnyčios teisės bus respektuojamos, nevaržomos, gerbiamos, jaunimo auklėjimas eis ir jos priežiūroje. Tačiau civilinė metrikacija būsimanti įvesta ir ja galės naudotis nereliginio nusiteikimo asmenys, tikintiesiems būsimanti palikta laisvė metrikacijos reikalus atlikdinėti dabartine tvarka. Tautinių mažumų teisės bus saugojamos; joms konstitucija užtikrina galimybę ugdyti savo kultūrą per organizacijas ir mokyklas.“ ²⁴⁹ ; „prof. Römeris 2 val. skaitė paskaitą apie civilinę metrikaciją. [...] Jei pilietis galėtų tapti valstybės piliečiu pirmiau tapęs bažnyčios nariu, bažnyčia būtų junginys tarp valstybės ir piliečio, tai tada bažnytinė fizinių asmenų registracija save pateisintų. Taigi, norint konstitucijos nuostatus įgyvendinti civ. metrikacija esanti būtina. [...] konkordatas nesutinka su konstitucijos nuostatais. Tegul tikintieji piliečiai metrikų reikalų niekur daugiau, kaip tik į savo dvasininką, nesikreipia, bet dvasininkas tuojau kreipias į tam tikrą valstybinę įstaigą, sakysim, siunčia kortelę apie sudarytą metriką. Čia dvasininkas tik tarpininkauja, o metrikas veda valstybė, ir tokia konstrukcija neprieštarauja nei Lietuvos konstitucijai, nei Kanonams. Civ. metr. įstatyme turi būti numatyta ir persiskyrimų procedūra. Einant konstitucija ir bažnyčioj susituokusius valst. teismas galės perskirti. Civ. metr. ist. turis būti papildytas ir kapinių įstatymu. Paskui esąs reikalingas bažnyčių įstatymas. Dabar visai neaišku kas bažnyčia, juridiniu atžvilgiu, yra, jos teisės, ką laikyti bažnyčiomis etc.“ ²⁵⁰ ; „Konstitucija tačiau nelaiko lygiomis religijos ir nereligijos. Jei tikėjimas yra visuotiniškas dėsniškas, tai netikėjimas — jo išskirtis. Dėl to yra laiduota tikybos dėstymo teisė bent pradinėse bei vidurinėse mokyklose, laiduota tikinčiųjų

²⁴⁹ Lietuvos valstybės konstitucija įsigaliojo, *Aidas*, 1938 05 17, p. 2.

²⁵⁰ Civil. metrikac. klausimas teisininkų susirinkime, *Lietuvos žinios*, 1931 03 03, p. 4.

			teisė nekliudomai daryti gimimo, jungtųjų ir mirimo aktus, pas savo dvasininkus.”²⁵¹; „ Net didžiausio tikišinio fanatizmo kraštuose šiandien civilinė metrikacija yra pripažinta. Ir dvasininkai svetur jai nesipriešina, nekalia dėl to nepagrįsto triukšmo, nes supranta, kad tai yra valdininko, o ne dvasininko darbas. Civilinė metrikacija negali būti laikoma ir nedorovinga, kaip kai kas mėgina atvaizduoti, nes ji teisiškai tvarkys padėtį tų piliečių, kurie dabar dažnai stumiami į palaidą gyvenimą.[...] Mūsų valstybė yra teisės valstybė.”²⁵²
	Katalikų bažnyčios pozicija	Kurijos atstovas, Bažnyčiai nepriimtina, kai kurie kunigai, tikišų mainikavimas, moterystės sakramentą naikinimas, niekinti ir varžyti Bažnyčios teises, didelis mūsų pasididžiavimas, teliestų nekrikštytųjų jungtuves, tik įregistruotų užrašymas.	„Jeigu kurijos atstovas ir Bažnyčios teisių žinovas, dalyvautų įstatymų redaguojant, tai nurodytu, kas Bažnyčiai nepriimtina. Bet štai kaip kai kurie kunigai civilinės metrikacijos įstatymo projektą „aiškina“, sako, kad dabar išsiplėtė tikišų, mainikavimas, — dėl to vyriausybės kaltė, esanti. Kitur sako, kad valdžia naikina moterystės sakramentą ir vietoj jo gražuolių rinkimus, įveda. [...]Greit būsiąs įvestas svetimoterystės, įstatymas. Valdžia norinti sustiprinti paleistuvystę.Valdžia išleisianti įstatymą, kuris niekinsiąs ir varžysias Bažnyčios teises.”²⁵³; „[...] parodyti, kad, priešingai, krikščionybė moterį nuvedė į išniekinimą. 585 m. Markono bažnyčios susirinkimai diskutavo temą: ar moteris turi dūšią, ar ne. Bažnyčios įstatymai neleido moteriai būti liudytoju teismuose, nes ji esą sutverta nepanaši į Dievo veidą. Kai atsipalaidavusioje nuo dvasininkų pažiūrų visuomenėje iškilo moterų emansipacijos šūkliai, tai kunigai, remdamiesi Biblijos tekstais, ėmė įrodinėti, kad moters vergija esanti paties Dievo nustatyta”²⁵⁴; „ Ir jei iki šiol Lietuvoj, neveikė civ. Jungtųjų įstatymas, tai yra didelis mūsų pasididžiavimas prieš katalikiškąją užsienį [...] dėl to dabar turi daug vargti su liūdnomis civ. jungtųjų pasėkomis. [...]Mes, katalikai, nieko neturėtume, prieš tokį įstatymą, jei jis teliestų nekrikštytųjų jungtuves, sakysim, žydu,

²⁵¹ Lietuvoje neramu, *Šaltinis*, 1938 05 28, p. 359.

²⁵² Naujai konstitucijai įsigaliojant, *Trimitas*, 1938 05 12, p. 454.

²⁵³ Kaip iš kai kurių sakyklų aiškinamas civil. metrikacijos įstatymas, *Lietuvos aidas*, 1931 02 23, p.3.

²⁵⁴ Civilinė metrikacija ir moterystės šventumas, *Lietuvos žinios*, 1933 01 23, p.3.

			<i>mahometonų. Toliau mes, katalikai, nieko neturime prieš civilines jungtuves išleistas ir krikščionims, jei tomis jungtuvėmis pasaulinė valdžia savo krikščionis piliečius, pirma jau bažnytiškai susituokusius, tik įregistruotų į viešuosius valstybės aktus civiliniams moterystės padariniams tvarkyti, kaip antai: kraičiui ar daliai, paveldėjimui, turtų, valdymui ir t. t. tie dalykai neliečia moterystės ryšio tikrumo, bet pridera visiškai prie pasaulinių dalykų. i. Bažnyčios reikalai visai nenukentės, jei valstybė, neįvesdama civ. jungtuvių, įvestų tik privalomą registraciją.</i>²⁵⁵
	Civilinė metrikacija ir politika	Ministrų tarybos pirmininkas, memorandumai, įstatymo reikalingumas, Vyriausiasis Tribunolas, iš analogios, konstitucija	„Spalių 27 ir 28 d. Laisvamanių Etninės Kultūros draugijos centro valdybos atstovai [...] lankėsi pas ministrų tarybos pirmininką gen. J. Černių, teisingumo ministrą A. Tamošaitį, švietimo ministrą dr. L. Bistrą ir vid. reikalų viceministrą Barkauską ir įteikė memorandumus civilinės metrikacijos bei netikinčiųjų Lietuvos piliečių teisinės būklės reikalais. [...] gen. J. Černius pareiškė delegacijai, kad visa ministrų taryba vieningai sutaria, dėl tokio įstatymo reikalingumo.“²⁵⁶; „Vyriausiasis Tribunolas nurodo tame sprendime, kad kadangi pas mus nėra tokio įstatymo, kuriuo būtų nustatyta jungtuvių, gimimo ir mirties aktų metrikaciją registravimo tvarka, tai turi būti taikomi iš analogios rusų įstatymais, kurie yra nepanaikinti mūsų įstatymais ir neprieštarauja mūsų Konstitucijai. [...] Šitas sprendimas [...] padarytas lapkričio 4 d. 1929 metais ir iki šiam laikui buvo mūsų visuomenei nežinomas.“²⁵⁷; „Civilinė metrikacija yra vienas, kaip jau sakytą, elementarinių kultūriškos santvarkos reikalavimų, kurio patenkinimas galimas yra laisvės sąlygose. Ligitol, kol tautininkai sugyveno su krikščionimis, civilinės metrikacijos klausimas nebuvo judinamas. Jis tik tada iškilo, kai paaštrėjo tautininkų kova su krikščionimis. [...] Skelbiamas civilinės metrikacijos įstatymo ruošimas yra tikrai savo rūšies kovos priemonė. [...] Nežiūrint į tai, kad civilinė metrikacija yra

²⁵⁵ Katalikai ir civilinės jungtuvės, *Žemaičių prietelius*, 1939 08 03, p. 3.

²⁵⁶ Memorandumas civilinės metrikacijos reikalui, *Laisvoji mintis*, 1939 11 15, p. 7.

²⁵⁷ Svarbus Vyriausiojo Tribunolo nutarimas, *Laisvoji mintis*, 1934 08-09, p. 12.

			<i>būtina, bet dabar jos laukti netenka, nes jos skelbimas yra tik tautininkų su klerikalais kovos priemonė.</i> ²⁵⁸
	Metrikacijos aiškinimas	Registruoja gimimą, valstybinę registraciją, valstybinės knygos, veda kunigija, metrikiniai užrašai, jokio ryšio su sakramentais, moterystės nesuardomumas, valsčiaus raštinė, asmeninė žmogaus būklė, užregistravimas valdiškoje įstaigoje, nuorašus dvasininkai, nuorašus turės dvasininkai, popierinis formalumas.	<i>„Valstybė registruoja gimimą, o bažnyčia krikštą. [...] Tačiau valstybei reikalinga tiksli šių žmonių ir tų bažnyčios narių, kurios arba neveda registracijas arba krikštija ne kūdikius o suaugusius (adventistai) tiksli registracija. Taigi tikišinės laisvės režime bažnyčia krikštydama tuo pačiu nepajėgia aptarnauti ir valstybinės registracijos. Tokiais atvejais tiksliausia šalia bažnytinės registracijos įvesti valstybinę registraciją visiems valstybės piliečiams.</i>²⁵⁹; <i>„Visų pirma pažymėsim, kad civilinė metrikacija liečia ne tik moterystės aktų (metrikų) sudarymą, bet taip pat žmogaus atsiradimo ir mirimo aktų (metrikų) sudarymą. [...] Štai gimė kūdikis. Kad pasidarytų valstybės nariu, tėvai tuojau savo kūdiki užrašo tam tikrose valstybinėse knygosė vadinamose metrikų knygosė. Metrikiniai užrašai yra valstybiniai žmogaus atsiradimo užrašai. Pas mus kituos valstybinius užrašus veda kunigija, o kitose valstybėsė tam tikros valstybinės įstaigos. [...] kokią reikšmę turi vadinami metrikiniai užrašai. Pabrėžiame — jie reikalingi tam, kad valstybė žinotų savo gyventojų gyvenimo permainas ir kad piliečiai turėtų iš metrikinių užrašų išėinančias teises. [...] visi metrikacijos užrašai jokio ryšio su sakramentais neturi ir vieni nuo kitų nė kiek nepriklauso.</i>²⁶⁰; <i>„ Civiliniai įstatymai tvarkantieji moterystės reikalus pažymi tuo, kad atima iš Bažnyčios teises tvarkyti moterystės reikalus ir paveda juos valstybės atstovams. Bendrai, šie įstatymai leidžia naikinti moterystės kontraktą neatsižvelgiant į Katalikų Bažnyčios reikalaujamą moterystės nesuardomumą. civilinės metrikacijos esmė yra ne čia, kad metrikacijos dokumentai perkeliame iš klebonijos į valsčiaus raštinę, bet čia, kad su ta metrikacija žmonių dvasiniai reikalai perduodami tvarkyti pasaulinei valdžiai. Krikščioniškoji moterystė yra įstatymo</i>

²⁵⁸ Tikiai kovos priemonės, *Lietuvos žinios*, 1931 02 12, p. 1.

²⁵⁹ Civilinė metrikacija nėra kova su bažnyčia, *Dienos naujienos*, 1932 11 02, p. 1.

²⁶⁰ Apie civilinę metrikaciją, *Lietuvos žinios*, 1931 01 03, p.2.

			sakramentas, o sakramentus gali tvarkyti ir teikti tik Bažnyčia. Todėl tik vienai Bažnyčiai priklauso tvarkyti moterystės reikalus, leisti tuo tikslu įstatymus ir daryti teismą.”²⁶¹; „Metrikomis pas mus vadinama dokumentai liudijantieji asmeninę žmogaus būklę; būtent apie tėvus, gimimo laiką ir vietą—gimimo metrikai; apie apsivedimą — apsivedimo metrikai, ir pagaliau apie laiką ir vietą mirties — mirimo metrikai. [...]konkordatas nekludo civilinės metrikacijos įvedimo, tiktai reikalauja, kad bažnytinė metrikacija būtų irgi pripažįstama.”²⁶²; „[...]Metrikacija tai yra įvykusių gimimo ir krikšto, jungtųjų, mirimo užregistravimas. Šių įvykių užregistravimas valdiškoje įstaigoje yra civilinė metrikacija. Bažnyčios akyse skirtumas tik toks, kad paprastas sugyvenimas būna neregistruotas, o civilinės jungtuvės yra tas pas sugyvenimas registruotas kokioje nors įstaigoje.”²⁶³; „Civilinė metrikacija tikybai nieko negali pakenkti. Netiesa, kad pagal tą įstatymą šliūbus duos viršaičiai ar burmistrai ir kad išsiskirti bus taip lengva [...]tikintieji galės krikštyti, vesti ir laidoti pas savo dvasininkus, ten pat surašdami atatinkamus metrikus (kaip lig šiol), kurių nuorašus dvasininkai turės pasiųsti savivaldybei. Kas neprisilaiko tikybos, tas nebus verčiamas eiti pas dvasininkus, o galės viską atlikti tiesiog savivaldybėse, t. y. padaryti grynai popierinį formalumą, o šliūbas yra bažnytinis sakramentas, taigi jį gali duoti tiktai dvasininkas, o ne viršaitis ar burmistras, o kas nepripažįsta religijos, tai tas nepripažįsta ir sakramentų.”²⁶⁴.
--	--	--	--

²⁶¹ Civilinė metrikacija ir persiskyrimų pasekmės moterims, *Moteris*, 1932 05, p. 66.

²⁶² Metrikacijos klausimu, *Policija*, 1929 05 15, p. 151.

²⁶³ Katalikai pasenusiojo pavojaus akivaizdoje, *Šaltinis*, 1939 06 10, p. 389.

²⁶⁴ Civilinės metrikacijos reikalu, *Žemaičių balsas*, 1931 01 29, p. 1.

3 PRIEDAS

3 (lentelė). Civilinė metrikacija viešajame gyvenime

Kategorija	Subkategorija	Raktiniai žodžiai	Straipsnių turinio pavyzdžiai
Civilinė metrikacija viešajame gyvenime	Įtaka švietimui	Švietimo ministras, atitinkamu aplinkraščiu, teisiniais pagrindais, tolerantiškai, tikybos nemokėjo, kunigas, nesant civilinės metrikacijos, privaloma.	„Dėl prašymo neversti mokyklose netikinčiųjų tėvų vaikus mokytis tikybos ministras pareiškė, [...] jog dėl nesimokymo religijos netikinčiųjų tėvų vaiko teisės negali būti siauriamos, [...] atkreipė dėmesį kad to aiškinimo nesilaiko ir juo nesivadovauja, aiškindami kad Valstybės Tarybos išaiškinimas jiems nesąs privalomas, tol, kol tai nėra įpareigota atitinkamu aplinkraščiu. [...] p. Švietimo ministras [...] užtikrino iš savo pusės visišką pritarimą iš savo pusės šio klausimo išsprendimui teisiniais pagrindais. P. ministras paaiškino, kad, kol nėra atitinkamo įstatymo, jis negali padaryti ypatingų žingsnių esamai padėčiai sunorminti, tačiau ir dabar esančiose mokslo įstaigose nėra daroma kliūčių, spręsti klausimus tolerantiškai.“ ²⁶⁵ „Vienas Mažeikių k. mokinys Valeiša K. 8-9 m. amž. paklaustas tikybos nemokėjo. Tada kunigas nusijuosė nuo kelnų diržą, radęs sienoj įkaltą vinį, liepęs kitiems mokiniams mokinį V. K. ištempti iš suolo ir atvesti jį pakarti. [...] kai mokinys pradėjo klykti, kunigas jau nebeleido mokiniams tempti sakydamas: kitą kartą jau šis mokinys tikybą mokės. [...] pareiškimus, kad tikybos nedėstyti. Mokyklos vedėjas raštiškai pranešė, kad nesant civilinės metrikacijos įstatymui, tikyba esanti privaloma kiekvienam mokiniui.“ ²⁶⁶
	Bažnyčia ir metrikacija	Vyskupai, įtakingų žmonių pastangos, jėzuitai, kapucinais, brošiūros, žmogus teneišskiria, kanonai, moterystės nesuardomumas Būti krikšto tėvu, kunigija, pametę kunigystę, nepraktikuojantys	„Vyskupų ir krikščionių srovės įtakingų žmonių pastangomis paskutiniojo žymiai sužalotojo civilinės metrikacijos įstatymo projekto priėmimas buvo vėl sutrukdytas, po ko Valstybės Tarybai pavesta parašyti, dar vieną naują projektą. [...] Tuo tarpu kunigai varo akciją visu smarkumu: Žemaitijoje renka parašus, siuntinėja į provinciją jėzuitus, kapucinus ir kitokius sviesto perėjūnus, kurių daugelis net lietuviškai dorai kalbėti nemoka, spausdina brošiūras ir pusvelčiui jas dalina. Katalikų laikraščiuose įdėti skelbimai, kad [...]

²⁶⁵ Memorandumas civilinės metrikacijos reikalui, *Laisvoji mintis*, 1939 11 15, p. 7.²⁶⁶ Kunigai susirūpino laisvamaniais, *Laisvoji mintis*, 1933 11 26, p. 6.

		katalikai.	išleido kun. Prunskio brošiūrą „Ką Dievas sujungė žmogus teneišskiria“²⁶⁷; „Iki šiolei buvo ir yra aiškus kanonų (bažnytinės teisės) dėsnis: tik Bažnyčia gali tvarkyti savo narių t.y. pakrikštytųjų moterystę. Katalikų mokslo šviesoje moterystė yra „didelis sakramentas Kristuje ir Bažnyčioje“ [...]Bet yra žmonių, kurie nėra pakrikštyti ir kuriems tokia sąvoka svetima. Šitų žmonių moterystę tvarkyti Bažnyčia niekad neisisavino ir nesisavins. Ją gali visai teisėtai tvarkyti valstybė. Svarbu tik, kad valstybinio moterystės sutvarkymo turinys neprieštaraudamas pačios moterystės rimtumui bei pagrindinei šeimos esmei atitiktų žmogiškos prigimties ir sveiko proto reikalavimus. [...] Pirmas ir pats svarbiausias dalykas, kuris apsaugoja šeimą nuo iširimo, tai pačios moterystės nesuardomumas. Jis turi būti aiškiai pabrėžtas ir civilinės moterystės įstatyme. [...] Taigi katalikai nesipriešina civilinei metrikacijai iš principo, — tik nepripažįsta atatinkamo įstatymo tada, jeigu jis yra pačiai moterystei bei šeimai žalingas.“²⁶⁸; „Eržvilkas. 31. III. 12. Tauragės Taikos Teisėjas nuteisė kun. Lumbį (darbo federacijos) 3 paroms arešto (ne naminio) už tai, kad kun. Lumbis, 1926 m. būdamas Eržvilko klebonu, p. Švaisčio neleido būti krikšto tėvu, motyvuodamas tą neleidimą tuo, kad p. Švaisčys esąs bedievis, liaudininkas ir „kišas palovin Dievo smūką“.“²⁶⁹; „[...]Ukmergės korespondento pranešimą dėl b. kunigo ir gimnazijos mokytojo Dalangausko laidotuvių [...]kad klebonas atsisakęs velionį laidoti katalikų kapuose. [...] Bažnyčia taip elgiasi ne tik su pametusiais kunigystę, bet ir su nepraktikuojančiais „katalikais“²⁷⁰.
	Nuomonė metrikacijos klausimu	Sąžinės laisvė, medžiaginiai sumetimai, valstybės narys, valstybės pilietis,	„Šmulkštys sako, kad apie tai gal ir nevertėtų kalbėti, nes valst. liaud. sąj-gos įstatuose yra aiškiai užfiksuota sąžinės laisvė. [...]Diskusijų metu. Dr.Grinius pareiškė, kad civ. metrikacija sutiksianti didelį kunigų pasipriešinimą.

²⁶⁷ Civilinės metrikacijos likimas, *Laisvoji mintis*, 1940 05 01, p. 8.

²⁶⁸ Dvigubas klaidinimas. Civilinės metrikacijos klausimu, *Šaltinis*, 1940 04 06, p. 3.

²⁶⁹ Civilinė metrikacija reikalinga, *Lietuvos žinios*, 1931 03 18, p. 5.

²⁷⁰ Gerai ir negerai, *Lietuvos žinios*, 1931 04 09, p. 2

		nerimta, netikėliai, pagonys.	<i>Kunigai civ. metr. priešinęs grynai medžiaginiams sumetimais. Lietuvoj per metus gimsta apie 70.000 žmonių; katalikų būsią apie 60.000 žmonių. Skaitant kiekvieną krikštą po 10 lt. bus 600.000 lt., miršta per metus apie 40.000 žmonių; katal. apie 37.000; tegul kiekvienas palaidojimas 20 lt, bus 740.000 lt.; sutuoktusių apie 18.000, katal. 15.000 kiekvienas sutuoktuvės bent 25 lt. ir bus apie 400.000 lt. Iš viso bus net 2 milijonai litų.</i>²⁷¹; „Žinoma, A. Griškui civilinė metrikacija nereikalinga (tas ir suprantama!), nes, girdi, jam dar neaišku ar pirmiau valstybės nariu ar valstybės piliečiu tampa naujagimis ir kas į jį turi daugiau teisių – tikyba ar valstybė. [...], „Turiu pažymėti, kai siūlyti nutraukti konkordatą — tarptautinę sutarti yr pernelyg nerimta“ [...], nes esą dar „Lenkija pirmoji apšauktų mus viso pasaulio akyse netikėliais, pagonimis.“²⁷²
--	--	-------------------------------	--

²⁷¹ Kauno apskrities Valst. Liaudininkų susirinkimas, *Lietuvos žinios*, 1931 02 17, p. 2.

²⁷² Nėr jėgų..., *Lietuvos žinios*, 1931 03 16, p. 2